



Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko mezi lety 1989 - 1993

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Bc. Kamil Polehla**
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.



ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Kamil Polehla
Osobní číslo: P14000613
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu
a Slezsko mezi lety 1989 - 1993
Zadávací katedra: Katedra historie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autor chce v rámci práce zpracovat historii Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnosti pro Moravu a Slezsko v letech 1989 - 1993. Pozornost bude věnována především působení strany na parlamentní politické scéně, mimoparlamentním aktivitám, stranické ideologii a ohlasům u veřejnosti. Cílem práce je prozkoumat ohlas tohoto hnutí v České republice, a míru naplnění jeho cílů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.**
Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2016**



doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.



PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

ČAPKA, František. Morava - stručná historie států. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. ISBN: 80-7277-186-8.

HOLÝ, Dušan, JEŘÁBEK, Richard, SIROVÁTKA, Oldřich. Morava v českém státě včera, dnes a zítra. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993. ISBN 80-7028-026-3.

JAN, Libor, CHOCHOLÁČ, Bronislav, KNOZ, Tomáš, MALÍŘ Jiří, VYKOUPILO, Libor. Dějiny Moravy a Matice moravská. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2000. ISBN: 80-86488-01-2.

MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel (a kol.). Politické strany: II. Díl, 1938 - 2004. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1938-2004. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005. ISBN: 80-7239-179-8.

MALÍŘ, Jiří, VLČEK, Radomír (eds.). Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2001. ISBN: 80-86488-01-2.

MAREŠ, Miroslav. Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN: 80-7325-026-8.

PERNES, Jiří. Pod moravskou orlicí aneb Dějiny moravanství. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal, 1996. ISBN 80-85947-12-9.

RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3.

RYCHLÍK, Jan. Rozdělení Česko-Slovenska 1989 - 1992. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-296-5.

ŘEPA, Milan. Moravané nebo Češi? 1. vyd. Praha: Doplněk, 2001. ISBN 80-7239-084-8.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. Analýza vývoje a činnosti moravistických politických subjektů v letech 1989 2005. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN: 978-80-7325-239-7.

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu Prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc. za jeho vstřícný přístup při vedení této práce, za cennou pomoc, poskytnuté kontakty, rady a doporučení, které mi během vypracovávání diplomové práce věnoval.

Děkuji i paní PhDr. Aleně Ovčáčkové za inspiraci ke vzniku této práce a za ochotu, se kterou odpovídala na mé dotazy.

Poděkování rovněž patří i paní Mgr. Evě Růžičkové, která mě ke studiu přivedla a která zároveň dohlédla na jazykovou stránku práce.

V neposlední řadě pak děkuji své rodině, která mi po celou dobu studia poskytovala vždy maximální možnou pomoc a podporu.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou regionalistického politického hnutí s názvem „Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko“, které působilo na politické scéně v prvních porevolučních letech. Pozornost je věnována období od jeho vzniku v roce 1989 po jeho úpadek a přejmenování v roce 1993. Hnutí si kladlo za cíl obnovu zemského zřízení a později vytvoření vícečlenné spolkové republiky v rámci Československa.

V úvodní části práce je shrnut vývoj moravanství od středověku po 60. léta 20. století. Následuje druhá část, v níž je hlavní důraz kladen na dějiny HSD-SMS v letech 1989-1993, přičemž je pozornost věnována jak vnitřnímu vývoji hnutí, tak jeho veřejným aktivitám. Třetí část práce je pak zaměřena na programové, ideové a vnitřní záležitosti hnutí.

Práce popisuje nejvýznamnější aktivity hnutí, přibližuje jeho politické pozice a snaží se vyhodnotit důvody jeho neúspěchu a míru naplnění cílů.

Klíčová slova

Autonomie, Boleslav Bárta, Československo, federace, konfederace, Morava, moravismus, politická hnutí, regionalismus, Slezsko, Sametová revoluce, separatismus, zemské zřízení.

Abstract

The thesis is focused on the issue of regionalist political movement named “Movement for self-governing democracy – Company for Moravia and Silesia”, which was on political scene in the first years after the revolution. The attention is paid to the period from the Company’s establishment to its decline and renaming in the year of 1993. The movement’s goal was to restore provincial system and formation of multi-member federal republic in terms of Czechoslovakia.

In the opening part of the thesis, the development of Moravian awareness up till the 1960s of the 20th century is summarized. In the following part, in which the emphasis is put on the history of HSD-SMS in the years between 1989 and 1993, the attention is paid not only to the internal development of the movement, but also to its public activities. The third part of the thesis is aimed at the programmatic, the ideological and the internal issues of the movement.

The thesis not only describes the most significant activities of the movement and gives reader an idea of its political rank, but also strives to evaluate the reasons of its failure and the extent of achieving the goals.

Key words

Autonomy, Boleslav Bárta, confederation, Czechoslovakia, federation, Moravia, moravism, political movement, provincial system, regionalism, Silesia, separatism, Velvet revolution.

Obsah

Obsah	8
Seznam použitých zkratk	11
Úvod.....	13
Literatura	14
1. Několik teoretických otázek	19
1.1. Regionální strany v ČR a v Evropě.....	19
1.2. Otázka moravské identity.....	20
2. Dějiny moravanství.....	24
2.1. Moravanství před rokem 1918	24
2.1.1. Vývoj v 19. století.....	26
2.2. Moravanství v Československé republice.....	28
2.2.1. První republika.....	28
2.2.2. Doba Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava.....	32
2.2.3. Poválečný vývoj.....	34
3. Dějiny HSD-SMS	41
3.1. Prolog: Pražské jaro	41
3.2. Vzkříšení moravistických aktivit na podzim roku 1989	44
3.2.1. Výsledky průzkumů veřejného mínění	47
3.3. Ustavení HSD - SMS	48
3.3.1. Moravskoslezská deklarace.....	48
3.3.2. Otázka církve	50
3.4. Příprava na volby	51
3.4.1. Usnesení pro Moravu	55
3.5. První svobodné volby.....	56

3.6.	První rozkol v hnutí.....	60
3.7.	Hlučné jarní měsíce.....	62
3.7.1.	Sčítání a odčítání Moravanů	64
3.7.2.	Boje na parlamentní půdě	65
3.8.	Smrt Boleslava Barty	67
3.9.	Hledání nové cesty	70
3.10.	Znovu do voleb.....	72
3.11.	Parlamentní volby 1992.....	75
3.12.	Mimo hlavní cesty	76
3.12.1.	Pokusy o společnou řeč.....	77
3.12.2.	HSD-SMS v posledních měsících Československa	80
3.13.	Epilog: Konec starých časů	81
4.	HSD-SMS jako strana a organizace.....	84
4.1.	Ideologie a program	84
4.1.1.	Upořádání státu	85
4.1.2.	Programová a ideová východiska hnutí	88
4.2.	Organizace a uspořádání	91
4.3.	Stranický tisk.....	92
5.	Další moravistické subjekty.....	96
5.1.	Moravské občanské hnutí.....	96
5.2.	Moravská národní strana	97
5.3.	Moravskoslezské hnutí.....	99
5.4.	Moravské a Slezské informační centrum	100
5.5.	Strana moravského venkova	101
6.	Příčiny neúspěchu	102
	Závěr	106
	Použité prameny a literatura	110

Prameny.....	110
Archivní prameny	110
Vydané prameny	110
Sbírky zákonů	111
Periodika	111
Literatura	112
Články a studie	116
Internetové zdroje	118
Seznam příloh	121
Přílohy:.....	123

Seznam použitých zkratk

ČMSS	Českomoravská strana středu
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSL	Československá strana lidová
ČSR	Československá republika
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
FS	Federální shromáždění
HSDMS	Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska
HSD-SMS	Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
HSS	Hnutí za sociální spravedlnost
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko
KDH	Kresťanskodemokratické hnutie
KDS	Křesťanskodemokratická strana
KDU	Křesťanská a demokratická unie
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy

LSU	Liberálně sociální unie
MaSIC	Moravské a Slezské informační centrum
MNS	Moravská národní strana
MNSS	Moravská nacionálně sociální strana
MOH	Moravské občanské hnutí
MSH	Moravskoslezské hnutí
NM	Národopisná Morava
NTF	Národní tábor fašistický
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
SL	Sněmovna lidu (Federálního shromáždění)
SMS	Společnost pro Moravu a Slezsko
SMV	Strana moravského venkova
SN	Sněmovna národů (Federálního shromáždění)
SNR	Slovenská národní rada
SNS	Slovenská národná strana
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa
SR	Slovenská republika
SRN	Spolková republika Německo
SZ	Strana zelených
VPN	Verejnost' proti násiliu

Úvod

V rámci této diplomové práce se budu věnovat politickému hnutí, které patří k těm několika, co stály u zrodu porevolučního politického systému v České republice. Zároveň půjde o zkoumání fenoménu, který se v 90. letech poměrně nečekaně objevil, ale po počátečních úspěších zase ztratil svoji sílu a zmizel do politického zapomnění. „Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko“ (HSD-SMS), jak se toto hnutí nazývalo, bylo něčím, s čím se moderní politika v českých zemích v historii nesešla. Jednalo se o hnutí, jehož hlavním programem byla emancipace jednoho z historických celků Zemí koruny české. Za svůj cíl si vytyčilo vrátit zpět na mapu Evropy celek, který se na ní v nějaké formě nacházel déle než tisíc let. Rozhodlo se získat Moravě zpět zemská práva, která jí po únoru 1948 sebral nastupující komunistický režim a která jí před tím vždy historicky patřila.

Budeme sledovat, jak se tato myšlenka objevila, jak se usadila na politickém poli a jak nečekaně dosáhla úspěchů ve volbách. Popíšeme první kroky hnutí v nejvyšší politice, zaměříme pozornost na jeho parlamentní i neparlamentní činnost a následně zaznamenáme i postupný úpadek této myšlenky a pád hnutí do bezvýznamnosti.

Dané téma jsem si zvolil z důvodu dlouhodobého zájmu o problematiku nacionalismu a jeho projevy. Zároveň bych touto prací rád navázal na svoji bakalářskou práci, která se rovněž zabývala moravským separatismem, konkrétně lety 1938 – 1945, tedy dobou Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava. Touto prací bych chtěl přispět k rozšíření povědomí o daném tématu, které je dnes poměrně zapomenuté a kterému dosud ze strany české historiografie nebyla věnována širší pozornost.

Cílem práce, který jsem si pro toto téma vytyčil, je podat srozumitelný výklad o dějinách a působení HSD-SMS. Jádrem práce začíná na podzim roku 1989, kdy převratné dějinné události smetly komunistický režim a znovu nastolily demokracii. Ta umožnila rozvoj občanské angažovanosti, jejímž výsledkem byl i zkoumaný politický subjekt. Popis událostí pak ukončíme na počátku roku 1993, kdy se hnutí přejmenovalo a rozhodlo se transformovat do nového subjektu. V době mezi těmito dvěma body se pokusíme stručným a srozumitelným způsobem nastínit události, které byly pro vývoj hnutí zásadní a které ovlivňovaly je samotné, stejně tak i naši politickou scénu jako

celek. Po prozkoumání jeho dějin se pak zaměříme i na některé vybrané problémy jeho působení, a budeme tak věnovat zvláštní kapitoly například programu a ideologii, organizaci hnutí či stranickému tisku.

Aby byla udržena co největší srozumitelnost textu, bude práce soustředěna téměř výhradně na samotné HSD-SMS. Jiným subjektům a dějům se bude věnovat jen tehdy, pokud to bude nutné z hlediska srozumitelnosti a zařazení událostí do kontextu dění. Jelikož na moravistické scéně počátku 90. let působila i další hnutí, která do děje občas zasahovala, bude jim pak vyhrazen prostor v závěru práce, kde čtenář najde shrnutí jejich činnosti.

Pro zasazení událostí do kontextu bude práce obsahovat i úvodní kapitoly, v nichž bude čtenář uveden do tématu a bude mu nastíněn vývoj moravského fenoménu v době před hlavním zkoumaným obdobím.

V závěru práce bychom pak měli dojít k zjištění, jak moc se hnutí podařilo za dobu jeho existence naplnit své cíle a jaký byl jeho ohlas u veřejnosti a politiků. Důvody jeho úspěchů a neúspěchů budou rovněž zhodnoceny ve zvláštní kapitole.

Vzhledem k omezenému rozsahu této práce není možné prozkoumat všechny aspekty a děje do takové hloubky, do jaké by si to dané téma zasloužilo. Práce se především pokusí předložit srozumitelně a jasně vývoj a aspekty jednoho politického hnutí. Mým cílem zde není podat komplexní analýzu moravismu na počátku 90. let se všemi jeho aspekty, souvislostmi a ději. Prozkoumat celý tento fenomén by si vyžádalo léta výzkumu a práci o rozsahu více než několika stovek stran. Rád bych tedy tuto práci případnému čtenáři podal jako jakýsi úvod do dějin HSD-SMS, v kterém nalezne všechny důležité body, jež je potřeba zmínit a s nimiž je třeba se obeznámit, pokud se hodlá tématem dále zabývat. Zároveň by mohla posloužit i pro seznámení veřejnosti s tématem, aniž by musel čtenář hledat informace v odborných politologických publikacích.

Literatura

Jak jsme již řekli, fenoménu moravismu v moderní době nebyla dosud věnována žádná širší historická studie. Nedá se ovšem zdaleka říci, že by neexistovala literatura,

kteřá se mu v nějaké formě věnuje. Díla, která nějakým způsobem reflektují moravistické hnutí v 90. letech, můžeme rozdělit do několika kategorií.

Tou první, nejméně početnou, budou knihy zaměřené primárně na fenomén moravismu. Co se týče moravismu v 90. letech, vyšla u nás de facto jediná komplexnější analýza, a tou je publikace od Pavlína Springerové s názvem „*Analýza vývoje a činnosti moravistických politických subjektů v letech 1989-2005*“.¹ Jedná se o poměrně vyčerpávající politologickou publikaci, která vývoj na moravistické scéně mapuje a analyzuje. Toto dílo jsem využil pro vytyčení základních bodů zkoumání, pro hlubší zájem o danou problematiku jde o publikaci takřka nezbytnou. Jedná se o dílo ryze odborné, určené především politologům a odborníkům z řad veřejnosti. Dalším dílem, jež je pro problematiku důležité, je publikace, kterou editoval známý politolog a odborník na extremismus Miroslav Mareš, nese název „*Etnické a regionální strany po roce 1989*“.² Moravismus patří k jednomu z hlavních témat studie, která se mimo jiné zabývá i romskými či polskými stranami v rámci ČR. Jedná se opět o politologickou studii zaměřenou spíše na odbornou veřejnost.

Do třetice je pak nutné uvést knihu, která je opět téměř nezbytná pro studium tématu moravismu, a tou je tradiční studie Jiřího Pernese „*Pod moravskou orlicí, aneb dějiny moravanství*“.³ Toto dílo mapuje vývoj moravanství a jeho pojetí od středověku až do devadesátých let, a tvoří tak de facto jediné ucelenější historiografické dílo zabývající se fenoménem moravanství, které je zároveň psáno i pro laickou veřejnost. Vzhledem k velkému záběru díla jsou ale 90. letům věnovány jen dvě závěrečné kapitoly. Na komplexní historické zpracování tématu naše historiografie dosud čeká. Tato tři základní díla lze považovat za dosud jediné obsáhlejší studie tohoto fenoménu, přičemž první dvě jsou spíše politologickou reflexí. Mimo ně však lze využít i řadu dalších.

Druhou kategorií jsou pak různé kratší stati, studie či sborníky, které se zabývají vybranými kapitolami z dějin moravismu, vývoj nějak shrnují či reflektují jen určitý jeho segment. Patří sem jistě i velké množství různých příspěvků v historických

¹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje a činnosti moravistických politických subjektů v letech 1989–2005*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN: 978-80-7325-239-7.

² MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN: 80-7325-026-8.

³ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí aneb Dějiny moravanství*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 1996, 285 s. ISBN 80-85947-12-9.

sbornících či politologických časopisech. Z těch významnějších lze zde uvést například sborník *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*,⁴ který vydala Matice moravská, ve studiích různých autorů mapuje vývoj a aspekty moravanství. Podobně je laděn i sborník „*Dějiny Moravy a Matice moravská*“⁵ vydaný taktéž Maticí moravskou, pouze je pojat o něco obecněji. Uvést lze i další sborník s názvem „*Který národ žije na Moravě*“.⁶ Na moravistické hnutí se zaměřují i politologické publikace mapující stranické rodiny, za všechny uvedme například studii Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka „*Politické strany*“,⁷ kde je moravistickým stranám rovněž věnována zvláštní kapitola, nebo stejnojmennou obsáhlou studii Pavla Marka a Jiřího Malíře, jež zachycuje veškeré politické strany od roku 1816 do roku 2004, konkrétně její druhý díl.⁸

Další kategorií knih, v nichž lze hledat údaje o moravismu v 90. letech, jsou širší studie, které svým obsahem zahrnují i námi zkoumané téma. Jedná se vlastně o veškerou historickou a politologickou literaturu zabývající se obsáhleji danou dobou. Za zmínku stojí například vyčerpávající studie Jana Rychlíka „*Češi a Slováci ve 20. století*“⁹ a „*Rozdělení Československa*“¹⁰. Informace lze nalézt například i ve studii Lubomíra Kopečka „*Éra nevinosti*“¹¹, mapující politickou scénu první poloviny 90. let.

Neodmyslitelnou součástí pramenů jsou paměti politiků a dalších veřejně činných osob z této doby. Zvláštní kapitolu věnuje fenoménu moravismu ve svých pamětech s názvem „*Po devětaosmdesátém*“¹² například někdejší premiér Petr Pithart. Na pomezí všech těchto skupin se pak nachází příspěvky v unikátních sbornících Moravského národního kongresu.¹³ Tato instituce, založená samotnými moravisty

⁴ *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek: sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28.2.2001 v Brně*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2001. ISBN 80-86488-04-7.

⁵ *Dějiny Moravy a Matice moravská*. 1. vyd. Brno: Matice Moravská, 2000. ISBN: 80-86488-01-2.

⁶ *Morava v českém státě včera, dnes a zítra. Příspěvek k diskusi na téma: Jaký národ žije na Moravě?: Sborník přednášek*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 1992. ISBN 80-7028-026-3.

⁷ HLOUŠEK, Vít. KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3192-6.

⁸ MALÍŘ, Jiří. MAREK, Pavel. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl, Období 1938-2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-179-8.

⁹ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3.

¹⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa: 1989-1992*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-296-5.

¹¹ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinosti: česká politika 1989-1997*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN 978-80-87029-98-5.

¹² PITHART, Petr. *Po Devětaosmdesátém: rozpominání a přemítání*. 1. vyd. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2504-3.

¹³ *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1996, 1997, 1998*. 1.vyd. Brno: Moravský národní kongres, 1998.

v roce 1992,¹⁴ vydává nepravidelně rozsáhlé sborníky obsahující obrovskou směs materiálu týkajícího se moravismu. Zpočátku se věnovaly převážně starší historii, později začínají publikovat i příspěvky k té novodobé. K otázce moravistických hnutí lze ve sbornících nalézt vzpomínky osobností, přetisknuté články z dobového tisku, odborné studie, prohlášení a memoranda vydávaná jednotlivými hnutími či prosté komentáře k tehdejšímu dění. Mimoto se sborníky z velké části zabývají i širší moravskou historií, mytologií a řadou dalších témat. Kvalita příspěvků je velmi různorodá, od skutečně odborných studií po poměrně zavádějící komentáře a interpretace.

Jako jeden z hlavních pramenů jsem využil samotný tiskový orgán HSD-SMS, tedy týdeník „*Moravkoslezská orlice*“¹⁵, a jeho nástupce - časopis „*MS Panorama*“¹⁶. Ač je samozřejmě třeba tento tisk vnímat jako jednostranně zaměřený, poskytoval mi po celou práci důležitý pohled na to, jaký obraz o sobě se hnutí snažilo dávat veřejnosti, a byl do značné míry zrcadlem aktuálního naladění hnutí. Pro udržení objektivity porovnání je samozřejmě nutné informace stále ověřovat a reflektovat v dalších zdrojích a tiskovinách.

Archivních pramenů v síti archivů je zatím spíše pomálu a zpravidla nejsou tyto fondy dosud zpracované. Jedná se o fond v Moravském zemském archivu v Brně „*G 635 - Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko a jiné moravské aktivity, Brno (1990-1992)*“, zahrnující asi 0,45 bm. nezpracovaného materiálu.¹⁷ Nachází se v něm především propagační materiály hnutí, návrhy na plakáty a letáky, vybrané programové dokumenty, kandidátní listiny, některé interní stranické spisy a podobně. Řada obsažených materiálů se věnuje i nástupnickým subjektům HSD-SMS. Podobný obsah má i menší fond nacházející se v Archivu Národního muzea v Praze. Dále existuje několik osobních fondů tehdejších účastníků, například obsáhlý

Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001. 1.vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2001.

Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2002 - 2005. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2006.

Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2006 - 2010. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2011.

¹⁴ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 118 - 119.

¹⁵ *Moravkoslezská orlice: týdeník Hnutí samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko.* Brno: 1990 - 1992. roč. 1, 2, 3.

¹⁶ *MS panorama.* Brno: 1992. roč. 1.

¹⁷ MZA, G – 635 - Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost Pro Moravu a Slezsko a jiné moravské aktivity (1989 – 1992), kart. 1.

fond aktivisty několika moravistických hnutí Ing. Josefa Pecla.¹⁸ Další dokumenty se pak nacházejí v osobních archivech pamětníků a tehdy aktivních osobností moravistické scény.

Jak je tedy patrné, pramenů a literatury k tématu je poměrně velké množství. Největším problémem pro zájemce o jejich rozbor tedy není jejich nedostatek, ale spíše jejich velká roztříštěnost a ohromné množství politického materiálu z dané doby, kterou by musel projít každý badatel, jenž by se chtěl pokusit o hlubokou analýzu daného fenoménu. Jak jsem již konstatoval, na komplexní historické zpracování toto téma dosud stále čeká.

¹⁸ MZA, G – 701 - Pecl Josef, Ing. (1965 – 2010).

1. Několik teoretických otázek

1.1. Regionální strany v ČR a v Evropě

Ještě před přechodem k samotnému moravismu se zkusme zaměřit na problém z širší perspektivy celé Evropy. Ta má s regionalistickými hnutími svoji zkušenost jak z historie, tak ze současnosti. Zvláště v západní Evropě dnes dochází k opětovnému vzestupu regionalistických a etnických stran a hnutí usilujících o nějakou formu autonomie svého celku.¹⁹ V některých státech dokonce tyto strany zacházejí až tak daleko, že vytvářejí reálnou možnost rozdělení některých státních útvarů. Za všechny uvedme například Belgie, kde dlouhodobě působí odstředivé tendence mezi nizozemsky mluvícími Vlámami a frankofonními Valony,²⁰ Španělsko, kde dlouhodobě usiluje o svoji emancipaci oblast Katalánska,²¹ Velkou Británií, která dodnes řeší svůj vztah se Skotskem,²² nebo Itálií, kde dochází ke snahám o větší autonomii bohatších severních oblastí.²³ Kromě těchto skupin bychom v historii Evropy našli i různá více či méně iredentistická hnutí, hnutí menšin, která usilují o připojení k jinému státu, zpravidla tomu, kde tvoří většinu. Strany zastávající zájmy svého etnika můžeme dnes nalézt například v maďarských oblastech na jihu Slovenska, určitý typ regionalismu nalezneme i v jednotlivých zemích Spolkové republiky Německo, například v Bavorsku.

Jejich cíle se velmi různí, některé usilují o samostatnost, jiným stačí nějaká forma autonomie či federalizace státu, další chtějí jen chránit práva své oblasti či etnika. I ve volbě prostředků se strany liší. Od těch, co respektují politická pravidla a spory

¹⁹ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-115-1. s. 210 – 213.

²⁰ LYE, Keith. *Svět do kapsy: podrobný průvodce po státech celého světa od A do Z*. 1. vyd. Praha: Cesty, 2002. ISBN 80-7181-662-0. s. 33.

²¹ *Katalánské volby vyhráli separatisté, do roka a půl chtějí nezávislost*. In: Iden.cz [online]. [vid. 06.03.2016]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/volby-v-katalansku-0aj-/zahranicni.aspx?c=A150927_103011_zahranicni_cen

²² *Skotsko zůstane součástí Británie, separatisté v referendu prohráli*. In: Iden.cz [online]. [vid. 06.03.2016]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/nezavislost-skotska-referendum-da5-/zahranicni.aspx?c=A140919_062506_zahranicni_skr

²³ STRMISKA, Maxmilián *Liga Severu: její postavení a role v italské stranicko-politické soustavě (1993–2002)*. Středoevropské politické studie [online]. 2003, roč. 5, č. 1 [vid. 05.03.2016]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=13>

vedou na politické scéně, přes systémové strany, sklouzávající někdy k vyhrožování jednostrannými kroky, až po organizace, co se rozhodly svých cílů dosáhnout i násilím.

Rovněž se liší jejich ideové ukotvení. Nalezli bychom všezahrnující „catch-all“ strany s monopolem na svém území, ale i více regionalistických stran v jednom státě, které soupeří mimo centrální moc zároveň i mezi sebou, každá s jiným ideovým zakotvením. Vznikají tak i jakési regionální politické systémy, někdy napojené na své sesterské strany na celostátní úrovni.²⁴

Ve střední Evropě v současnosti není silnější politická skupina, která by v některém ze států usilovala o nějakou formu separatismu. Většina stran, jež můžeme zařadit do kategorie regionalistických hnutí či do příbuzné kategorie etnických hnutí, má za cíl spíše reprezentativní funkci. Příkladem mohou být dvě největší maďarské strany na Slovensku, „Strana maďarské koalice“ a hnutí „Most-Híd“, přičemž obě se většinou konstruktivně podílejí na slovenské politice.²⁵

Odstředivé tendence oblastí a skupin pochopitelně bývají centrální vládou vnímány s nelibostí, a ta se je snaží nějakým způsobem omezit či je alespoň dále nepodporovat. Nepísané pravidlo vývoje mnohonárodnostních států hovoří o tom, že pokud vláda přistoupí na ústupky emancipující se skupině, dříve či později přijdou další požadavky, usilující o další ústupky. Tento vývoj pak nezřídka vede ke stále většímu oddělování jednotlivých subjektů, až se udržení společného státu stane nereálným. Nejlepším příkladem budiž proces budování a rozpadu československé federace, která nikdy nedokázala natrvalo uspokojit požadavky Slováků.

1.2. Otázka moravské identity

Během naší práce budeme často narážet na otázku moravanství, moravské identity. Samotnou otázkou, co to vlastně jakákoliv kolektivní identita je, se zabývala řada odborníků a existuje na to mnoho názorů.²⁶ V problematice Moravy je navíc vše

²⁴ HLOUŠEK, Vít. KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany...* s. 235 – 237.

²⁵ KOPA, Ondřej. *Postavení politických stran maďarské národnostní menšiny ve slovenském stranickém systému*. Středoevropské politické studie [online]. 2008, roč. 10, č. 2 - 3 [vid. 11.03.2016]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=341>

²⁶ K problematice nacionalismu více:

GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. vid. 1. Brno: CDK, 2003. ISBN 80-7325-023-3.

zkomplikováno tím, že Moravané se sami nemohou shodnout, v čem jejich identita vlastně spočívá.

Většina Moravanů není v tomto směru nijak výrazně vyhraněná a moravskou otázku příliš nereflektují. Ukazují nám to mimo jiné data ze sčítání lidu, kdy i v době největšího probuzení moravské identity, tedy na počátku 90. let. 20. století, dosáhl počet lidí hlásících se k moravské národnosti podle oficiálních čísel počtu 1 362 313. Přitom počet obyvatel Moravy se běžně odhaduje na cca 3 miliony. Je tedy patrné, že počet Moravanů, jež byli ochotni se ke své identitě přihlásit, nepřesáhl ani polovinu obyvatel daného území. V dalším sčítání v roce 2001 počet klesl na pouhých 380 474 obyvatel.²⁷ V roce 2011 sice počet opět narostl na 630 897 lidí,²⁸ ale i tak jde o číslo, které zdaleka nedosahuje odhadovaného počtu obyvatel.

Tyto údaje nám sice mohou ledacos napovědět, ale nedokáží vysvětlit zdaleka vše. Otázka moravské identity se jeví jako mnohem složitější. Jedním z problémů, který je hojně diskutován i mezi samotnými Moravany, je to, zda jsou samostatným národem, či zda je jejich příslušnost čistě zemského charakteru a jejich národnost je česká. Na této otázce už se rozpadlo i leckteré moravské politické hnutí. Pokud odhlédneme od politických debat „moravistů z povolání“, je dost dobře možné říci, že většina obyvatel tuto otázku příliš neřeší a své moravanství by popsali zkrátka jako vědomí určité nedefinovatelné odlišnosti, spjaté s určitou tradicí, ať už historickou či kulturní, a skutečnými či domnělými charakterovými odlišnostmi. Ty jsou často spjaté spíše s určitými stereotypy založenými na vymezení se vůči ostatním, především „Pražákům“ či Čechům obecně. Záleží také na geografickém položení, neboť v oblastech se silnou kulturní identitou, jako je Moravské Slovácko, Haná či obecně Jižní Morava, můžeme pozorovat řadu viditelných kulturních odlišností a zde by se k otázce moravské identity

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.

HROCH, Miroslav. (ed). *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. ISBN 80-86429-20-2.

HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-298-7.

ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: (evropské "dlouhé" 19. století)*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-406-3.

²⁷ *Struktura jiných národností*. In: Český statistický úřad [online]. [vid. 30.1.2016]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/struktura_jinych_narodnosti

²⁸ PASTOR, Jan. *K moravské národnosti se při sčítání přihlásilo přes půl milionu lidí*. In: zpravy.tiscali.cz [online]. 20.01.2012 [vid. 30.1.2016]. Dostupné z: <http://zpravy.tiscali.cz/k-moravske-narodnosti-se-pri-scitani-prihlasilo-pres-pul-milionu-lidi-117288>

jistě dala připojit například i dialektická odlišnost, silná kulturní svébytnost či často zmiňovaná vyšší religiozita, která je dodnes v moravských krajích významně vyšší než v českých.²⁹ Hlubší rozbor toho, co moravská identita je, jak je chápána a co pro obyvatele znamená, by jistě byl pro bádání o moravské problematice velkým přínosem, leč svojí šíří přesahuje rámec této práce.

Jako u každé debaty o kolektivní identitě, i v našem případě se vede věčná debata o jejím původu, o tom, z čeho tato identita vychází a na co navazuje. Tato debata většinou dělí moravisty na dvě skupiny. První skupinou jsou primordialisté, kteří se tuto identitu snaží najít v co nejhlubší minulosti, minimálně v dobách Velké Moravy a někdy ještě hlouběji. Ti jsou zároveň většinou těmi nejfanatičtějšími držiteli této identity. Druhou skupinou jsou pak tací, jež poukazují na více či méně moderní dobu jejího etablování, a pohlížejí na ni méně emocionálně, z objektivnějších měřítek a ke svému moravanství se hlásí spíše vlažněji.

V otázce Moravanů se vede navíc dlouhodobě ještě další linie sporu, o to hůře prozkoumatelná, že se celá debata nacházela především v emocionální rovině. Je to debata mezi těmi, kdo vnímají moravanství na zemském principu, a těmi, co preferují spíše hledisko nacionální. Ti, kterým je bližší zemské pojetí, tvrdí, že Moravané jsou součástí českého národa, jež obývá moravskou zemi. Jsou tedy moravskými patrioty, ale nespádají do nacionalismu, nesnaží se prosadit to hledisko, že by Moravané byli samostatným národem. Toto pojetí převládalo i v politice Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko, o kterém bude dále řeč.

Naopak některé jiné, většinou radikálnější, spolky se nespokojily s touto definicí moravanství a přešly k nacionalistické verzi výkladu, která hovoří přímo o moravském národě, a to nikoli na zemském, ale etnickém principu. Nejznámějším propagátorem tohoto názoru se na politické scéně stala Moravská národní strana (MNS). Takový názor sice byl spíše menšinový, ale zaznamenal posilující tendence, můžeme-li tak usuzovat na základě relativního úspěchu MNS na moravistické scéně. Tento nacionalistický přístup pak lákal sice méně početné, ale za to mnohem radikálnější osazenstvo, což se projevovalo i ve veřejném vystupování tohoto subjektu.

²⁹ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3. s. 198.

Nastíněný spor mezi zastánci obou hledisek není vyřešen dodnes a nemáme důvod se domnívat, že by k vyřešení mělo v dohledné době dojít. Faktem ale je, že tento spor patří, spolu s mnoha dalšími, k těm, co moravistickou scénu pomáhají štěpit.

2. Dějiny moravanství

Ještě než přejdeme k samotné době, která nás v této práci zajímá především, je třeba zmínit některé aspekty starších dějin vztahující se k moravské identitě. Musíme je zmínit kvůli nutnosti chápání tématu v kontextu dějinného vývoje především proto, že moravistická hnutí a strany na starší dějiny často odkazovaly či se je snažily nějakým způsobem vytěžit pro potvrzení či znovuvytvoření legitimacy svého počínání.

Oporu v historii hledala v různých dobách téměř všechna národní hnutí po celé Evropě. Velká část z nich si musela historii pro své počínání více či méně upravit. Jiní, když v ní nenalezli to, co národní hnutí potřebovalo, nebo tehdy, když nebylo moc na co navázat, si ji dokonce museli vymyslet. Tak či tak, každý národ si svoji historii v určitých fázích dějin, ať už vědomě, či nevědomě, upravuje pro vytvoření vlastních národních mýtů.

Moravané měli v tomto případě poměrně štěstí. Historie k nim byla štedrá a nadělila jim poměrně obsáhlý balík historických dějů a příběhů sahajících hluboko do minulosti. Pro moravské vlastence tedy nebylo nutné dějiny vymýšlet, ale jen je vzít, oprášit, zjednodušit a přetříť nátěrem, který by byl atraktivní pro veřejnost.

2.1. Moravanství před rokem 1918

Zdrojem těch nejhlubších kořenů moravanství bývá zpravidla Velkomoravská říše.³⁰ Mnoha tajemstvími obestřená říše z temného středověku, dostatečně vzdálená v čase a zároveň s dostatkem pramenů pro zkoumání. Říše, která svojí rozlohou obsáhla

³⁰ Obecně k dějinám Moravy například:

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Moravské letopisy: dějiny Moravy v datech*. 1. vyd. Brno: Jota, 1993. ISBN 80-85617-10-2.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-482-3.

VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991. ISBN 80-85048-17-5.

VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995. 275 s. ISBN 80-85048-62-0.

JANÁK, Jan. *Dějiny Moravy. Díl 3/1. Hospodářský rozmach Moravy 1740 - 1918*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991. ISBN 80-85048-89-2.

BARTOŠ, Josef; TRAPL, Miloš. *Dějiny Moravy. Díl 4. Svobodný stát a okupace*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2004. ISBN 80-7275-044-5.

velkou část střední Evropy, je téměř ideálním prototypem pro základ národního mýtu. Pro moravské patrioty je samozřejmě dědictví této říše ještě zdůrazněno tím, že Čechy v té době byly Moravou de facto ovládány a státnost samotných Čech se etabluje až v době zániku Velkomoravské říše. Bylo by zbytečné zde spekulovat o nějakém nacionálním povědomí či identitě tehdejších obyvatel, ale jako zdroj národních mýtů slouží k tvorbě identity pro určitou část obyvatel, zvláště samozřejmě na Moravě, ale často například i na Slovensku, dodnes.³¹

V roce 1029 se Morava dostává pod vládu přemyslovské dynastie a je rozdělena na několik údělných knížectví, kde vládou čekatelé na knížecí trůn. Co se týče identity, prameny často hovoří o „Moravanech“, jistě ale nelze vnímat tento pojem jednoznačně v moderním smyslu slova. Můžeme nicméně usuzovat, že údělná knížata, jejichž moravské úděly se záhy staly dědičnými, přijala za svoji nějakou formu moravské zemské příslušnosti.³²

V tématu identity pak pravděpodobně nedošlo k žádným zásadním změnám po celý středověk, byť postavení moravské země se postupně v rámci českého státu měnilo. Morava byla sjednocena do jednoho správního celku, Moravského markrabství, a to postupně získalo poměrně velkou míru samostatnosti, byť dlouhodobě setrvalo ve svazku Zemí Koruny české a v kontextu středoevropského vývoje většinou nijak zvlášť nevybočovalo, i když konkrétní dějinné události zde měly často jiný směr a průběh než v sousedních Čechách. V otázce identity šlechty můžeme pozorovat vědomí zemské příslušnosti, nijak se nelišící od jiných oblastí. Někteří bojovníci za Moravu se dnes nicméně i k tomuto období rádi hlásí a zdůrazňují autonomní rozhodování Moravského markrabství.

Po nástupu Habsburků v roce 1526 je Markrabství pevně začleněno mezi další země přináležející Habsburkům a k jejich postupně se centralizující říši, což bylo završeno za tereziánských reforem. Morava v této době podléhala přímo Vídni, bez zprostředkování Prahou, povědomí sounáležitosti s Čechami nicméně zůstávalo silné a kulturní vývoj šel podobným směrem.

³¹ Výklad Velké Moravy jako základu slovenské státnosti například: ŽURICA, Milan Stanislav. *Dějiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. 5. dopl. vyd., Vo vydavateľstve Lúč 3. Bratislava: Lúč, 2013. ISBN 978-80-7114-888-3.

³² WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906-1197*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 467 s. ISBN 978-80-7106-563-0.

V druhé polovině 18. století se pak Moravě dostalo ještě jedné zásadní změny důležité pro její emancipaci. Rokem 1777 bylo povýšeno Olomoucké biskupství na arcibiskupství, čímž se Morava stala samostatnou církevní provincií. To ji v katolické církevní hierarchii nyní stavělo na roveň české církevní provincie spadající pod arcibiskupství v Praze.³³ Tento nový stav, který z Moravy udělal samostatný církevní celek, je s určitými změnami zachován dodnes.

2.1.1. Vývoj v 19. století

Tak jako i jinde v Evropě přichází v 19. století i na Moravu „jaro národů“, zcela zásadní pro další vývoj identity, jejího vyzdvižení či vymizení. Nový fenomén nacionalismu začíná postupně překreslovat politické mapy a vůči vlně národoveckého myšlení samozřejmě nezůstaly imunní ani české země. Národní obrození nejprve začíná v Čechách a se zpožděním několika desítek let stejně působí i na Moravě. Prostřednictvím národních buditelů začínají do té doby nijak nezaujatí obyvatelé chápat svoji identitu s ohledem na jazyk, a ne, jak tomu do té doby bývalo, s ohledem na zemi, kde pobývají. Politické síly postavené na nacionálním základě se v rakouské monarchii postupně dávají do pohybu a vyvolávají řadu do té doby neřešených potíží a komplikací. Češi, jako jedno z dominantních etnik monarchie, si žádají větší práva pro sebe a své království, zároveň začínají spory s Němci, kteří žijí v českých zemích. Až do 1. světové války se pak situace jen dál vyhrocuje.

Morava tedy následuje Čechy a rovněž přijímá jazykový princip jako určující faktor identity obyvatelstva. Důvodů, proč nevzniká samostatná moravská identita, je několik. Můžeme hovořit o tom, že myšlenky národního obrození se na Moravě šířily především skrze české představitele, vliv měla také velká provázanost obou zemí, společná historie a do značné míry stejné reálie. Přestože se politická reprezentace Moravy ve Vídni pokoušela část věcí řešit po svém, z kulturního hlediska se česky mluvící obyvatelstvo obou zemí postupně ztotožnilo s českým nacionálním principem.³⁴

³³ Více k tématu:

ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století. I.* 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1987.

ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století. II.* 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN 80-7266-156-6.

³⁴ Více k tématu:

ŘEPA, Milan. *Moravané nebo Češi?: vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století.* 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001, 220 s. ISBN 80-7239-084-8.

Nelze ovšem říci, že by se Moravané nechali českým obrozením úplně pohltit. Celou druhou polovinu 19. století probíhal spor o to, nakolik je Morava samostatnou zemí a nakolik přísluší k Čechám. Jedna část zemských představitelů zastávala přístup, který kladl větší důraz na integraci Moravy s Čechami. Tato skupina časem získala navrch. Zpočátku tomu byla ale spíše naopak a první moravští národní buditelé, často rekrutovaní z řad kněžích, se dívali nelibě na spojování se s nábožensky vlažnými Čechami.³⁵

S etablováním jazykového principu ale Moravanům začalo být jasné, že v Čechách musejí hledat spojence proti německému živlu. Tento fakt byl moravskými obrozenci vnímán o to vážněji, jelikož vlastní obyvatelstvo Moravy bylo zpočátku k obrozeneckým snažením poměrně lhostejné.

První politická strana, Národní strana na Moravě, se etabluje v roce 1861, přičemž její předseda Alois Pražák zdůrazňoval právě potřebu rovnováhy ve vztazích mezi zeměmi Koruny české a varoval před novým centralismem, zároveň se ale snažil nezastávat žádná vyhrocená stanoviska.³⁶ Ta se samozřejmě také vyskytovala, existovaly skupiny, a s nimi spjaté tiskoviny, zastávající striktně samosprávné hledisko, přičemž tyto skupiny někdy docházely i k existenci samostatného moravského národa.³⁷ Ač většina zástupců Moravy nezacházela tak daleko, vždy reagovali velmi podrážděně, pokud bylo patrné, že je česká reprezentace nevnímá rovnocenně. Na požadavku Čechů spojit všechny tři země do jednoho celku ztroskotalo kvůli odporu Moravanů leckteré jednání o státoprávních otázkách.

V 70. letech se ale začíná stále víc prosazovat ona potřeba jednoty. Spojení s Čechami prosazují tzv. „Moravští Mladočeši“, sdružující se v „Českém politickém spolku v Brně a v Olomouci“, který se vymezoval i proti pasivitě Pražákovy Národní strany.³⁸ Na konci 70. let už Moravané tvoří s Čechy v Říšské radě jednotný „Český

Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek: sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28.2.2001 v Brně. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2001, 234 s. ISBN 80-86488-04-7.

³⁵ CIBULKA, Pavel. *Moravská politika a český státoprávní program v druhé polovině 19. Století.* In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek: sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28.2.2001 v Brně.* 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2001, 234 s. ISBN 80-86488-04-7. s. 101.

³⁶ CIBULKA, Pavel. *Moravská politika...* s.103 - 104.

³⁷ CIBULKA, Pavel. *Moravská politika...* s. 106.

³⁸ CIBULKA, Pavel. *Moravská politika...* s. 107.

klub“ a mezi moravskými představiteli se postupně stabilizuje požadavek jednotného českého národa ve třech rovnoprávných zemích v rámci Rakouské říše.³⁹

Integroující snahy tedy převládly, ale moravská reprezentace se nikdy nevzdala určité formy autonomie a vědomí zemské příslušnosti, a s tím souvisejícího patriotismu, zde zůstalo poměrně pevně zachováno. V této formě se pak bez zásadních změn situace vyvíjela až do začátku první světové války a vyvrcholila vyhlášením samostatného československého státu. V této době již docházelo přímo ke slučování politických stran z Čech a Moravy do jednotných politických stran zastupujících český živel z obou zemí.⁴⁰

2.2. Moravanství v Československé republice

2.2.1. První republika

Jak jsme si ukázali v předchozí kapitole, moravská identita na konci 19. století ustoupila do pozadí, respektive byla postoupena otázce jednotného postupu českého kulturního elementu v rámci Rakouské říše. Koncem války pak uvítalo vznik Československa česky mluvící obyvatelstvo ve všech částech státu stejnou měrou. Zároveň ale zůstalo zachováno zemské povědomí a obyvatelé Moravy předpokládali, že v nějaké míře bude respektováno i v nově se ustavující republice.

Centrální vláda v Praze ale poměrně brzy začala pracovat na reformě veřejné správy, která počítala i se zrušením dosavadních zemí a s jejich nahrazením krajským zřízením. Celý stát se měl centralizovat, a především sjednotit do jednotného způsobu správy. Již počátkem roku 1919 tak bylo rozhodnuto o zrušení historických zemí. Nutno říci, že navrhované župy stále respektovaly zemskou hranici, a tak by došlo pouze k rozdělení Moravskoslezské země na 6 žup. Tím se situace lišila od zřízení krajů v roce

³⁹ CIBULKA, Pavel. *Moravská politika...* s. 109.

⁴⁰ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 133.

1948 a od reform krajské správy v letech 1960⁴¹ a 2000,⁴² jelikož ty už ani v jednom případě zemské hranice nerespektovaly.⁴³

Situace byla ale ještě navíc komplikována velkým množstvím německého obyvatelstva v pohraničních krajích. Bylo otázkou, jak to vyřešit v případě krajů, ale stejná otázka se například v případě Slezska vyskytovala i za předpokladu zachování zemského zřízení, neboť v samostatné Slezské zemi by měli německy mluvící obyvatelé rovněž většinu.⁴⁴

Na Moravě vyvolala snaha o zrušení zemského zřízení poměrně vzrušenou reakci. Odstranění zemské správy odmítly na Moravě politické strany a téměř veškeré noviny. Argumenty vycházely z historických pozic, kdy varovaly před zánikem tisíc let existujícího útvaru, či z politických hledisek, kdy poukazovaly na efektivnost a tradici zemského zřízení. Naopak pražské centrum psalo o nebezpečí separatismu a drolení právě vzniklé republiky.⁴⁵ Není překvapením, že kdykoliv se v historii tento spor později objevil, základní linie argumentace byla vždy stejná. Výmluvně působí i citát z agrárnických novin „Venkov“ z 29. listopadu 1919: „...příšera separatismu je tak blízká, že ji lze viděti z denního tisku. Žije na Slovensku a ohlásila se v Brně, uzákoněna jest na Podkarpatské Rusi. Bylo by liknavostí nečelit těmto snahám rázně institucí župního ústředí.“⁴⁶

Ani reakce z Moravy ale nedokázala přijetí župního zřízení zabránit a ústava přijatá v roce 1920 zemské zřízení zrušila. Samotného uvedení do života se ale župní zákon nedočkal. Zejména Lidové straně a Národní demokracii se dařilo jeho přijetí neustále zdržovat, a tak bylo nakonec župní zřízení realizováno v praxi pouze na Slovensku, čímž se systém správy v republice jen ještě více zkomplikoval. Odpor k župnímu systému sílil i nadále a roku 1927 bylo rozhodnuto o návratu k původnímu

⁴¹ Zákon č. 36/1960 Sb. o územním členění státu. In: *Sbírka zákonů*. 11. 4. 1960. roč. 1960. částka. 15.

⁴² Zákon č. 347/1997 Sb. o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. In: *Sbírka zákonů*. 31. 12. 1997. Roč. 1997. částka. 114.

⁴³ Viz. příloha 1 – 4.

⁴⁴ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 142.

⁴⁵ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 143.

⁴⁶ Citováno dle: SCHELLE, Karel: *K názorům politických stran na Moravě a ve Slezsku na zákon o župních a okresních úřadech z roku 1920*, in: XXII Mikulovské sympozium, Politické strany a spolky na jižní Moravě. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 1992, s. 106.

zřízení zemskému.⁴⁷ Velkou roli v tom sehrála i snaha slovenských národovců vytvořit ze Slovenska jeden správní celek, což se jim formou obnovy zemského zřízení podařilo.⁴⁸

Na Moravě byl tento postup přijat se zadostiučiněním, u části českých politiků naopak vyvolal protesty. Národní socialisté už dokonce dopředu přizpůsobili župnímu zřízení organizaci své strany a nyní tento krok vnímali velmi negativně. Strana chápala župní zřízení jako nutnost k upevnění jednoty státu a nyní ostře varovala před separatistickými tendencemi.⁴⁹

Nový zákon sice zachoval zemské zřízení, ale stát i tak centralizoval. Nicméně země zůstaly celistvými jednotkami, což k uspokojení vzedmutých vášní zemských patriotů stačilo. Jako politické vítězství to vnímali především lidovci, kteří měli na Moravě velkou část svého elektorátu, Národní demokraté a především Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLŠ), která tím získala zpět Slovensko jako jeden právní celek, se kterým mohla dále pracovat.⁵⁰

Co se týče změn a pravomocí, nejviditelnější změnou bylo spojení Slezska a Moravy do jednoho celku, Moravskoslezské země. Jejím nejvyšším orgánem bylo šedesátičlenné zemské zastupitelstvo, přičemž dvě třetiny zastupitelů byly voleny přímo, zbylá třetina byla jmenována centrální pražskou vládou. Voleni byli na šest let a předsedal jim z titulu svého úřadu zemský prezident, který rovněž předsedal i užšímu dvanáctičlennému zemskému výboru. Samotný zemský prezident byl jmenován prezidentem republiky a měl za úkol svolávat zasedání zemských orgánů, jejich rozhodnutí pak realizoval. Služebně byl podřízen ministru vnitra. Rovněž Moravskoslezskou zemi zastupoval navenek. Celá Moravskoslezská země se pak dělila ještě na 45 okresů.⁵¹

⁴⁷ Zákon č. 125/1927 Sb. O organizaci politické správy. In: *Sbírka zákonů*. 12. 8. 1927. roč. 1927. částka 57.

⁴⁸ RYCHLÍK, Jan. *Morava mezi Prahou a Bratislavou. (Moravská otázka při státoprávních jednáních 1918 - 1992)*. In: *Dějiny Moravy a Matice moravská*. s. 251 – 260. 1. vyd. Brno: Matice Moravská, 2000. ISBN: 80-86488-01-2. s. 252.

⁴⁹ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 144 - 146.

⁵⁰ SCHELLE, Karel (ed.). *Velké dějiny zemí Koruny české – Stát*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2015. ISBN: 978-80-7432-652-3. s. 416.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918 - 1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6. s. 405.

⁵¹ SCHELLE, Karel (ed.). *Velké dějiny zemí Koruny české – Stát*. s. 419 – 424.

Co se týče pravomocí, zemské zastupitelstvo mělo ve správní a hospodářské oblasti za úkol starat se o humanitní, zdravotní, sociální, hospodářské, dopravní a kulturní zájmy země, které spadaly do úrovně jeho kompetencí. Významnější usnesení zastupitelstva musel schválit ještě ministr vnitra.⁵² Usnášet se na politických návrzích se zastupitelstvo nesmělo. Mezi jeho další pravomoci patřilo to, že v některých případech mohlo fungovat jako poradní orgán celostátních úřadů. Scházelo se nejméně čtyřikrát do roka.

Zemský výbor pak spravoval majetek země, připravoval rozpočet, vedl hospodářství a připravoval návrhy pro jednání zastupitelstva. Dohlížel také na správu nižších celků – okresů, případně statutárních měst. Žádné klíčové pravomoci ale země nezískaly a centrální vláda si poměrně dobře pojistila, že nebude docházet k žádným projevům separatismu, alespoň ne na úrovni správy zemí. Poměrně rozsáhlá zemská autonomie z dob Rakouska-Uherska byla pryč a ze zemských úřadů se staly čistě správní orgány podléhající pražskému centru.⁵³

Nicméně sama existence Moravy jakožto souvislého celku zřejmě obyvatelstvu stačila a nedovolávali se žádných dalších nároků. Je třeba mít na paměti, že míra ztotožnění se česky mluvícího obyvatelstva s Československem byla velmi vysoká a nikdo z loajálních občanů neměl zájem na tom, aby svůj nově vzniklý stát rozbíjel. Ztotožnění s Moravskou zemí přetrvávalo, ale tato identita nebyla výše než ztotožnění se s československým státem. Vcelku se zdálo, že stát vzkvétá a toto konstatování se samozřejmě vztahovalo i na Moravu, kde bylo dosahováno splnění řady dlouhodobých cílů jejího obyvatelstva.

Obecně lze říci, že české povědomí se na Moravě vlivem centralistické politiky spíše posilovalo, byť bychom samozřejmě našli i výjimky. Jiří Pernes se ve své knize zabývající se moravanstvím odkazuje například na básníka Petra Bezruče hovořícího o „moravském národu“.⁵⁴ Nějaké hlubší vyjádření moravanství na politické scéně bychom hledali spíše marně. Česky hovořící obyvatelstvo všech zemí se se státem dokázalo ve velké míře ztotožnit, a byť moravské zemské vědomí v lidech přetrvávalo, docházelo k jeho manifestacím spíše na kulturním a etnografickém poli než na poli

⁵² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918-1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-61. s. 406.

⁵³ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 147 - 148.

Zákon č. 125/1927 Sb. O organizaci politické správy. In: *Sbírka zákonů*. 12. 8. 1927. roč. 1927. částka 57.

⁵⁴ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 149.

politickém. Politickou sílu, která by vystupovala primárně s programem, jež by mohl být označen jako „moravistický“, bychom hledali marně.

2.2.2. Doba Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava

Po hektických dějinných událostech roku 1938 došlo k rozkolísání celé struktury dvacet let budované Československé republiky. Obyvatelstvo se náhle setkalo tváří v tvář se značnou nejistotou. Řada skrytých problémů v tomto roce vyplula na povrch a nebylo přesně jasné, kam budoucnost Československo nyní zavede a jakou podobu bude mít. Německá území byla od republiky odtržena a Slovensko žádalo stále důrazněji autonomii, koncem roku se jí také dočkalo. Československo sice ještě zůstalo jedním státem, ale v praxi už se skládalo ze dvou území, která se vydávala odlišnou cestou.

Na Slovensku už jasně převzala vedoucí úlohu Hlinkova slovenská ľudová strana, která vedla svoji zemi směrem k autoritářskému režimu s fašistickými rysy a prohlubovala kontakty s dalšími podobně laděnými státy, což se týkalo především Třetí říše, která nad režimem prezidenta Jozefa Tisa držela ochrannou ruku. Okleštěné české země teď hledaly svoji novou cestu a potácely se na pomezí jakési hry na demokracii a směřováním k autoritářskému režimu, spolupracujícím s mocným německým sousedem.

Tyto extrémní podmínky vedly k tomu, že řada, do té doby neviditelných, radikálů a skupin s extrémními nápady ucítla v chaosu doby svoji šanci. Přestože většina obyvatelstva hleděla především na to, jak se co nejlépe vyrovnat se situací, našli se i tací, kteří viděli svoji šanci v dalším rozkládání zmrzačeného státu. Zpravidla se jednalo o extrémní elementy, zpravidla už z dřívějších spjaté s aktivitami českých fašistů. V první řadě zde máme na mysli tzv. „Slovácké separatisty“.

Záhy po Mnichovu se v oblasti Moravského Slovácka objevila skupina radikálů, kteří začali vyzývat k připojení Slovácka a přilehlých oblastí ke Slovensku, které bylo v té době už na jasné cestě k fašizaci politického systému. Nejznámějším jménem spjatým s touto skupinou je jistě Jan Uprka, syn slavného moravského malíře Joži Uprky. Skupina nikdy nedosáhla významnější podpory a šlo skutečně spíše o dílo skupiny jednotlivců, byť na Slovensku se jim podařilo získat určitý ohlas v některých radikálnějších politických kruzích. Na samotné Moravě ale byla jejich podpora naprosto minimální. V počátcích své činnosti se tato iredentistická skupina snažila proniknout na

veřejnost, například veřejnými demonstracemi, po jejich neúspěchu se ale stáhla a soustředila se spíše na zákulisní činnost a kontakty. Nebezpečnost této skupiny spočívala spíše v tom, že si jí velmi rychle všimlo Německo a všemožně se snažilo ji využít ve prospěch svých plánů. Obyvatelstvo se k separatistickým pokusům stavělo jasně negativně, ale zároveň dávalo najevo, že by si přálo dát Moravě významnější status, než má, například ve formě čtyřfederace.⁵⁵

Činnost slováckých separatistů rázně utnula okupace z 15. března 1939 a vznik Protektorátu Čechy a Morava. Přestože zpočátku snad separatisté předpokládali, že s pomocí Němců se jim podaří jejich plány realizovat, okupanti je velmi rychle odkázali do patřičných mezí a územní změny v neprospěch Říše prohlásili za nepřipustné. V době okupace se pak záhy ukázalo, kterak vážně to separatisté mysleli s péčí o blaho Moravy. Z řady původních separatistů se stali kolaboranti, jejichž hlavní starostí bylo dostat se alespoň ke zdání politické moci.

Významná část původních separatistů se nyní spojila do spolku s názvem Národopisná Morava (NM). Tento smutně proslulý spolek, oficiálně se hlásící především k péči o moravskou kulturu, se záhy stal poslušným nástrojem Němců. Jeho představitelé, kteří si leckdy nárokovali právo mluvit za celou Moravu, byli využíváni k útokům na „všečeské“ Národní souručenství, k vymezování se vůči pražské protektorátní vládě a k tomu, aby narušovali jednotu obyvatelstva v odporu proti Němcům. Členové skupiny se postupem času dostali i do méně významných placených politických a kulturních funkcí. Pod jejich záštitou se konaly tradiční moravské folklórní akce, jejichž hojná návštěvnost byla někdy mylně interpretována jako vyjádření podpory Národopisné Moravě. Fakticky ale byla podpora minimální. Je nicméně skutečností, že hlavně zpočátku byli součástí skupiny i někteří známí vědci a umělci, kteří ale do spolku vstupovali primárně kvůli možnosti se dále realizovat ve svých výzkumných a kulturních aktivitách, nikoliv z politických důvodů. Přestože zpočátku Němci Národopisné Moravě poskytovali určitou podporu (i finanční), postupně jejich činnost upadala, jak se okupanti začali soustředit na jiné formy kolaborace, zejména na lidi kolem ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce.⁵⁶

⁵⁵ RYCHLÍK, Jan. *Morava mezi Prahou a Bratislavou*. s. 253.

⁵⁶ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 193 9-1945*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-017-6.

Národopisná Morava byla pravděpodobně nejznámější, leč nikoliv jedinou skupinou v době protektorátu, snažící se nějak pracovat s moravskou identitou. Objevily se další a nutno říci, že ještě podivnější skupiny. S „moravskou otázkou“ pracoval ve své době Národní tábor fašistický (NTF),⁵⁷ který vyhrožoval tím, že bude pro Moravu žádat v rámci říše autonomii, a dokonce spřádal plány na provedení puče proti Národnímu souručenství na Moravě.⁵⁸

Zmínit můžeme ještě marginální stranu s názvem Moravská nacionálně sociální strana (MNSS).⁵⁹ Ta snila o tom, kterák předělá celou Moravu v nacionálně-socialistickém duchu a poté ji jako autonomní celek včlení do Říše. Sama strana se chtěla stát obdobou nacistické strany v Německu, což dávala najevo i tím, že prohlásila za svého vůdce Adolfa Hitlera. Její ohlas byl ale opět naprosto minimální.⁶⁰

Všechny v této kapitole zmíněné skupiny mají společné to, že nevyvolaly žádný vážnější zájem občanstva. Lze se domnívat, že jejím členům a představitelům šlo především o možnost dostat se k moci, a moravské téma vnímali spíše jako vhodnou záminku, než že by jim šlo skutečně o dobro země. Uvádíme je zde z toho důvodu, že i na nich lze ukázat, že moravské téma v lidech stále přežívalo. V této nešťastné době vyplavalo na povrch bohužel hlavně v těch nejodpornějších podobách a nestalo se nějakým určujícím faktorem historického vývoje. I samotní Němci však téma odlišností v identitě Moravy vnímali a snažili se s ním pracovat.⁶¹ Pokus využít tohoto tématu k rozbití jednoty česky mluvícího obyvatelstva se jim ale nezdařil a většina občanů právě tuto dobu vnímala jako tu, kdy je třeba táhnout za jeden provaz. Tato jednota se ostatně stala i tématem v poválečném vývoji.

2.2.3. Poválečný vývoj

Dalo by se konstatovat, že v tomto období, po hrůzných zkušenostech z okupace a z konce války, měli obyvatelé úplně jiné starosti, než jak bude vypadat zemské

PERNES, Jiří. *Až na dno zrady*. 1. vyd. Praha: Themis, 1997. ISBN 80-85821-51-6.

⁵⁷ PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1919-6. s. 207 – 214.

⁵⁸ POLEHLA, Kamil. *Separatismus na Moravě mezi lety 1938 – 1945*. Liberec: 2014. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie. Vedoucí práce Jan Rychlík. s. 54 - 58.

⁵⁹ PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích...* s. 264 – 269.

⁶⁰ POLEHLA, Kamil. *Separatismus na Moravě mezi lety 1938 – 1945*. s. 58 - 62.

⁶¹ MEZIHORÁK, František. *Hry o Moravu*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1997. ISBN 80-204-0675-1.

uspořádání. Celý národ byl dosud spojen vědomím společně prožitých útrap minulých let a revoluční náboj spojoval všechny, ať z Čech či Moravy, do jednoho celku. V prvních měsících tomu tak skutečně bylo.

Každý, kdo by chtěl v této době hovořit o problematice nějaké formy moravské odlišnosti, si to velmi dobře rozmyslel, už kvůli vzpomínkám na nepovedený pokus německých okupantů těchto nálad a kulturních odlišností cíleně využít k rozkládání jednoty obyvatelstva v době Protektorátu Čechy a Morava. Moravští obyvatelé i politici si byli dobře vědomi pachuti, kterou činnost moravských kolaborantů, a s nimi spjatá propagandistická kampaň, zanechala nejen na Moravě, ale především v Praze, na druhé straně zemské hranice, a nemínili na tuto dobu vyvolávat jakékoliv nevhodné reminiscence.⁶²

Jakmile si ale obyvatelstvo po válce oddechlo a život se začal, velmi pomalu, ale jistě, vracet do původních kolejí, začíná se spolu s dalšími, zatím přehlíženými, otázkami objevovat opět i problematika Moravy. Jak netřeba znovu zdůrazňovat, zemské vědomí v obyvatelstvu přetrvávalo, byť nebylo nijak výrazně politicky manifestováno. Ostatně, územní uspořádání Československa bylo obnoveno na základě předmnichovských dělení (samozřejmě s výjimkou odtržení Podkarpatské Rusi, která připadla Sovětskému svazu), a bylo tedy zachováno i zemské uspořádání. Jak jsme již řekli výše, tento typ politické manifestace moravské svébytnosti většině obyvatelstvu víceméně dostačoval. Ihned po válce vznikl Zemský národní výbor pro Zemi moravskoslezskou a také spolkový život se začal opět ustavovat na zemském principu. Při uspořádávání česko-slovenských vztahů byla sice občas zmíněna i problematika Moravy, která se ale v žádném případě neměla stát třetím celkem zamýšleného Československa. Slovenská reprezentace pokládala Moravu za vnitřní záležitost českých zemí, které si ji mají vyřešit dle svého, ale v žádném případě s ní nemají zasahovat do problematiky česko-slovenského poměru.⁶³

Ač o nějakých separatistických sklonech nemůže být řeči, Zemský národní výbor se dostával do sporů s pražským centrem v otázkách kompetencí, když zemští představitelé zdůrazňovali, že řadu otázek by si chtěl moravský výbor řešit sám. Řeč byla například i o samostatném plánovacím ústavu, který měl zajistit, „*aby byly v rámci*

⁶² PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 161 – 162.

⁶³ RYCHLÍK, Jan. *Morava mezi Prahou a Bratislavou.* s. 255.

*celostátního plánování zajištěny zájmy Moravy a Slezska*⁶⁴, či to, že by Moravané sami mohli řídit osídlování svého pohraničí, především s tím argumentem, že si přejí dohlédnout na to, aby si tyto kraje uchovaly typický moravský „kmenový půvab“. Zemský národní výbor usiloval o to, aby mu příslušelo co nejvíce výkonné moci, zatímco pražské centrum by mělo především normativní funkci.⁶⁵

Lze říci, že Zemský národní výbor pod vedením národního socialisty profesora Františka Loubala vystupoval notně sebevědomě, jak si můžeme demonstrovat na výňatku z jeho projevu na ustavující schůzi nově zvoleného Zemského národního výboru, konané 31. října 1945. *„Při konečné úpravě ústavních poměrů budeme žádati, aby zemím připadla celá vnitřní správa, pokud si ji nevyhradí ústřední správa. V zemi pak chceme mít sněm s mocí zákonodárnou pro všechny věci, jež náleží do působnosti zemí; silný výkonný orgán, zemskou hospodářskou radu a zemský správní soud. Naše věcná působnost ovšem musí být zajištěna finančně. Při konečné úpravě budeme žádati opravdovou finanční výsost pro zemi, aby mohla z ní též vyrovnávat rozdíly v poplatnosti podřízených svazků. Budeme přitom usilovat, aby výnos naší výroby byl zdaněn v zemi a pomocí účelné distribuce průmyslu vytvořena byla na Moravě a ve Slezsku daňová základna stejná jako v Čechách.*⁶⁶

Je tedy patrné, že zemské orgány se o svoji suverenitu rozhodně přijít nechystaly, byť často zároveň zdůrazňovaly svoji příslušnost k „českému národu“. Postupem času se i mezi lidmi a v moravských novinách stále častěji objevuje obvinění z pragocentrismu a z přehlížení zájmu Moravy. Ve stejném duchu proběhl i sjezd Národní fronty Země moravskoslezské, konaný ve dnech 14. a 15. prosince 1945, který rovněž několikrát upozornil na případy nevhodné pražské centralizace. Přehlížení, či spíše nepochopení těchto stížností vedlo často k tomu, že i obyvatelstvo Moravy bylo v tomto směru tlačeno do obranných pozic a ke zdůrazňování svých odlišností.⁶⁷

Tyto reakce a protireakce v důsledku pomáhaly vyvolat stále silnější volání z pražského centra po reformě územního uspořádání. Zvláště silné bylo ze strany Komunistické strany Československa, která, jako strana striktně centralistická, si

⁶⁴ *Hospodářské plánování na Moravě*. Rovnost. 19. 9. 1945. s. 2. Citováno dle: PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 163.

⁶⁵ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 163 - 164.

⁶⁶ *Ustavující schůze Zemského národního výboru*. Rovnost. 1. 11. 1945. s. 1. Citováno dle: PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 167.

⁶⁷ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 169.

nepřála rozdrobení moci, a naopak usilovala o co největší kontrolu a centrální řízení. Spolu s mobilizací svých mocenských pák, mimo jiné pověstného „hlasu lidu“, se tak brzy začalo ozývat volání o neefektivnosti a nepružnosti zemského zřízení, které je třeba nahradit efektivnější strukturou.

Ač ostatní strany se k tomu stavěly zdrženlivě, žádným zásadním způsobem se proti těmto hlasům nepostavily. Nejaktivnější byla v tomto směru Československá strana lidová, s tradičně silným moravským voličským jádrem. Ta se zachováním zemského zřízení pracovala i ve volbách a po určitém váhání se k ní připojila i Československá strana národně socialistická, která poukazovala hlavně na velké finanční náklady navrhovaného župního zřízení a posléze se stavěla proti centralizaci obecně.⁶⁸

Je možné dále uvést, že zatímco v Čechách komunisté získali 40,17 % hlasů, na Moravě to bylo 34,5 % hlasů. Tento rozdíl je v obráceném poměru pozorovatelný u lidovců, kteří získali v Čechách 20,24 % hlasů, ale na Moravě 27,6 % hlasů. Jak moc stála za tímto rozdílem větší moravská religiozita a jak se na výsledcích projevil i lidovecký důraz na zachování zemského zřízení, to dnes již ověříme velmi těžko. Celkový součet výsledků voleb se každopádně přímo promítl i do složení Zemských národních výborů a od doby komunistického předsednictví šla již obrana moravských zájmů na sněmu stranou.

Otázka uspořádání státu se samozřejmě také diskutovala při práci na nové ústavě. Lidovci a národní socialisté prosazovali zemské zřízení i do ústavy, ale do těchto diskuzí zásadně zasáhly únorové události roku 1948. Po nich již všechny debaty vedly směrem, jež si prosadilo komunistické vedení, a tomu byla podřízena i otázka státního uspořádání, ve které, jak jsme si již řekli výše, komunisté jasně směřovali k župnímu, respektive krajskému uspořádání.

Po únorovém převratu⁶⁹ tak již prosazení krajského zřízení nic nebránilo. Zřízení krajů bylo obsaženo přímo v nově schválené ústavě z 9. května 1948, od 1. ledna 1949

⁶⁸ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 170 – 171.

⁶⁹ Více například:

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6.

KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997. ISBN 80-85765-73-X.

vstoupilo toto ustanovení v platnost.⁷⁰ Vzniklo 19 krajů, přičemž česko-moravská zemská hranice nebyla při jejich vytváření respektována (na rozdíl od hranice moravsko-slovenské, která byla zachována). Zvlášť hybridním útvarem se stal kraj Jihlavský, který zasahoval hluboko do území Čech.⁷¹

Podle všech výše popsaných faktů je tedy patrné, že moravská zemská identita v obyvatelstvu přežívala, a ač se nikdy nestalo rozhodující otázkou či hlavním politickým tématem, lze tvrdit, že lidé se nějakým způsobem s moravskou identitou stále ztotožňovali a tomu odpovídaly i postoje zemských orgánů. Když komunistická vláda zemské zřízení odstranila, přestala Morava *de iure* existovat a nebyl zde žádný státní orgán, který by s Moravou jako jednotným celkem nějak dále pracoval.

Další reforma přišla v roce 1960, kdy byla krajská správa změněna, a počet krajů byl snížen. Na Moravě teď byly kraje pouze dva. Severomoravský a Jihomoravský. Na staré zemské hranice se opět ohled nebral, což se týkalo i hranic Slezska, které bylo bez skrupulí zařazeno pod Severomoravský kraj. Dalo by se říci, že tyto dva kraje měly pro Moravu o něco reprezentativnější váhu než předchozí uspořádání a alespoň v názvu původní zemi reflektovaly.⁷² V centralistickém systému režimu Antonína Novotného ale tento fakt nehrál nijak významnou roli, jelikož míra samosprávy byla minimální.

Jak tomu ovšem v historii bývá, vědomí identity a příslušnosti k určitému celku nelze odstranit jen tím, že se odstraní politická reprezentace tohoto útvaru. Lidé si k vyjádření své identity či vědomí kořenů dokáží najít zpravidla i jiné cesty. Touto cestou nejčastěji bývá kultura, a právě v té se nyní manifestovalo i moravské zemské vědomí. Nešlo o manifestace nějak politicky cílené, můžeme říci, že často byly spíše nezáměrné, spjaté s prostým vědomím původu a příslušnosti k celku, aniž by tím dotyční sledovali jakékoliv vyšší cíle.

Ač jednotnou Moravu bychom v té době na politické mapě nenašli, poměrně snadno se dalo narazit na moravskou kulturu. Čistě kulturní bádání, pokud se nedostávalo do konfliktu s oficiálním zřízením, nijak omezováno nebylo, a tak se objevovaly různé etnografické výzkumy či regionální spolky. Moravský folklór, zvláště

⁷⁰ SCHELLE, Karel (ed.). *Velké dějiny země Koruny české – Stát*. s. 529.

Ústavní zákon 150/1948. Sb. Ústava československé republiky. In: *Sbírka zákonů*. 9. 6. 1948. roč. 1948. částka 52.

⁷¹ Viz Přílohy: Obraz 2.

PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 175 – 177.

⁷² Viz Přílohy: Obraz 3.

z oblasti Moravského Slovácka, byl stále vysoce ceněn a nezřídka byl i hrdě ukazován na celostátních manifestacích a akcích, snad pro ukázkou pestrosti a zároveň jednoty.⁷³ Velký vliv mělo i bádání odborníků. Významné bylo například bádání historiků o době Velké Moravy, výsledky těchto výzkumů utvrzovaly v řadě obyvatel hrdost na jejich dávné předky. Paradoxní na tom je, že bádání kolem doby Velkomoravské říše byla prezentována často pod heslem čistě ahistorického konstruktu „Prvního společného státu Čechů a Slováků“.⁷⁴

Kromě kultury bychom mohli najít povzbuzování zemského vědomí i ve sportu, což připomíná ve své knize věnované moravanství i Jiří Pernes. Zmiňuje silné ztotožnění moravských fanoušků s hokejovým týmem Kometa Brno (tehdejší Rudá hvězda či ZKL) a projevy sounáležitosti s ním, zvláště při zápasech s pražskými týmy.⁷⁵ Je možné dodat, že tento stav přetrvává dodnes, i v současnosti lze mezi fanoušky brněnského hokejového týmu nalézt silný důraz na moravský zemský patriotismus.

Ač se jinak povedlo dostat moravské zemské vědomí do silného útluhu, právě tyto kulturní a další aktivity dokázaly, že i nově přicházející generace Moravanů se dostávaly do kontaktu s vědomím určitého kulturního svérázu jejich domova. Vědomí moravské identity tedy zůstávalo dál živé a bylo jen otázkou času, kdy se sejdou vhodné okolnosti a opět o sobě dá vědět. Jako příhodná doba se ukázal rok 1968.

Na závěr této kapitoly je nutné upozornit na jeden klíčový aspekt. Veškeré dění, o kterém na těchto stránkách referujeme, se odehrávalo v mnohem větším měřítku mezi českými zeměmi a Slovenskem. Jestliže na Moravě občas vyvstala mezi lidmi otázka určité kulturní svébytnosti, podpořená historickými, kulturními či etnologickými faktory, na Slovensku stejné úvahy rezonovaly v úplně jiné síle a kvalitě. Slováci rovněž po roce 1948 přišli o drtivou většinu svébytnosti. Na rozdíl od Moravanů ale měli na své straně i mnohem patrnější kulturní rozdíly, nedávný zážitek samostatného slovenského státu a se slovenskou národní identitou se ztotožňovala téměř naprostá většina obyvatelstva. Ve srovnání s tím se relativně vlažné zemské vědomí Moravanů jevilo pro pražské centrum jako zcela zanedbatelný problém. Hrozba slovenského separatismu či nacionalismu byla vždy mnohem zásadnější a s ní se pokoušela vláda nějakým způsobem pracovat. Problém dělení Čechy – Morava tak vždy ležel ve stínu

⁷³ Moravskému folkloru se věnuje například i film *Zítřka se bude tančit všude* (1952)

⁷⁴ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 181 – 185.

⁷⁵ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 187 – 188.

mnohem většího problému dělení Česko – Slovensko. Tento faktor je třeba mít na paměti po celou dobu existence společného státu až do konce roku 1992, přičemž moravskou otázku ovlivnily česko-slovenské vztahy i do doby, kdy už byl společný stát minulostí.

3. Dějiny HSD-SMS

Jak jsme si ukázali v předchozích kapitolách, moravské hnutí, ač bylo v roce 1948 připraveno nastupujícím komunistickým režimem o svoji zemi, mělo v mnohém na co navazovat. Samotné moravanství nezmizelo, ale latentně zůstalo ukryto ve vědomí obyvatelstva. Nelze tvrdit, že by zrušení moravské země bylo pro obyvatelstvo nějakou zásadní krvácející ránou, ale tento přístup vládní moci, která se neohlížela na cítění a přání obyvatelstva, v lidech zanechal hořkou pachut'. Zvláště řada moravských intelektuálů nesla velmi těžce fakt, že Morava téměř po tisíci letech zmizela z mapy Evropy. Z hlediska dějin ale nemusel uplynout ani příliš dlouhý čas, aby tito lidé dostali šanci k nápravě. A tento čas přišel s nadějemi a sliby pražského jara.

3.1. Prolog: Pražské jaro

Ještě než se dostaneme k jádru této práce, tedy do roku 1989, nemůžeme nezmínit kořeny, na které pozdější Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS), přímo navázalo, a to jak ideově, tak personálně. I to, že hnutí mělo částečně na co navázat, bylo jedním z důvodů, proč došlo k jeho tak rychlému vzestupu v době po sametové revoluci.

Společnost pro Moravu a Slezsko, předchůdce HSD-SMS, se rodí v době nečekaného vzednutí občanské aktivity, v době tzv. „pražského jara“, v roce 1968. S náhlou liberalizací režimu se otevřel velký prostor pro vyjádření tužeb a snah obyvatelstva. Mezi řadou problémů, které se tehdejší angažující se obyvatelstvo snažilo řešit, vyniká v českých zemích především snaha o tzv. „socialismus s lidskou tváří“, na slovenské straně je nejčastěji zmiňována touha po federalizaci a rovnoprávném postavení Slovenska v rámci svazku obou národů.⁷⁶

S otevřením otázky reorganizace územního uspořádání velmi záhy vyvstala i „moravská otázka“. Historii jejího vyplutí na povrch lze vysledovat nejprve u otevření diskuzí o nutnosti změny postavení města Brna, které bylo od roku 1949 právně na úrovni obyčejného krajského města a které toužilo získat zpět určitý status důležitosti,

⁷⁶ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. s. 461 – 532.

jenž by byl spjat mimo jiné například i s přítomností důležitých státních institucí. Odtud vedl další krok ke kritice krajského zřízení a k nespokojenosti s centralistickým konceptem státu.⁷⁷

Počátkem dubna, při příležitosti 150. výročí založení Moravského muzea v Brně, už byla poprvé naplno vyslovena myšlenka, že existence Moravy jako jednotného celku by měla být nějakým způsobem obnovena. V následujících dnech pak diskuze začala nabírat spád. Pro zemské zřízení se začaly vyslovovat významné osobnosti, noviny, a skrze ně se tato otázka rychle dostávala i do povědomí veřejnosti. V polovině dubna se pro řešení „moravské otázky“ vyslovil i Jihomoravský krajský národní výbor a problematika rezonovala i v obou komunistických krajských výborech na Moravě.⁷⁸ Nutno ovšem dodat, že Morava ani tehdy nebyla zcela jednotná, a ač Jihomoravský krajský národní výbor se stal na určitou dobu sídlem moravských emancipačních snah, Severomoravský krajský národní výbor k těmto aktivitám přistupoval jen vlažně a centralistické návrhy od kolegů z jižní Moravy nepodporoval.⁷⁹

S tím, jak se problematika Moravy dostala do veřejné diskuze, brzo došlo i na pokusy dát těmto snahám nějakou jasnou formu, zastřešenou veřejnou institucí. Tou se 20. května 1968 stala „Společnost pro Moravu a Slezsko“ (SMS), tvořená řadou osobností. Do jejího čela se záhy dostal dr. Boleslav Bárta, který se na dlouhou dobu stane klíčovou osobností moravistického hnutí a o němž budeme ještě hodně hovořit v souvislosti s vrcholem moravských aktivit v 90. letech. Už na své zakládající schůzi vydala SMS tzv. Moravskoslezskou deklaraci, v níž žádá „*důslednou federalizaci našeho státu se stejnými právy a povinnostmi pro Slovensko, Čechy, Moravu a Slezsko*“ a zároveň odmítá uplatnit při vytváření federace pouze hledisko národnostní, ale žádá i zemské.⁸⁰

Ač Společnost nevyvíjela nějakou cílenou kampaň, velmi záhy se jí dostalo značné popularity, vstupovaly do ní celé kolektivy, a přestože ještě sama ani nebyla registrovaná ministerstvem vnitra, v červenci již hlásila 410 místních organizací (tzv.

⁷⁷ PERNES, Jakub. *Snahy o obnovu moravskoslezské samosprávy v roce 1968*. Brno: 2013. Magisterská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Denisa Nečasová. s. 14 – 15.

⁷⁸ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 195 – 196.

⁷⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 39.

⁸⁰ BÁRTA, Boleslav. *Druhé křížení Moravy*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1996 - 1998*. Brno: Moravský národní kongres, 1998. s. 325.

ŠEBESTA, Jaroslav. *Vývoj Moravských zemských práv*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2002 - 2005*. Brno: Moravský národní kongres, 2006. s. 787.

„výborů“) a 150 000 členů.⁸¹ Těsně před vstupem sovětských vojsk, na prvním sněmu Společnosti pro Moravu a Slezsko v Olomouci, bylo konstatováno, že přihlášek je již více než 250 000.⁸²

Hnáno jistě i touto nebývalou mobilizací občanstva, vedení SMS pracovalo velmi aktivně, vydávalo řadu prohlášení a snažilo se zapůsobit na co největší okruh potencionálních spojenců. Zapojili se do obrodného procesu, který v té době v Československu probíhal, což jim samozřejmě u obyvatel dále zvyšovalo popularitu. Společnost vyzývala k plebiscitu, který by měl demonstrovat vůli občanů k obnově zemského zřízení, a v těchto snahách měli podporu i u řady moravských organizací KSČ. Dokonce se chystala i generální stávka za splnění požadavků moravistů.⁸³

SMS vydala na podporu svých aktivit v srpnu i svůj první ucelený návrh uspořádání státu, v němž argumentuje důvody pro zemské zřízení. Dokument s názvem „Trojdílné uspořádání státu“ rozebírá na 31 stranách různá kritéria, ať už historická, kulturní, ekonomická, geografická, psychologická či správní, která jsou podle autorů zásadní pro nové uspořádání státu. Obsahuje i nástin samotného návrhu nového uspořádání a vymezuje se vůči centralismu.⁸⁴

Je třeba se ještě krátce zastavit u jednoho podstatného detailu, a sice u faktu, že tehdejší moravisté, ať už sdružení do SMS, či působící nezávisle, se nikdy nepokusili dát svým snahám nacionalistický charakter. Ač ve svých dokumentech SMS dokázala jmenovat opravdu řadu důvodů pro nutnost dát Moravě její specifická práva, nikdy v těchto dokumentech nehovořila o samostatném moravském národě. Tato myšlenka jí byla cizí. Její argumenty vycházely zpravidla ze zemského patriotismu a regionalismu.⁸⁵ V pozdějších kapitolách uvidíme, že v 90. letech již zdaleka nepanovala nad tímto faktorem shoda a moravští nacionalisté se stali sice ne dominující, ale velmi hlasitou skupinou.

V Praze se moravské aktivity příliš s pochopením nesetkaly. Praha, i přes své reformní naladění, vnímala tyto snahy jako příslovečné „rušení při práci“ a pokládala za podstatné především otázky demokratizace. K tomu si uvědomovala nutnost vypořádat

⁸¹ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 198.

⁸² PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 206.

⁸³ SCHELLE, Karel (ed.). *Velké dějiny země Koruny české – Stát.* s. 543.

⁸⁴ *Trojdielné uspořádání státu: návrh na rovnoprávné postavení Moravy a Slezska.* Brno: Index, 1968.

⁸⁵ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 39.

se s otázkou slovenských požadavků na federalizaci, což se ukázalo jako zásadní požadavek Slováků. Vznik federace měl své zastánce na nejvyšších a nejviditelnějších místech, mimo jiné zvláště v osobě Gustava Husáka, který měl otázky federace na starosti a který v té době okupoval přední místa žebříčků popularity. Slováci trojfederační koncept jasně odmítali mimo jiné s tím, že jde o pokus o další českou majorizaci.⁸⁶ Federace se i proto, na rozdíl od moravských snah, stala projektem úspěšným a 1. ledna 1969 vstoupila v platnost.⁸⁷ To znamenalo pro moravské hnutí vážnou ránu.

V době po vstupu vojsk Varšavské smlouvy se SMS, stejně jako řada jiných organizací vzniklých v době Pražského jara, snažila ještě pokračovat ve své činnosti.⁸⁸ Jak ale docházelo k opětovnému umrtvování společnosti, nastupovala normalizace, reformní činitelé byli zbavováni svých funkcí a změny ustaly. Bylo patrné, že moravisté nemají šanci na další aktivní prosazování svých cílů. Jejich aktivity se tedy postupně utlumily a centrální orgány dávaly poměrně jasně najevo, že se nehodlají moravskou problematikou nijak vážněji zabírat. Koncem roku 1969 tak přestává působit i Společnost pro Moravu a Slezsko⁸⁹ a nastává dvacet let, během kterých bude otázka zemského zřízení diskutována jen pokoutně v disidentských kruzích či mezi moravskými patrioty.⁹⁰ O dvacet let později ale vyvstala znovu a opět až se zarážející intenzitou.

3.2. Vzkříšení moravistických aktivit na podzim roku 1989

Nová krize režimu a nová liberalizace poměrů spojená s jeho nenadálým pádem, vytvořila znovu podmínky pro nebývalý rozvoj občanské angažovanosti. A stejně jako

⁸⁶ RYCHLÍK, Jan. *Morava mezi Prahou a Bratislavou*. s. 256.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. s. 484 - 487.

PITHART, Petr. *Osmadesátý*. 3. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990. ISBN 0-946352-43-7. s. 125 – 126.

⁸⁷ Ústavní zákon 143/1968 Sb. O československé federaci. In: *Sbírka zákonů*. 4. 11. 1968. roč. 1968. částka 41.

ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 4. opr. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-469-2. s. 792.

⁸⁸ PERNES, Jiří. *Snahy o obnovu zemského zřízení na Moravě v letech 1968 – 1970*. In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*. 1. vyd. Brno: Matice Moravská, 2001. s. 173 – 186. ISBN: 80-86188-01-2. s. 183.

⁸⁹ PERNES, Jakub. *Snahy o obnovu moravskoslezské samosprávy...* s. 63.

⁹⁰ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 41.

PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 224 – 230.

o dvacet let dříve i nyní moravisté okamžitě uchopili příležitost, kterou hodlali využít ke splnění svých záměrů.

Jako první zareagovali samozřejmě ti, kteří se už nějakou dobu připravovali, či tací, co navazovali na svou předchozí činnost. Jako první se chopil příležitosti právník Miroslav Richter, který kolem sebe už v 80. letech vytvořil spolek „Gorazdovo bratrstvo“, oficiálně vyjádřený v pěveckém souboru Proglas. Šlo o moravský národní kulturně společenský spolek spjatý s katolickými kruhy.⁹¹ Richter okamžitě po sametové revoluci zareagoval a už na přelomu listopadu a prosince přetransformoval tento kulturní spolek na Moravské občanské hnutí (MOH).⁹² Počátkem prosince uspořádali jeho příznivci své první veřejné shromáždění, kde se shodli na nutnosti obnovy Moravy v rámci zemského zřízení. Během ledna pak MOH pokračovalo v pořádání veřejných akcí, z nichž nejvýznamnější bylo bezesporu shromáždění v brněnské hale Rondo 10. února 1990, kde se sešlo zhruba 3000 lidí, které se dá považovat za vrchol činnosti hnutí.⁹³ Samotné MOH mělo v té době už kolem 7 000 podpisů občanů, kteří mu vyjádřili podporu. Pod Richterovým vedením začalo jednat i s představiteli místních Občanských fór (OF).⁹⁴

Přestože Richterovo hnutí mělo k úspěchu našlápnuto dříve, z dlouhodobějšího hlediska uspělo lépe hnutí Boleslava Bárty, který 30. prosince 1989 oživil své snahy z roku 1968 a obnovil Společnost pro Moravu a Slezsko. Ve svém „*Prohlášení o obnově činnosti Společnosti pro Moravu a Slezsko*“ se Společnost přihlásila k listopadovým událostem a vyzvala k vytváření místních poboček SMS, bez ohledu na politickou příslušnost.⁹⁵ V této nadstranickosti můžeme spatřovat jednak snahu podchytit co nejvíce, třeba i jinými směry, angažovaných občanů a dost možná také ideál oné tehdy proklamované nepolitické politiky, založené na prosté občanské angažovanosti, bez stranické organizovanosti a disciplíny.

⁹¹ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 37.

⁹² MZA, G - 635, kart. 1. *Provolání Moravského občanského hnutí ze dne 20. listopadu 1989*.

⁹³ MZA, G - 635, kart. 1. *Provolání účastníků shromáždění Moravského občanského hnutí. 10. 2. 1990*. SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 44.

SVOBODA, Jiří. *O Moravě v letech 1989 – 1992*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. s. 549 – 556. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 551.

⁹⁴ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 231.

⁹⁵ MZA, G - 635, kart. 1. *Prohlášení o obnově činnosti Společnosti pro Moravu a Slezsko*.

Prohlášení o obnově činnosti Společnosti pro Moravu a Slezsko. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 471.

Zároveň SMS vydala i nástřel svého programu, který ve 20 bodech hovoří o požadavcích rozvoje Moravy po ekonomických, kulturních, společenských a duchovních stránkách. Program zatím neobsahoval žádná podrobnější stanoviska či programové cíle, které by nebyly spjaty s požadavkem moravské samosprávy.⁹⁶ Programu se budeme dále podrobněji věnovat v příslušné kapitole.

Jedním z problémů, se kterým se moravské hnutí setkalo hned zpočátku a který, nutno říci, nikdy nedokázalo dlouhodobě vyřešit, byla nejednota. Jak už jsme si řekli, již v lednu existovala dvě hnutí, MOH a SMS, a na cestě byla i další. V zájmu úspěchu tedy bylo nutné pokusit se tyto subjekty sjednotit či je alespoň zkoordinovat. SMS tak už v lednu iniciovala setkání moravských iniciativ, kam přijaly pozvání tyto organizace: Výbor pro samosprávu Moravy – Občanská iniciativa při městském výboru Československé strany socialistické v Brně, Přípravný výbor občanské iniciativy pro samosprávu Moravy při Československé straně lidové v Brně, Pracovní sekce pro Moravu a Slezsko Demokratického fóra komunistů, Přátelé Moravy a Slezska a Sdružení umělců Moravy a Slezska. Tyto organizace přijaly 20. ledna tzv. „*Chartu pro Moravu a Slezsko*“, která zahrnovala několik bodů, víceméně totožných s programovým prohlášením SMS.⁹⁷ Šlo hlavně o vytvoření Moravkoslezského sněmu a vlády, uzákonění moravských symbolů, obnovu historických zemských hranic a obecný požadavek spravedlivějšího ekonomického dělení. Tyto body se pak budou v různých variacích objevovat ve všech programových dokumentech. Charta vyzvala k zakládání místních výborů podepsaných iniciativ. Důležité zde je upozornit, že iniciativám zachovávala autonomii, nijak je nepodřizovala nějakým vyšším orgánům.⁹⁸

Jak je možné si všimnout, mezi skupinkou podepsaných marginálních sdružení chybí druhý nevýznamnější hráč, a to MOH. Požadavky Richterova hnutí byly sice téměř totožné s těmi Bártovými,⁹⁹ ale jejich vzájemnému sblížení zabránil jeden z nejčastějších politických neduhů, a to osobní antipatie. Navíc se hnutí lišila v kořenech, na kterých vyrůstala. SMS usilovala o co nejširším zakotvení a vyjma

⁹⁶ *Programové cíle Společnosti pro Moravu a Slezsko*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 472 - 474.

⁹⁷ MZA, G - 635, kart. 1. *Charta pro Moravu a Slezsko*.

⁹⁸ *Moravské iniciativy, které se sjednotily 20. 1. 1990 pod společným názvem Charta pro Moravu a Slezsko požadují*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 485 - 486.

⁹⁹ MZA, G - 635, kart. 1. *Program Moravského občanského hnutí*.

MZA, G - 635, kart. 1. *Programové cíle Společnosti pro Moravu a Slezsko*, 5.1.1990.

zprofanovaných komunistických kádrů se nebránila spolupráci s politiky napříč politickým spektrem. Dosti stavěla na odkazu pražského jara a mezi tehdejšími reformními komunisty měl Boleslav Bárta řadu kontaktů, které neváhal využít. Naproti tomu MOH, vycházející mnohem více z katolických kořenů, odmítalo jakoukoliv spolupráci s představiteli minulého režimu, a to včetně reformistů. Vystupovalo přímo jako antikomunistické hnutí. Dne 6. února 1990 sice vznikla koordinační rada SMS a MOH, ale ta svůj úkol dlouhodobě nedokázala plnit.¹⁰⁰

Mimo obě hnutí se ještě v moravské problematice v této době angažoval i Jihomoravský krajský národní výbor a v menší míře i Severomoravský krajský národní výbor. Oba výbory vydaly několik prohlášení žádajících obnovu zemského zřízení a později podporovaly i návrhy na zemské zřízení z dílny HSD-SMS. Ve hře byla i možnost spojení obou krajských národních výborů v jeden, což zákon nevyklučoval, ale tento záměr ztroskotal na neshodě mezi předsedy obou výborů.¹⁰¹

3.2.1. Výsledky průzkumů veřejného mínění

Součástí diskuzí mezi SMS a MOH byla i údajná dohoda o tom, že pokud jedno z hnutí půjde do voleb, druhé zůstane apolitické a bude ho podporovat. Moravanství se totiž v této době začínalo jevit i jako možné nosné téma pro plnohodnotné politické uskupení. To, jaká atmosféra na Moravě ohledně tohoto fenoménu vládla, můžeme dobře ilustrovat na průzkumu, který byl prováděn na přelomu ledna a února 1990 Václavem Frolecem z Masarykovy univerzity v Brně. Z něj vycházelo, že 88,3 % obyvatel moravského území se cítí Moravany. 47,7 % z nich pak vnímá Moravany jako větev českého národa, 53,3 % dokonce jako samostatný národ. Co se územního uspořádání týká, 41,2 % obyvatel bylo pro zemské zřízení se samostatnou Moravou, 37,7 % pro trojfederaci a pro zemské zřízení s Moravou a Slezskem hlasovalo 32,6 %. Výzkum mimo jiné zjišťoval i to, jaké ze dvou historických center Moravy pokládají obyvatelé za místo, kde by měla samospráva sídlit, přičemž jednoznačně zvítězilo Brno se 62,2 %, kdežto olomoučtí patrioti se museli smířit s výsledkem jen 24,4 %.

Jiný výzkum, realizovaný v téže době Institutem pro výzkum veřejného mínění, došel k tomu, že za samostatný národ se považuje 39 % Moravanů. Trojfederaci by

¹⁰⁰ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 46.

PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 222.

¹⁰¹ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 236 - 237.

chtělo 27 % obyvatel (v Čechách 6 %, na Slovensku 14 %), nedefinovanou „větší samostatnost Moravy v rámci ČR“ by upřednostnilo 60 % (v Čechách 42 %, na Slovensku 50 %), a jen 10 % by nic neměnilo (v Čechách 47 %, na Slovensku 25 %).¹⁰² Zvlášť tento poslední údaj nám může ukázat, jak se lišil pohled na situaci v republice mezi Moravou a Čechami.

Je patrné, že taková touha po změnách mohla poskytnout tomu, kdo se tématu ve volbách zhostí, poměrně slušnou podporu. SMS toho neváhala využít.

3.3.Ustavení HSD - SMS

V březnu začalo být patrné, že Boleslav Bárta to se svým hnutím myslí opravdu vážně. Na 1. dubna 1990 totiž svolala SMS svůj sněm do Kroměříže, tedy do místa, kde zasedal v revolučních letech 1848 a 1849 Ústavodárný říšský sněm.¹⁰³ Na tomto místě, jehož symboličnost byla podpořena účastí skupin historického šermu v dobových kostýmech, krojovanými skauty a řadou moravských vlajek na podiu, pak oficiálně vzniklo Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko.¹⁰⁴

3.3.1. Moravskoslezská deklarace

Zakládajícím dokumentem hnutí se stala Moravskoslezská deklarace,¹⁰⁵ dokument, který nesl stejný název jako ten, kterým byla v roce 1968 založena SMS. Deklarace se v honosném tónu nejprve hlásí k historické tradici Kroměříže z roku 1848, kde „...poprvé zazněla dosud nenaplněná věta: ‚Všechna moc pochází z lidu.‘“ Pak ve stejně slavnostním slohu pokračuje přihlášením se k listopadové revoluci, kterou vidí jako událost, co „...otevřela cestu pro všeobecnou, plně demokratickou správu, která jediná je hodna této ve světě a v dějinách ojedinělé revoluce a která jediná může naplnit citovaný ideál.“ Deklarace poté pokračuje nastíněním konceptu samosprávné demokracie, který mělo nově vzniklé hnutí i v názvu. Hovoří tedy o maximálních možných pravomocích pro obecní samosprávy, nad nimiž by se nacházely samosprávné

¹⁰² MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 41 - 42.

¹⁰³ BĚLINA, Pavel, HLAVAČKA, Milan, TINKOVÁ, Daniela. *Velké dějiny země Koruny české XI.a, 1792 – 1860*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN: 978-80-7432-347-8. s. 342 - 344.

URBAN, Otto. *Kroměřížský sněm: 1848 - 1849*. 2. vyd. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-190-2.

¹⁰⁴ SVOBODA, Jiří. *O Moravě v letech 1989 – 1992*. s. 553.

¹⁰⁵ *Moravskoslezská deklarace*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 488 - 490.

země – „*samofinancující se přirozené geomorfologické a geograficko ekonomické celky, sjednocené ve společný československý stát na spolkovém principu*“.¹⁰⁶

Dále dokument deklaruje nutnost maximálního omezení státní byrokracie a jejich zásahů a udává, že vychází z maximální svobody občana, který je aktivním spolutvůrcem ve všech oblastech veřejného života. V druhé polovině ale přechází ke konkrétním požadavkům, z nichž některé se jeví jako nerealizovatelné a naivní. Dokument vyžaduje odložení voleb do národních rad, do doby, kdy bude možné zvolit zemské sněmy podle hlasování v původních zemských hranicích. Volby se přitom měly konat už za necelé dva měsíce a měly být oním vrcholem, ke kterému revoluce směřovala. To, že hnutí zahájilo svoji činnost tímto v praxi obtížně realizovatelným požadavkem, mohlo způsobit, že u řady lidí bylo na iniciativu ihned vrženo špatné světlo. Přistoupení na takový požadavek by neznamenovalo pro vládu nic menšího než podvolení se nátlaku řádně nezvolené skupiny, aniž by se k tomu mohly vyjádřit širší skupiny obyvatel, nehledě na to, že by se tím mohl vytvořit i značně nedobrý precedens zasahování do demokratických procesů.¹⁰⁷

Ani další část není prostá radikálních, v běžné situaci těžko uskutečnitelných požadavků a výzev. Vyhlášují s okamžitou platností samosprávnou „Spolkovou zemi Moravskoslezskou“, přičemž zákonodárné pravomoci „*dočasně delegují*“ na Českou národní radu, do doby ustavení Moravskoslezského sněmu. Zároveň se dožadují, aby místopředsedové obou moravských krajů byli jmenováni místopředsedy vlády České republiky, „*pro přípravu nového státního uspořádání*“. Obce vyzývají k založení samostatného „*Moravskoslezského svazu obcí a měst*“.¹⁰⁸

V poslední části deklarace se hlásí k tradicím a pravomocím táhnoucím se od doby Velké Moravy a poměrně výhružným tónem varují před nevyslyšením svých požadavků: „*Moravané jsou si vědomi své síly a nehodlají se o svá práva doprošovat. ... Nejsme manové kohokoliv, ale jsme svobodní občané, kteří, bude-li třeba, převezmou svou vlastní mocí oprávněnou samosprávu své země do svých rukou. ... Nejsme separatisté, ale toužíme po jednotě, která neponižuje a nediskriminuje.*“

¹⁰⁶ Moravskoslezská deklarace. s. 488.

¹⁰⁷ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 47.

¹⁰⁸ Moravskoslezská deklarace. s. 489.

Úplným závěrem vyzývají „*bratry Slováky a bratrské občany Čech*“, aby ve jménu ideje „*všeobčanské demokratické samosprávy*“, deklaraci podpořili.¹⁰⁹ Už z nastíněného rozboru textu lze ale vyčíst, že na většinu obyvatel Čech musela deklarace působit spíše negativně, jako projev moravského šovinismu, než jako něco, co by byli ochotni pro dobro státu podpořit. Nedalo se tedy počítat s příliš pozitivním ohlasem. Na sněmu v Kroměříži nicméně přednesení deklarace vyvolalo bouřlivý potlesk vestoje a byla jednomyslně schválena.¹¹⁰ Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko vstoupilo na politickou scénu.

V poněkud méně konfrontačním duchu se pak neslo ještě druhé provolání, vydané pod názvem „*Rezoluce*“, které si ale s předchozím nezdalo ve slavnostním tónu. „*My, občané moravskoslezské země, shromáždění dne 1. dubna 1990 v Kroměříži na manifestaci „Moravskoslezské neděle“, uvědomující si svou zodpovědnost před tisícletými dějinami této země, cítíce se zavázáni odkazem svých otců a odpovědni svým synům a vycházející z Deklarace lidských práv, se usnášíme:...*“ Následující 4 body vlastně jen opět shrnovaly nejdůležitější požadavky hnutí, tedy rehabilitaci Moravy, samosprávu, nejlépe spolkové uspořádání „*...jak je tomu ve vyspělých demokratických zemích, které měly možnost přirozeného historického vývoje, a nebyly postiženy totalitními systémy.*“ a rozvoj „*staromoravských rostislavovských a cyrilometodějských tradic*“.¹¹¹ Tento dokument pak posloužil jako provizorní politický program do červnových voleb.

3.3.2. Otázka církve

S I. Kroměřížským sněmem je spojena ještě jedna poměrně zajímavá epizoda týkající se moravanství, a to vztah HSD-SMS a církve. Přestože na vztahy mezi církví a moravanstvím panovaly v rámci hnutí různé názory, bylo jasné, že zvláště v jižních, religióznějších částech Moravy hrála otázka víry důležitou roli a řada lidí brala víru jako součást moravské identity. Sám o sobě v tom nebyl problém a řada vrcholných představitelů, včetně docenta Bárty, byla aktivními katolíky. Určitá komplikace vznikla při deklarovaném navazování na odkaz Velké Moravy. Jak známo, její nejslavnější

¹⁰⁹ *Moravskoslezská deklarace*. s. 490.

¹¹⁰ SVOBODA, Jiří. *O Moravě v letech 1989 – 1992*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 553.

¹¹¹ *Rezoluce*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 491.

epizody jsou spojeny s příchodem Cyrila a Metoděje, slovanských věrozvěstů z Byzantské říše, kteří sehráli zásadní roli při budování moravské církevní organizace a identity. Už tehdy ale byli vnímáni jako představitelé byzantské, respektive východní, církve a nikoliv té latinské, západní. Už v tehdejších dobách docházelo mezi těmito dvěma koncepty na Moravě k řadě rozporů a vzájemných útoků a nakonec se v českých zemích prosadil latinský koncept.

Ač drtivá většina věřících obyvatel Moravy se hlásí ke katolické církvi, podle informací od paní PhDr. Ovčačkové narazilo hnutí na odpor při žádosti o symbolickou podporu od církevních představitelů. PhDr. Ovčačková uvádí, že na začátku kroměřížského sněmu údajně představitelé katolické církve odmítli sloužit pro shromážděné moravisty mši za Moravu právě z toho důvodu, že hnutí se odvolávalo na Velkomoravskou říši a cyrilometodějské tradice, což mělo být interpretováno jako podpora a návaznost na východní církev. Kroměřížští církevní představitelé tedy požadavek moravistů na zpívanou staroslověnskou mši odmítli, a ta tak byla nahrazena v následujících dnech mší v kroměřížském pravoslavném kostele.¹¹² Je ovšem otázkou, nakolik sehrála roli problematika návaznosti moravistů na Velkou Moravu, a nakolik prostý fakt, že církev se nechtěla zaplétat do ožehavých politických záležitostí. Katolická církev oficiálně uznává Cyrila a Metoděje jako světce a spolupatrony Evropy, a k jejich odkazu a dílu se otevřeně hlásí. Nicméně to, že se katolická církev za moravisty nepostavila, mohlo jistě také ovlivnit výsledek ve volbách, především v poměru mezi HSD-SMS a Křesťanskou a demokratickou unií (KDU).

3.4. Příprava na volby

Hnutí teď mělo před sebou necelá dva měsíce do voleb, což byl poněkud hektický termín pro konsolidaci nového uskupení, ale jeho představitelé byli odhodláni vše stihnout. Vzhledem k tomu, že se k nim hlásilo značné množství příznivců (registrovaných příznivců měli v době voleb údajně až 260 000,¹¹³ členů samotných bylo prý 150 000,¹¹⁴ sám Bárta podle Jiřího Pernese udal po volbách dokonce číslo

¹¹² Rozhovor s PhDr. Alenou Ovčačkovou, Liberec, 23. 03. 2016.

¹¹³ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 43.

¹¹⁴ MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989 - 1992*. 1. vyd. Praha: Progetto, 1999. ISBN 80-86366-00-6. s. 189.

360 000 členů),¹¹⁵ měli poměrně velký mobilizační potenciál. Do čtyř dnů od sněmu byl sehnán dostatek podpisů pro registraci hnutí u ministerstva vnitra, do 9. dubna byly podány kandidátní listiny a záhy začala předvolební kampaň.¹¹⁶

Velkou výhodou v této době dávala hnutí deklarovaná nadstranickost a kandidáty, členy i příznivci se tak s čistým svědomím mohli stát i lidé spjatí s odlišnými politickými subjekty. Jediným požadavkem na ně byla snaha bojovat za zájmy Moravy, jejich další politické postoje byly většinou druhotné. Hnutí se rovněž pustilo do shánění spojenců, mimo jiné i na Slovensku, kde záhy oslovilo Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) i dosud dominantní Verejnosc' proti násiliu (VPN).¹¹⁷

Kampaň vynesla na povrch první veřejné konfrontace na politické scéně a definitivně strhla onu oponu romantické revoluční jednoty. HSD-SMS například těžce neslo vystoupení předsedy české vlády Petra Pitharta v Brně, když doporučil voličům „nevolit malé strany“. V květnu se kvůli tomu dokonce sešla česká volební komise, aby projednala stížnost HSD-SMS na jeho vystupování. Komise jen pokárala kandidující představitele státních institucí, aby uvážlivě volili slova, a více nezasáhla. I tak bylo později doporučení Petra Pitharta vyhodnoceno jako jeden ze čtyř nejvýraznějších faktorů, co způsobil pohyb voličských preferencí.¹¹⁸ Kolovaly i různé pomluvy, leckdy záměrně vypouštěné, mezi nimiž zvlášť výrazné bylo tvrzení, že moravistické subjekty, a zvlášť HSD-SMS, jsou subjekty levicové, plné zakuklených komunistů, a proto je třeba volit pouze OF, které jediné zaručí pokračování vývoje směrem ke skutečné demokracii, bez návratu starých struktur.¹¹⁹ Tato obvinění z příklonu HSD-SMS k levici mohla být založena na některých reálných kontaktech, které fungovaly mezi několika představiteli moravistů, v rámci nichž občas docházelo k pragmatické spolupráci či nepsaným dohodám o podpoře v konkrétních záležitostech.¹²⁰ Představitelé OF zároveň nešetřili přísliby, že se o vyřešení moravské otázky sami postarají, Petr Pithart se za obnovení zemského zřízení prý dokonce osobně zaručil.¹²¹ Ve svých pamětech se k tomuto problému i sám vrací a poznamenává, že se k zemskému uspořádání od počátku hlásil, ale nebyl plně vyslyšen, a to ani voliči. Píše:

¹¹⁵ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 235.

¹¹⁶ *K ostravskému sjezdu HSD-SMS*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 1. s. 3.

¹¹⁷ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa: 1989 - 1992*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-296-5, s. 197.

¹¹⁸ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 50.

¹¹⁹ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 234.

¹²⁰ Rozhovor s PhDr. Alenou Ovčáčikovou, Liberec, 23. 03. 2016.

¹²¹ SVOBODA, Jiří. *O Moravě v letech 1989 – 1992*. s. 554.

„*Občanské fórum ... získalo v tehdejší Jihomoravském kraji (kde P. Pithart kandidoval – K. P.) o poznání méně hlasů než v kraji Severomoravském, frustrovaní Moravané volili raději ty, kteří slibovali obnovu zemského zřízení přímočařeji.*“¹²²

Konfrontace probíhaly i v rámci jednotlivých stran a hnutí, na Moravě například počátkem roku rezonovala kauza sporu radikála Petra Cibulky s Jaroslavem Šabatou, která zdiskreditovala OF mezi částí veřejnosti, a HSD-SMS tak pomohla.¹²³

Bez ohledu na údajnou domluvu z února 1990, do voleb šlo mimo HSD-SMS i MOH, byť ne samostatně. Moravské občanské hnutí se připojilo k Československé straně lidové a kandidovalo s ní v koalici. Přesto, že i MOH mělo mezi voliči určitou podporu, postrádalo dynamiku, kterou v poslední době nabývalo Bártovo HSD-SMS.¹²⁴

Kampaň probíhala především formou veřejných shromáždění a lepení plakátů. I přes ne příliš zvládnutou koordinaci kampaně se hnutí začínalo dařit.¹²⁵ V polovině května se poprvé objevilo v předvolebních průzkumech se 3 %, o dva týdny později už dosahovalo 6 % a dále rostlo.¹²⁶

Co se týče samotných volebních témat, HSD-SMS pochopitelně vystupovalo především s moravskou problematikou, nejčastěji vztahovanou k ekonomické rovině problému. Upozorňovali na údajnou finanční diskriminaci Moravy a nevyrovnanost v dělbě domácího produktu. Kandidáti se často vyjadřovali k nutnosti celkového vybudování nových politických, správních, soudních, kontrolních, policejních a vojenských struktur, zatímco mnohem méně akcentovali ekonomickou reformu a v otázkách jejího pojetí vystupovali spíše umírněně. Mimo moravskou otázku ještě programově reflektovali sociální politiku a „návrat do Evropy“. Zbytek témat byl obsažen jen velmi obecně.¹²⁷

¹²² PITHART, Petr. *Po Devětaosmdesátém: rozpomínání a přemítání*. 1. vyd. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2504-3. s. 354.

¹²³ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2009. ISBN 978-80-7260-219-3. s. 326 – 341.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 50.

¹²⁴ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 234.

¹²⁵ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 45.

SVOBODA, Jiří. *O Moravě v letech 1989 – 1992*. s. 554.

¹²⁶ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-88-0. s. 238.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 211.

¹²⁷ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-88-0. s. 210.

Je třeba uvážit, že celkově byla tato kampaň značně odlišná od pozdějších volebních kampaní. Pro drtivou většinu účastníků byla první politickou kampaní, kterou v životě pořádali, a spousta záležitostí, které jsou dnes řešeny profesionálními volebními štáby, se tehdy řešila jaksí mimoděk za pochodu. HSD-SMS šlo do tohoto klání se značnou improvizací, a to i kvůli tomu, že vzniklo jen dva měsíce před volbami. Nešlo ani tak o to, aby hnutí prezentovalo přesně vypracovaný program, to ostatně v této době nedělala žádná skupina jdoucí do voleb. Strany se snažily především zaujmout voliče, což si žádalo především schopné řečníky, kteří dokázali dobře zapůsobit v dané situaci na dané publikum.¹²⁸ Centrální koordinace kampaně tak, jak ji známe ze současnosti, byla v tehdejší době nerealizovatelná.

Podle politologů měla pro úspěch hnutí velký význam možnost odevzdání tří hlasů (do Sněmovny lidu, Sněmovny národu a do České či Slovenské národní rady). Toho Moravané využili i ve svém hesle „Alespoň jeden hlas Moravě“.¹²⁹ Voliči tak, pokud se nemohli rozhodnout, mohli vlastně podpořit i dvě či dokonce tři strany, každou do jednoho shromáždění. Další hesla byla poněkud tvrdší, zmínit lze například „Morava a Slezsko není žádný Česko“ nebo „Nejsme Češi“.¹³⁰

Ještě jeden faktor mohl hrát ve prospěch HSD-SMS, a to byla tzv. Kauza Bartončík.¹³¹ Předseda Československé strany lidové (ČSL) Josef Bartončík byl 6. června, těsně před volbami, obviněn ze závažné spolupráce s StB. Bartončík se obvinění bránil, jelikož jeho předchozí lustrace byla negativní a dosud panovala řada nejasností. Bylo ale jasné, že tak třaskavá informace pár dní před volbami negativně ovlivní výsledek ČSL, respektive Křesťanské a demokratické unie (KDU), což byl název koalice, ve kterou se ČSL sdružila s konkurenční Křesťanskodemokratickou stranou (KDS).¹³² Jak už jsme si řekli, v koalici s ČSL v rámci KDU kandidovalo mimo jiné i MOH a špatný výsledek tedy z části padal i na ně. I samotná ČSL byla pro HSD-

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 51, 210.

¹²⁸ Elektronická korespondence s PhDr. Alenou Ovčáčíkovou, 13. 3. 2016.

¹²⁹ FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Konstituování systému politických stran v České republice (1989 – 1992)*. In: *Politologický časopis*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1997. roč. 4. č. 1. ISSN: 1211-3247. s. 110.

¹³⁰ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 52.

¹³¹ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce*. s. 378 – 380.

¹³² HLOUŠEK, Vít. KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3192-6. s. 168 – 169. FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Konstituování systému...* s. 108.

SMS značným konkurentem, neboť elektorát obou stran s jádrem na Moravě se do značné míry protínal.

Abychom mohli veškeré výše zmíněné dění korektně posoudit, je třeba zasadit si dění do kontextu událostí v Československu a později i ve zbytku Evropy. Československo si mezi lednem a dubnem 1990 prošlo tzv. „pomlčkovou válkou“,¹³³ prvním kolem dohadů týkajících se vztahu obou částí federace, které skončily přijetím nového názvu státu, jež zněl „Česká a Slovenská Federativní Republika“ (ČSFR). Tyto dohady pak už jen pokračovaly v dalších, stále intenzivnějších sporech. Počátkem roku 1990 si ještě rozpad společného státu připouštěl málokdo a dosud vládlo spíše jen přesvědčení, že bude třeba provést „nějaké“ změny, což mohlo moravisty jen podpořit v činnosti, aby se mohli na těchto změnách také podílet. Jak se ale problém ukazoval jako stále ožehavější, začínala se objevovat možnost rozdělení federace, k tomu se přidaly národnostní konflikty na Balkáně a v dosud existujícím Sovětském svazu, řada lidí si tedy začala uvědomovat, kam až mohou spory mezi etniky a národy dojít. To v důsledku mohlo vést k oslabení pozice moravistických hnutí, jelikož většina obyvatel netoužila začít situaci ještě více komplikovat jen kvůli otázkám, které navíc v kontextu doby nebyly vnímány jako zdaleka ty nejzásadnější.

3.4.1. Usnesení pro Moravu

V květnu 1990 dostali Moravané od Federálního shromáždění ČSFR významný dárek. Jako odpověď na výzvu, kterou Shromáždění v dubnu zaslal Kroměřížský sněm, došlo ke schválení usnesení o protiprávnosti zrušení země Moravskoslezské.¹³⁴ Federální shromáždění schválilo 9. května toto usnesení drtivou většinou hlasů a 17. května ho přijala i Česká národní rada (ČNR). Skutečně v něm odsuzuje zrušení země jako nespravedlivý akt vzešlý z „totalitní byrokraticko-centristické praxe“ komunistů, vyslovuje přesvědčení, že budoucí zákonodárny sbor „tuto nespravedlnost napravi“, a vyzývá vládu České republiky, aby urychleně vypracovala koncept nového územního uspořádání a daňové soustavy.¹³⁵

¹³³ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa...* s. 127 – 140.

¹³⁴ *Usnesení federálního shromáždění č. 212 o obnově moravsko-slezské samosprávy.* In: *Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna* [online]. 09.05.1990 [vid. 11.2.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/usneseni/u0212.htm>

¹³⁵ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 48.

Toto na první pohled významné vítězství ale při bližším zkoumání ztratilo pro většinu Moravanů lesk. První potíž byla už v tom, že usnesení zdaleka nevyslyšelo přesný obsah zasláné výzvy, která sice navrhovala odsoudit zrušení Moravskoslezské země, ale zároveň nabádala k přijetí zákona, co by od 1. ledna 1991 zemská práva Moravy rehabilitoval. Tato druhá část ale vyslyšena nebyla. Druhou a dosti významnou vadou na kráse byl fakt, že obě sněmovny schválily odpověď jen jako usnesení, a jeho obsah byl tedy právně nevymahatelný a byl jen pouhou nezávaznou deklarací. Volební období obou sněmoven navíc právě končilo a nic nezavazovalo budoucí volené představitele, aby brali na usnesení nějaký ohled. Je nicméně nutné také dodat, že i kdyby v parlamentu byla vůle uvést usnesení v život formou zákona, procedurální náročnost by již nedovolila zákon dokončit do závěru tohoto volebního období.¹³⁶

Naskytá se zajímavá otázka, jaké byly důsledky přijetí tohoto usnesení pro budoucí volby. Možnosti se jeví dvě. Jedna z úvah směřuje k tomu, že přijetí usnesení mohlo vyvolat dojem, že s problematikou Moravy si poradí i dominantní skupina, tedy Občanské fórum. To by znamenalo, že není třeba kvůli moravské otázce volit zvláštní stranu, ale je možné dát v klidu hlas i všeobjímajícímu OF. Druhá možnost hovoří pro opak. Přijetí usnesení mohlo pro řadu lidí znamenat, že moravistické strany, v tomto případě především HSD-SMS, mají určitý vliv a sílu prosadit své návrhy, a hlas pro ně tedy nezapadne a bude slyšet. Proti této druhé možnosti hovoří téměř nulový reálný vliv usnesení, otázkou ale je, nakolik si to běžný občan uvědomoval.

3.5. První svobodné volby

Ve dnech 8.-9. června 1990 konečně nastal čas svobodných voleb, které si lidé v listopadu minulého roku žádali. Jakmile byly známy výsledky, moravisté mohli slavit svůj triumf. Dostali se do všech tří volených sněmoven a v ČNR se dokonce stali třetím nejsilnějším subjektem (10,03 % a 22 mandátů), za OF (49,5 %, 127 mandátů) a Komunistickou stranou Československa (KSČ, 13,24 %, 16 mandátů). Jako poslední se umístila KDU, poškozená výše zmíněnou Bartončíkovou aférou (8,42 %, 19 mandátů) a na její kandidátce získalo MOH jen jeden mandát.¹³⁷ Ani ve volbách do Federálního

¹³⁶ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 48 - 49.

¹³⁷ *Volby do České národní rady konané ve dnech 8. - 9.6.1990, Celkové výsledky hlasování.* In: volby.cz [online]. [vid. 11.2.2016]. Dostupné z: <http://www.volby.cz/pls/cnr1990/u4>

shromáždění si hnutí nevedlo špatně. Do Sněmovny lidu získalo 7,59 % hlasů (9 mandátů) a do Sněmovny národů 9,10 % (7 mandátů).¹³⁸

Je velmi zajímavé sledovat výsledky podle jednotlivých okresů. Nejvíce hlasů získalo HSD-SMS v Brně, kde mělo 36,2 % hlasů, v okrese Brno-venkov, kde získalo 32,6 % a v okrese Blansko, kde dosáhlo 30,8 %. Naopak nejméně získalo hnutí v okrese Jihlava – 3,8 %. Celkově na Moravě HSD-SMS získalo 23,5 % hlasů. Jako velmi zajímavé se jeví, že moravisté skutečně dostávali řádově více hlasů v těch oblastech, co historicky spadaly pod Moravu, byť od roku 1949 či 1960 příslušely k českým krajům. Naopak ty oblasti, které byly historicky české, ale nyní spadaly pod některý z moravských krajů, měly zisky velmi nízké. To je i případ výše zmíněného jihlavského okresu, který z velké části zasahuje do Čech.¹³⁹ Je vhodné dodat, že v oblastech úspěchu moravistů naopak silně propadlo OF. Je patrné, že elektorát obou hnutí se tehdy rekrutoval ze stejné skupiny.¹⁴⁰

Úspěch moravistů ve volbách řadu lidí překvapil, ale sám doc. Bárta tvrdil, že podobný výsledek očekával. Zároveň vykreslil svůj návrh povolební strategie, který opakoval častou mantru nových hnutí poprvé vstupujících do politiky. Odmítl, že by vstoupil do jakékoliv koalice, ale hodlá podporovat všechny „demokratické a pokrokové“ myšlenky, se kterými přijdou ostatní strany, a bude dohlížet na to, aby strany plnily své závazky, které před volbami daly Moravě.¹⁴¹

V ČNR pak utvořilo OF a KDU koalici, aby tím demonstrovaly spolupráci demokratických sil. Zároveň vedení OF uzavřelo s HSD-SMS smlouvu, kdy OF vágním způsobem přislíbilo pracovat na obnově zemského zřízení a za to měli moravisté podpořit jejich návrhy. Díky této smlouvě dostalo pak hnutí jedno místo v české vládě, ministerstvo kontroly obsazené Bohumilem Tichým.

V červenci vydala vláda své programové prohlášení a jasně deklarovala podporu myšlenek, s kterými přišli moravisté. Petr Pithart na půdě Národní rady prohlásil přímo: „*Dějinné vědomí i tradice společenského života z ní činí víc než pouhý region. Moravané, kteří aktualizovali téma svébytnosti, poskytli sami návod k řešení. Tím bude*

¹³⁸ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa...* s. 147 – 150.

¹³⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 52.

¹⁴⁰ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinnosti: česká politika 1989 - 1997*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN 978-80-87029-98-5. s. 72.

¹⁴¹ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 235.

*zemské zřízení. Obnovou samosprávy se jejich snahám dostane zadostiučinění. ... Vláda bude podporovat sebeuvědomovací proces Moravy, Slezska i samotných Čech.*¹⁴²

Skutečnost ale potom byla jiná, a ač vznikla Komise pro územní uspořádání, probíhaly diskuze a interpelace, v praxi se příliš neměnilo a začínalo být patrné, že získat zemské zřízení nebude zdaleka tak jednoduché, jak si moravisté mohli myslet. Snažili se samozřejmě pracovat na zákonech a fungovat v rámci parlamentu, především v otázkách témat, které prosazovali už před volbami. Kromě maximálního zájmu o moravské záležitosti se zabývali i rozšířením samosprávy obcí, ale většinou s mizivou úspěšností svých návrhů a doporučení.¹⁴³ Ač opakovaně podávali návrhy směřující republiku k zemskému zřízení, většina jich byla zamítnuta, mnohdy ještě před projednáním, a to i tehdy, když v září 1990 předložili předsedkyni ČNR Dagmar Burešové petici požadující rehabilitaci Moravskoslezské země, kterou podle moravistických zdrojů podpořilo až 630 000 lidí.¹⁴⁴

Klíčová byla pro HSD-SMS samozřejmě obnova zemského zřízení, potřeba vytvořit z Moravy znovu jediný správní subjekt, jehož pravomoci by pak mohli dál rozvíjet či upravovat. Proto byl srpnový návrh zákona o zemském zřízení jakýmsi vyvrcholením jejich činnosti. Zákon navrhoval zřídit tři samosprávné celky v rámci ČR, Českou zemi, Moravskoslezskou zemi a hlavní město Prahu. Každá z částí, respektive Čechy a Morava-Slezsko, by měla vlastní zemský sněm, který by rozhodoval o záležitostech samosprávy. Každý ze zemských sněmů se měl sestávat ze dvou komor, Komory poslanců, zvolených za zemi do ČNR, a Komory delegátů obcí. Země by měly vlastní zemskou vládu, která by jako kolegiální orgán řešila ty otázky, o nichž nebude třeba rozhodovat na celorepublikové úrovni.¹⁴⁵ Návrh nicméně neprošel. Předsednictvo ČNR, především zásluhou představitelů OF, ho smetlo ze stolu.¹⁴⁶

¹⁴² *Programové prohlášení vlády České republiky.* In: *Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. 2. schůze ČNR (1990 – 1992)* [online]. 02.07.1990 [vid. 11.2.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/002schuz/s002002.htm>

¹⁴³ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 56.

MZA, G - 635, kart. 1. *Bilance poslanců za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko v České národní radě.*

¹⁴⁴ DRÁPELA, Jiří. KAČENKA, František. *Parlamentní boje Moravanů o obnovu zemské samosprávy Moravy a Slezska v ČR.* In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 556 – 558.

¹⁴⁵ *Návrh zákona ČNR o zemském zřízení České republiky.* In: *Moravskoslezská orlice.* roč. 1. (1990). č. 2. s. 4.

Svoji šanci moravisté viděli také v související otázce reformy územní správy. V létě 1990 probíhala na úrovni Federálního shromáždění jednání o zkrácení funkčního období národních výborů, o rozdělení orgánů státní správy a samosprávy, a do toho spadajícího zrušení krajských národních výborů bez náhrady.¹⁴⁷ Na úrovni okresů měly národní výbory nahradit okresní úřady jako orgány státní správy a na úrovni obcí měla vzniknout obecní a městská zastupitelstva jako orgány samosprávy. Reálně ale docházelo spíše k omezení samosprávy, než k jejímu rozvoji, a diskutabilní bylo i zrušení mezičlánku mezi centrální vládou a okresy. Zrušení krajů jako samosprávných jednotek vyvolalo rovněž kritiku.¹⁴⁸ Petr Pithart ve svých pamětech udává, že ke zrušení krajských národních výborů došlo pod tlakem veřejnosti a že vláda si byla vědoma tohoto chybného rozhodnutí.¹⁴⁹ HSM-SMS se v tuto chvíli pokusilo využít situace a podalo ve smyslu obnovení zemského zřízení pozměňovací návrh, ten ale nebyl vyslyšen a ústavní zákon byl schválen v původní formě.¹⁵⁰

V podobném smyslu se poslanci za HSD-SMS věnovali i dalším parlamentním aktivitám. Klub HSD-SMS podal v rámci ČNR druhý nejvyšší počet pozměňovacích návrhů (za prvním OF), nicméně z 36 návrhů, jež byly v období od června do prosince 1990 podány, byly přijaty pouze tři. (Pro srovnání: KDU s 33 návrhy jich dokázalo prosadit 24.) Hnutí tedy bylo sice velmi hlasité a dosud mělo poměrně velké sebevědomí, reálně ale nedosahovalo pražádných úspěchů. Svě parlamentní síly a koaliční spolupráci tak hnutí nedokázalo využít, z velké části i proto, že vystupovalo příliš neústupně, místo toho, aby drobnou prací vyjednávalo kompromisní řešení pro své cíle. Tuto práci mu ale často stěžovali i jeho konkurenti, kteří se na hnutí nedívali příliš přívětivě.¹⁵¹

Těž na: *Návrh zákona ČNR o zemském zřízení České republiky*. In: *dalsimoravak.wordpress.com* [online]. 31.05.2011 [vid. 11.2.2016]. Dostupné z: <https://dalsimoravak.wordpress.com/2011/05/31/navrh-zakona-o-zemskem-zrizeni-z-roku-1990>

¹⁴⁶ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 56.

¹⁴⁷ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. s. 586.

¹⁴⁸ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa...* s. 198 - 199.

¹⁴⁹ PITHART, Petr. *Po Devětaosmdesátém...* s. 349 – 350.

¹⁵⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa...* s. 199.

¹⁵¹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 58, 216.

3.6. První rozkol v hnutí

Je pravidlem politiky, že tam, kde nepřichází úspěchy, nastává dříve či později neklid, spory a rozkol. A HSD-SMS nebylo výjimkou z tohoto pravidla.

V září 1990 se konal I. sjezd HSD-SMS v Ostravě. Boleslav Bárta se opět stal předsedou, delegáti probrali taktiku do podzimních komunálních voleb a zhodnotili své působení na parlamentní scéně. Shodli se rovněž na nutnosti vytvořit si své vlastní tiskové médium, kterým by mohli předávat veřejnosti informace tak, jak je sami vnímali, bez zprostředkování skrze ne vždy příznivě nakloněná média. V září tak vyšlo první číslo týdeníku „Moravskoslezská orlice“.¹⁵²

Ještě na sjezdu znovuzvolený předseda Bárta ujišťoval delegáty, že hnutí jako jedno z mála zůstává jednotné, bez vnitřních sporů.¹⁵³ To se mělo změnit už v říjnu. Boleslav Bárta byl poslancem OF Stanislavem Devátým obviněn ze spolupráce s StB, to vyvolalo bouři nejen v médiích, ale hlavně v řadách samotného hnutí. Tři poslanci a ministr Tichý se postavili proti Bártovi a nařkli ho i z machinací v rámci hnutí.

Dne 20. října se konal II. Kroměřížský sněm Moravanů a Slezanů, při jehož příležitosti se sešel i Sněm okresních mluvčích HSD-SMS, kde se hnutí za Bártu postavilo. Naopak rebelující poslance zbavilo práva mluvit za HSD-SMS a vyzvalo je ke složení mandátu.¹⁵⁴ K hlavním závěrům II. Kroměřížského sněmu jinak patřilo schválení tzv. II. Moravské deklarace,¹⁵⁵ mezi jejímiž hlavními body bylo založení Moravskoslezského občanského parlamentu, jehož členy se měli stát všichni poslanci zvolení za Moravu.¹⁵⁶ Mezi zásadní patřilo také rozhodnutí ukončit neproduktivní koaliční spolupráci s OF.¹⁵⁷ Oba dva záměry začalo hnutí postupně naplňovat.

II. Moravská deklarace vyvolala nečekané odezvy. Její obsah se tentokrát, mimo klasické výzvy k přijetí zemského zřízení, soustředil především na poslance zvolené na Moravě, které vyzýval k ustavení vlastní komory již jmenovaného „Moravskoslezského

¹⁵² *Moravskoslezská orlice*, roč. 1. (1990), č. 1, s. 1.

¹⁵³ *J sme hnutí pro samosprávnou demokracii a spravedlnost*. In: *Moravskoslezská orlice*, roč. 1. (1990), č. 2, s. 1 - 2.

¹⁵⁴ *Odvolat tři poslance a ministra*. In: *Moravskoslezská orlice*, roč. 1. (1990), č. 8, s. 1.

MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*, s. 50.

¹⁵⁵ MZA, G - 635, kart. 1. *Druhá moravskoslezská deklarace*.

II. Moravskoslezská deklarace. In: *Moravskoslezská orlice*, roč. 1. (1990), č. 9, s. 4.

¹⁵⁶ *Dokumenty: Co je Moravský občanský parlament?* In: *Moravskoslezská orlice*, roč. 1. (1990), č. 13, s. 4.

¹⁵⁷ *HSD-SMS v opozici vůči OF*. In: *Moravskoslezská orlice*, roč. 1. (1990), č. 7, s. 2.

občanského parlamentu“. Největší kontroverze ale vyvolal pátý bod deklarace, v němž se hovoří o tom, aby poslanci zvolení za HSD-SMS vzali nejpozději k 15. lednu 1991 zpět pravomoci, které měla údajně svěřit ČNR I. Moravskoslezská deklarace, a ustavili se jako samostatná poslanecká komora Moravskoslezského sněmu. Tento radikální požadavek vyvolal vlnu nespokojenosti už na Kroměřížském sněmu, kde s ním většina poslanců zvolených do FS a ČNR odmítla souhlasit a 28 z 32 poslanců na protest opustilo sněm. Deklaraci označili za nestátotvornou, sněm ji nicméně i bez poslanců schválil. Na politické scéně byla rovněž deklarace tvrdě odmítnuta a Bárta, ač se snažil hájit,¹⁵⁸ byl v jejím důsledku v únoru 1991 vyloučen z předsednictva FS.¹⁵⁹

Přes začínající rozkol v hnutí ještě stihlo HSD-SMS absolvovat úspěšně listopadové komunální volby. Bárta v nich plánoval kandidovat v jednom bloku s dalšími stranami se stejnými zájmy, které by se o voličské hlasy ucházely pod názvem Moravskoslezský demokratický blok, ten by tvořily dohromady HSD-SMS, Československá strana socialistická (ČSS), ČSSD a Strana zelených (SZ). Zároveň začínalo hnutí uvažovat i o expanzi do Čech.¹⁶⁰ V některých obcích kandidovalo i samostatně.¹⁶¹ Ukázalo se, že navzdory ohromnému počtu deklarovaných členů, hnutí mělo problém obsadit kandidátní listiny a nedokázalo postavit ani polovinu obecních kandidátek. HSD-SMS získalo celorepublikově 4,16 % hlasů (6. místo) a 1706 mandátů. V Brně sice zvítězilo, ale v jiných větších městech už úspěch tak výrazný nebyl. Nicméně stále ještě o sobě mohlo hnutí hovořit jako o důležitém hráči. Do budoucna pro něj bylo rozhodující, jak efektivně s výsledky dokáže naložit. Už záhy při volbě brněnského primátora se však hnutí kvůli těžkopádnému vyjednávání nedokázalo prosadit a křeslo primátora získal kandidát OF.¹⁶² Voliči tím opět dostali zpět informaci, že volbou hnutí nedosáhli kýžených výsledků.

¹⁵⁸ Šlo o porušení slibu? In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 4. s. 3.

Prohlášení k údajnému porušení poslaneckého slibu. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 10. s. 2.

¹⁵⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 63 – 64.

Stanovisko HSD-SMS. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 6. s. 1.

¹⁶⁰ *Spor o Moravu*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 1. s. 3.

HSD-SMS: Co jsme a co chceme. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 8. s. 4.

¹⁶¹ MZA, G - 635, kart. 1. *Volební program - Komunální volby 1990*.

¹⁶² SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 66 – 67.

Nečekaná porážka kandidáta HSD-SMS. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 14. s. 1.

3.7. Hlučné jarní měsíce

Jaro roku 1991 představovalo pro HSD-SMS dobu nejviditelnější mobilizace sil v ulicích. Přispělo k tomu mimo jiné to, že moravisté definitivně došli k názoru, že na parlamentní scéně nic nezmůžou. Hnutí tak 15. ledna oficiálně vystoupilo z vládní koalice.¹⁶³ Poslanci to ale ještě měsíc odmítli respektovat, než 19. února přijal toto rozhodnutí i poslanecký klub.

Jako předeheru velkých jarních demonstrací je možné označit spontánní demonstraci 28. října 1990 ve Slavkově u Brna, kde se konalo jednání o budoucnosti federace. Už zde byla znát vyhrocená atmosféra a docházelo k ostrým slovním střetům mezi příznivci moravistických stran a OF.¹⁶⁴ Této akce se již mimo jiné zúčastnila i nedávno vzniklá Moravská národní strana (MNS). Tato zatím nevelká, zato velmi hlučná skupina prosazovala moravanství na nacionální úrovni a v programu zacházela dál než HSD-SMS, až k požadavkům na ustavení Moravské republiky. V prosinci se uskutečnil první sjezd MNS, kde se postavil do jejího čela Ivan Dřímál. Strana pak s HSD-SMS často spolupracovala, byť zdaleka ne vždy se shodly na stejných východiscích. I její účast na demonstracích měla za důsledek celkovou radikalizaci moravského hnutí.¹⁶⁵

Koncem ledna odstartovalo hnutí sérii moravskoslezských demonstrací v Brně, v Ostravě a v Olomouci. 26. ledna se na brněnském náměstí Svobody sešlo kolem 10 000 lidí, stranické tiskoviny uvádějí až 25 000 občanů. V dalším čísle pak ještě „opravují“ údaj z minulého čísla a zvyšují na 40 000.¹⁶⁶ Na shromáždění mluvili i řečníci z jiných menších stran, došlo na řadu výzev a proklamací, za zmínku stojí také vypískání ministra Jaroslava Šabaty z OF, kterému dav nedovolil promluvit.¹⁶⁷ Demonstranti živelně schválili „Prohlášení moravského a slezského lidu“ připravené HSD-SMS, které obsahovalo výzvu vládě vytvořit spolkové uspořádání do konce roku 1992.¹⁶⁸

¹⁶³ Vystoupit z vládní koalice. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 2. s. 1.

¹⁶⁴ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 52.

PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 246 - 248.

¹⁶⁵ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 54.

¹⁶⁶ Komentář k fotografiím. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 5. s. 2.

¹⁶⁷ *Velký úspěch demonstrací HSD-SMS*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 4. s. 1.

¹⁶⁸ *Prohlášení moravského a slezského lidu*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 5. s. 4.

Druhá demonstrace se konala 2. března, přičemž oficiální odhady hovoří opět o 10 000 účastnících, některá média údajně udávala i 40 000.¹⁶⁹ Moravskoslezská orlice nicméně udává tentokrát až 50 000 lidí na náměstí Svobody, 40 000 v Olomouci a „pouhých“ 6 500 v Ostravě. Opět byla deklaračně schválena výzva vládě, některá vystoupení byla i vyložene konfrontačně založena, mimo jiné vůči rozšiřující se skupině odpadlých moravistických poslanců.¹⁷⁰ Třetí akce pak následovala 16. března, přičemž Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM) odhadl počet brněnských účastníků na 5 000. Orlice se tentokrát k číslům nevyjadřuje a Bárta v ní pouze udává, že „K největším městům, Brnu, Ostravě a Olomouci, se začala přidávat okresní města, jak ukázaly úspěšné demonstrace v Hodoníně a ve Znojmě.“¹⁷¹ Už potřetí bylo vydáno nové prohlášení lidu.¹⁷² Čtvrté shromáždění už podle odhadů navštívilo jen 1500 lidí.¹⁷³

Na závěr série demonstrací se uskutečnila ještě jedna akce, a to pochod Moravanů Prahou. 24. dubna, při příležitosti zasedání ČNR k otázce uspořádání státu, se sjelo do Prahy podle údajů Moravskoslezské orlice téměř 5000 lidí z Moravy, (skutečný počet byl pravděpodobně nižší), kteří zde za zvuků doprovodné cimbálové muziky uspořádali průvod centrem Prahy. Na několika místech se zastavovali, provolávali hesla a u sochy svatého Václava přednesl Boleslav Bárta „Modlitbu Moravanů“.¹⁷⁴

Ačkoli síla demonstrací opadala, bylo patrné, že stále ještě jsou lidé ochotní hnutí a jeho myšlenky podpořit. O této době můžeme zároveň konstatovat, že hnutí se postupně začíná stále více radikalizovat. Řada vystoupení měla konfrontační a útočný charakter, často prodchnutý i notnou dávkou demagogie, a davová atmosféra vyvolávala v některých účastnících až bojovné revoluční nadšení. I tisková tribuna hnutí, Moravskoslezská orlice, je v tuto dobu stále plnější ultimát vůči vládě, útoků vůči představitelům OF, kritikům z tisku či odpadlíkům a řada článků má konspirační charakter obviňující kdekoho ze spiknutí proti Moravě. Samotný text hlavních příspěvků a úvodníků začíná být stále častěji prodchnut někdy až sektářským pocitem

¹⁶⁹ Přednáška PhDr. Aleny Ovčáčkové, Liberec, 10.12.2014.

¹⁷⁰ *Trojfederace jediným řešením*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 9. s. 1.

¹⁷¹ *Náměstí znovu promluvila*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 11. s. 1.

Modlitba Moravanů. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 499.

¹⁷² *Prohlášení demonstrujících občanů v Brně*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 12. s. 1, 2.

¹⁷³ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 71.

¹⁷⁴ *Morava a Slezsko rozjásali Prahu*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 16. s. 1, 2.

exkluzivity a pravověrnosti.¹⁷⁵ Tento tón je o to patrnější v březnu, kdy se rozštěpil poslanecký klub hnutí a kdy jsou poslanci bouřící se proti doc. Bártovi označováni za zrádce již od samého počátku. Týká se to především ministra Tichého, který měl podle článků připravovat svůj kroměřížský pokus o puč už před Ostravským sjezdem v září 1990.¹⁷⁶ Nutno dodat, že to není zdaleka naposledy, co se na naší politické scéně objevuje tato rétorika. Obdobnou rétoriku jsme v poslední době mohli zaznamenat i při rozpadu poslaneckého klubu Věcí veřejných v roce 2012 či při rozkladu hnutí Úsvit přímé demokracie v roce 2014.

S tímto rétorickým posunem a s přechodem hnutí na radikálně opoziční pozice, musel bezpodmínečně přijít i pohyb ve složení elektorátu hnutí. Pro řadu intelektuálů a kompromisněji či státovtorněji orientovaných osob musela začít být stále demagogičtější rétorika HSD-SMS odrazující. Na druhou stranu je možné úspěšně spekulovat o tom, že hnutí získávalo i nové sympatizanty z řad mladých radikálů a nižších vrstev, které na podobnou rétoriku rády slyší.

3.7.1. Sčítání a odčítání Moravanů

Na den po největších demonstracích, tedy na 3. březen 1991, připadalo sčítání lidu. Pro HSD-SMS se tato událost stala dalším mobilizačním tématem, a to i přesto, že sama zatím stále deklarovala, že nepracuje s nacionálním, nýbrž zemským konceptem moravanství. Mezi příznivci hnutí se názory na toto téma různily. Otázku sčítání každopádně hnutí vidělo jako dobrou příležitost pro své další zviditelnění.

Mobilizace a radikalizace moravských aktivistů, která v této době probíhala, způsobila, že kolem otázky možnosti sčítat i moravskou národnost se rozproudila široká debata, a ta vedla k tomu, že ČNR nakonec Ústřední komisi pro sčítání lidu, domů a bytů doporučila změnit již připravené sčítací archy a umožnit přihlášení se i k dalším národnostem, včetně moravské, slezské či československé národnosti.

Výsledky sčítání nebyly pro moravisty zdaleka špatné. K moravské národnosti se přihlásilo 1 360 000 osob, tedy 13 % obyvatelstva ČR, přičemž z obou moravských krajů to bylo asi 32,7 % obyvatel. V Brně, v Brně-venkov a v Hodoníně přesáhl počet

¹⁷⁵ *Náměstí znovu promluvila*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 11. s. 1, 2.

S pěnou u úst. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 11. s. 1.

Kdo je vinen? In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 8. s. 1.

¹⁷⁶ *Pravda a dezinformace*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2 (1991). č. 4. s. 1, 2.

„Moravanů“ 60 %. Číslo se zpravidla krylo s oblastmi popularity HSD-SMS.¹⁷⁷ Pokud bychom čísla vzali jako měřítko voličského potenciálu HSD-SMS, mělo stále velkou šanci na úspěch. Ostatně podle výzkumu preferencí bylo v této době ochotno podpořit HSD-SMS až 11 % obyvatel.¹⁷⁸

Číslo uvedená v oficiálních výsledcích sčítání lidu jsou dodnes mezi některými radikálními moravisty předmětem diskuzí a některé skupiny hovoří o tom, že počet lidí hlásících se k moravské národnosti byl skrze manipulaci s daty uměle snížen, podle některých až o polovinu. Zároveň se objevuje tvrzení, že v tehdejší vyhrocené dobové atmosféře měli někteří sčítací komisaři instrukce nabádat občany, aby se hlásili pouze k české národnosti.¹⁷⁹ Podobné pochybnosti vznesla už krátce po sčítání i Moravskoslezská orlice.¹⁸⁰ Tato tvrzení ale není možné ověřit.

3.7.2. Boje na parlamentní půdě

HSD-SMS v té době nebojovalo jen v ulicích. V tomto období se odehrával tuhý souboj i na parlamentní půdě. Na setkání moravských poslanců v Brně si přítomní odhlasovali, že vyzvou vládu k uskutečnění spolkového uspořádání a prozatímnímu uskutečnění zemského zřízení, než bude definitivně sestavena nová ideálně spolková ústava.

Ve stále ostřeji se rozbíhajících česko-slovenských jednáních cítili moravisté opět svoji příležitost. Na druhou stranu, obě vyjednávací strany, především ta česká, je při jednáních viděly spíše jako komplikující, obtěžující prvek a zvláště čeští představitelé je vnímali vyloženě negativně. Slovenský postoj byl o něco komplikovanější. Byť Slováci nebyli ochotni přijmout Moravu na stejnou úroveň, jako byli sami, občas moravisty neváhali využít a snažili se skrze ně oslabit české pozice. Tato taktika vycházela i z přesvědčení některých Slováků, že Morava je jaksi „více chápé“ a je jim bližší, a i z odporu některých moravistů vůči pražskému centru, kteří se byli proti němu ochotní spojit de facto s kýmkoliv. Nutno říct, že tento postoj nebyl

¹⁷⁷ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 73.

¹⁷⁸ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989.* s. 55.

¹⁷⁹ Přednáška PhDr. Aleny Ovčáčkové, Liberec, 10.12.2014.

¹⁸⁰ *Sčítání lidu – A co dál?* In: *Moravskoslezská orlice.* roč. 2. (1991). č. 9. s. 6.

Zasedala zemská rada. In: *Moravskoslezská orlice.* roč. 2. (1991). č. 15. s. 1.

Kolik je vlastně Moravanů? In: *MS panorama.* roč. 1. (1992). č. 14. s. 1.

nový. Se snahou vytvořit slovensko-moravskou frontu proti Praze jsme se mohli setkat u některých radikálů už v době druhé republiky a protektorátu.¹⁸¹

Návrhy směřující k jinému než čistě dvoustrannému česko-slovenskému řešení byly rychle zamítány, především kvůli postoji OF.¹⁸² V otázce samotného uspořádání ČR už někteří poslanci tak striktní nebyli a návrhy zemského uspořádání ještě stále ležely na stole.¹⁸³ Předseda vlády se ho stále zastával i v ČNR: „*K samotnému zemskému uspořádání chci říci toto: lze je snadno zrušit jediným škrtem pera, ale jeho znovuvybudování po čtyřiceti letech není zdaleka tak snadné. Jisté je to, že základní jednotkou samosprávy je obec. ... Česká vláda soudí, že dalším stupněm, případně jedním z dalších stupňů, má být země. Konkrétní podoba institucí, které budou vykonavatelky zemské státní správy nebo nositelky zemské samosprávy, je v tuto chvíli stále ještě hypotézou. Do jejího dotváření a uvádění v život je třeba se pustit - opakují s vámi - neprodleně.*“¹⁸⁴

Otázka Moravy byla v ČNR i přes smířlivá slova předsedy vlády zdrojem roztržek a vzájemného napadání, kdy se moravističtí poslanci snažili dokázat závažnost moravské otázky, zatímco z řad ostatních poslanců, především z OF, byli napadáni jako demagogové, kteří neprávem hovoří za celou Moravu.¹⁸⁵ Tak či tak, otázka zemského zřízení sice byla ještě nějakou dobu zmiňována, ale postupem času začalo být jasné, že její realizace se vzdaluje. A i v této době, kdy ještě ležela na stole, bylo patrné, že pokud se jí povede prosadit, nebude to iniciativou poslanců za HSD-SMS. Hnutí bylo stále více vnímáno jako skupina hlučných radikálů a je nutno dodat, že někteří jeho samotní členové se s touto rolí začali leckdy sami ztotožňovat. Moravisté nicméně stále ještě nevzdávali svoji snahu o vytvoření jakéhosi moravského bloku napříč politickým spektrem a svolávali různé akce. V tomto období to byly takzvané „kulaté stoly“, které měly sdružovat všechny moravské poslance a které už dřív organizovali moravisté v Brně.¹⁸⁶ Tato a podobné moravistické sjednocovací iniciativy většinou začaly dílčím úspěchem, ale postupem času docházelo k úpadku a výsledky se nedostavily.¹⁸⁷ Na

¹⁸¹ POLEHLA, Kamil. *Separatismus na Moravě*. s. 17 – 19.

¹⁸² SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 75.

¹⁸³ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 77.

¹⁸⁴ 15. Schůze ČNR. In: *Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. 15. schůze ČNR (1990 – 1992)* [online]. 27.02.1990 [vid. 12.2.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/015schuz/s015005.htm>

¹⁸⁵ 15. Schůze ČNR. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/015schuz/s015006.htm>

¹⁸⁶ *Kulatý stůl pro všechny*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 10. s. 5.

¹⁸⁷ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 246.

politické scéně jim ale stále chyběl významnější spojenec, a tak se jejich partnery stávaly marginální strany, často různí radikálové, jako bylo například nastupující „Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa“ (SPR-RSČ) Miroslava Sládka. Naopak velké etablované strany jako byla Občanská demokratická strana (ODS), emancipující se z OF, či Občanská demokratická aliance (ODA) se stávaly jejich protivníky.¹⁸⁸ Slovenští politici, včetně Vladimira Mečiara a Jána Čarnogurského, sice podle zpráv Moravskoslezské orlice podporovali myšlenky Moravy, dokonce prý i trojfederaci, ve světle budoucího vývoje událostí lze ale tato slova těžko brát vážně a měli bychom je vnímat spíš jako směs účelového populismu a výroků vytržených z kontextu.¹⁸⁹

Je třeba mít stále na paměti, že v tomto období probíhaly na federální úrovni spory ohledně otázek možnosti uzavření smlouvy mezi republikami, případně se řešila otázka jednotlivých republikových ústav. Do toho probíhal pohyb na politickém kolbišti a ustavovaly se nové síly, mezi nimi již zmíněná ODS Václava Klause a na Slovensku Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS) Vladimíra Mečiara.¹⁹⁰ Moravský problém byl notně v pozadí.

3.8. Smrt Boleslava Bárty

Jediné, co mohlo v pozdním jaru 1991 HSD-SMS dělat radost, byly zatím stále ještě vysoké volební preference. Koncem dubna by na Moravě dostalo hnutí až 27 % hlasů oproti druhému OF s 20 %, což ukazovalo, že i přes všechny krize mělo mezi lidmi stálou podporu.¹⁹¹ Tím ale pozitivní zprávy končily. Rozkol v hnutí dosáhl kritické fáze a došlo k rozštěpení.

Boleslav Bárta, obviněný už v říjnu ze spolupráce s StB, se nejenže neočistil, ale vyšetřovací komise v březnu jeho obvinění potvrdila a přidala k tomu i obvinění dalšího poslance HSD-SMS, Václava Tomise. Oba se proti obvinění ohradili a zemský sněm se postavil na jejich obranu. To ale už nemohlo zabránit části poslanců zvolených za HSD-SMS do FS, aby je vyzvala k odstoupení. Jednalo se mimo jiné o ty, co již byli na

¹⁸⁸ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 80.

¹⁸⁹ „Říkejte všem, že jsme pro Moravu“ In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 14. s. 1. *Cesta k samosprávě otevřená*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 39. s. 1.

¹⁹⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa...* s. 182 - 248.

¹⁹¹ *HSD-SMS by zvítězilo!* In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 14. s. 1.

podzim zbavení práva za HSD-SMS vystupovat.¹⁹² Spor vyvrcholil tím, k čemu už dlouhou dobu směřoval, a to k rozdělení hnutí na dvě části.

Ve FS tak v druhé polovině března vznikly dva poslanecké kluby, nazvané poměrně nepřehledně HSD-SMS I a HSD-SMS II. Klub s označením „I.“ byl složený ze 7 poslanců, včetně těch vyloučených už po II. Kroměřížském sněmu, a představoval ty poslance, co se postavili proti Bártovu vedení. Ideově byli více vpravo a v jednání o státoprávních otázkách zastávali větší míru pragmatismu. Klub „II.“ byl složen z 5 poslanců, z těch, co zůstali věrní oficiálnímu Bártovu vedení, bylo u nich možné pozorovat levicovější zaměření (ač sami to popírali) a mnohem pevněji stáli na původních státoprávních východiscích hnutí, což jim samozřejmě při jednáních víc svazovalo ruce.¹⁹³ Na rozkol v hnutí mělo vliv poměrně dost faktorů, jedním z nich mohly být i nevybíravé útoky na jeho představitele ze strany anonymů či některých médií, kdy údajně docházelo i k ostrým výhružkám, které mohly řadu představitelů odradit od následování radikálního směřování hnutí.¹⁹⁴

Je patrné, že hnutí upadalo do stále větších krizí, a bylo jen otázkou času, kdy se to projeví i v podpoře veřejnosti. Téměř vše v tuto dobu pracovalo proti zájmům hnutí. Bylo rozhádané, hmatatelné úspěchy se nedostavovaly, společností stále více rezonovala problematika česko-slovenských vztahů a skutečně klíčoví hráči politické šachovnice s HSD-SMS nijak nepočítali. Hnutí se dostávalo do izolace. Toto bylo zvláště patrné v jednáních o státoprávním uspořádání.

Jednou z mála příležitostí, kdy bylo hnutí přizváno k rozhovorům o státoprávním uspořádání, bylo jednání parlamentních stran, které inicioval prezident Václav Havel a které se konalo na zámku v západoslovenských Budmericích 31. května 1991. Během tohoto jednání, krátce po svém projevu, zemřel předseda hnutí doc. Boleslav Bárta. Příčinou úmrtí byla podle oficiální lékařské zprávy srdeční příhoda.

Podle obecně přijímaných svědectví probíhalo jednání v rámci možností v klidu a lékaři vyloučili cizí zavinění. Přesto se samozřejmě objevily dohady hovořící o opaku, mluvící buď o neposkytnutí pomoci, o záměrném Bártově rozčilení (např. přítomností odpadlého poslance HSD-SMS Zdeňka Vyslouzila), někteří radikálové označovali jeho

¹⁹² *Chybné vysvětlení poslanců.* In: *Moravskoslezská.* roč. 1. (1990). č. 12. s. 2.

¹⁹³ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 83 - 84.

¹⁹⁴ Rozhovor s PhDr. Alenou Ovčačíkovou, Liberec, 23. 03. 2016.

smrt dokonce za vraždu. Nahrávalo jim v tom mimo jiné nedostatečné lékařské zajištění, zmatky při přivolání lékařské pomoci či to, že několik hodin nebylo jasné, kde se vlastně nachází tělo zesnulého.¹⁹⁵ Tyto teorie nicméně nikdo nedokázal oficiálně potvrdit. Jako jedna z prvních s nimi přišla poslankyně Alena Ovčáčiková. Proti její teorii se ale ihned postavil i stranický tisk¹⁹⁶ a zveřejnil i rozhovor se svědkem Bártovy smrti z řad novinářů, který cizí zavinění vyloučil, byť připouštěl, že v kritických chvílích nebyla plně k dispozici všechna potřebná lékařská péče.¹⁹⁷ I tak se v Brně po Bártově smrti objevilo množství letáků s heslem „*Člověka jste zabili, ale Moravu nezabijete.*“¹⁹⁸ Pochybnosti jistě mohlo vzbudit i to, že ve vzpomínkách účastníků se popis události drobně liší.

Faktem zůstává, že Bártova srdeční příhoda nebyla první, problémů se srdcem měl za sebou již několik a jeho zdraví už bylo delší dobu podlomené. V roce 1980 dokonce překonal stav klinické smrti.¹⁹⁹ Velké zatížení posledních měsíců, spjaté s velkým pracovním vyčerpáním, mediální kampaní spojenou s obviněním ze spolupráce s StB a vnitrostranickými problémy, to vše mohlo jistě umocnit zdravotní potíže. Uveďme ještě líčení Bártových posledních chvil jedním ze zúčastněných, poslancem Emanuelem Mandlerem: „... *Pak začalo samo jednání. Poslanec Bárta, velký Moravan s problematickou minulostí, který náhodou seděl přímo vedle mne, pronesl na začátek obširný projev o tom, že na Moravě nejsou dohromady žádní Češi, že Morava je osídlena zvláštním slovanským kmenem s názvem Moravani. A ti budou od Čechů tvrdě požadovat autonomii. Když skončil svůj projev, usedl a – umřel. Poznal jsem to až po jisté době. Bylo mi totiž podivné a nepříjemné, že jeho hlava spočinula na mém rameni. Odtáhl jsem se na druhou stranu a poslanec Bárta se skulil na zem. Už ho nevkřísili. Budmerické jednání tím pochopitelně skončilo.*“²⁰⁰

Po této tragické události vystoupil ve večerních hodinách v televizi prezident Václav Havel, který Bártův skon veřejně oznámil. „*Jsem zplnomocněn účastníky dnešní*

¹⁹⁵ PECL, Josef. *Docent Bárta, bílý silván a moravanství*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 576 – 578.

¹⁹⁶ *Co tím kdo sleduje?* In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 23. s. 1,2.

¹⁹⁷ *Hranice života a smrti Boleslava Bárty*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 24. s. 2.

¹⁹⁸ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 249.

¹⁹⁹ DLÚHÁ, Marie. KLADIVO, Aleš. *In memoriam*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 569 – 575.

Ztráta pro Moravu a Slezsko. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 23. s. 1.

²⁰⁰ MANDLER, Emanuel. *Škodolibé úsměvy svobody z let 1955 až 1992*. 1. vyd. Praha: Emanuel Mandler, 2005. ISBN 80-239-4519-x. s. 174.

*schůzky oznámit především to, že dnes o půl druhé bez jakýchkoliv předběžných známek nemoci nebo nevolnosti ke konci svého poklidného diskuzního vystoupení dostal srdeční nevolnost pan poslanec Bárta a krátce před třetí hodinou zemřel. Byla mu okamžitě poskytnuta lékařská péče několika přítomnými lékaři, kteří udělali vše, co bylo v jejich silách. Jsem pověřen vyslovit jejich soustrast příslušníkům jeho rodiny. Po této události jsme se rozhodli naše jednání přerušit.*²⁰¹

Slavnostní pohřeb proběhl 11. června. V Janáčkově opeře v Brně byla jeho rakev vystavena a stála u ní čestná stráž, rozloučení se zúčastnilo kolem 3000 lidí.²⁰² Velkou kritiku mezi moravisty vyvolalo to, že česká vláda ani kancelář prezidenta republiky nevyslaly na pohřeb své oficiální zástupce. To jen povzbudilo nevoli a spekulace o jejich nepřátelství k osobě Boleslava Bárty a Václav Havel se v očích moravistů posunul opět více do pozice „nepřítele Moravy“.²⁰³ Pozornost pak vyvolalo gesto poslankyně Gerty Mazalové, která na rakev položila trnovou korunu.²⁰⁴

3.9. Hledání nové cesty

Bártova smrt znamenala pro HSD-SMS šok. Boleslav Bárta byl nezpochybnitelnou vedoucí osobností, měl charisma a na rozdíl od řady jiných moravistů měl i určitý respekt u zbytku politické scény. Jeho odchod znamenal začátek konce nejen samotného hnutí, ale i moravistické scény, která od této chvíle směřovala pomalu, ale jistě do zapomnění.

Změny v hnutí začaly probíhat krátce po Bártově smrti. Na 8. června byl naplánován řádný II. sjezd HSD-SMS. Na něm musel být nyní zvolen i nový předseda, jímž se stal právník a poslanec ČNR, 36letý Jan Kryčer. Do boje o předsednictví šlo původně 17 kandidátů, a ač Kryčer získal 68,81 % hlasů, nejednalo se o nijak výraznou osobnost, postrádal charisma, kterým disponoval docent Bárta.²⁰⁵ Volba tak mimo jiné

²⁰¹ *Předseda HSD-SMS, doc. dr. B. Bárta, CSc., zemřel.* In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 21. s. 1.

²⁰² MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 57.

²⁰³ *Morava a Slezsko vzdali poslední hold Boleslavu Bártovi.* In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 23. s. 1.

Neměli čas? In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 23. s. 1.

²⁰⁴ *Trnová koruna Moravanovi.* In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 23. s. 1.

²⁰⁵ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 88.

Životopis JUDr. Jana Kryčera. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 22. s. 1.

HSD-SMS včera, dnes a zítra. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 22. s. 1.

ukázala, že hnutí nedisponuje výraznými osobnostmi, co by mohly aspirovat na vedení moravistického hnutí. Vliv na rozhodování o předsedovi měl rovněž fakt, že bylo třeba najít osobnost, jež by dokázala spojit rozličné proudy a skupiny, které se v rámci hnutí začaly stále více profilovat. Zároveň by to znamenalo, že zvolená osobnost musela být v tomto směru ne příliš vyhraněná, tedy sice přijatelná pro všechny, ale postrádala by tím pádem i schopnost hnutí zkrotit a určit jasný směr.

Jan Kryčer přišel s myšlenkou, že hnutí hrozí zánik, pokud mimo moravanství nenajde novou nosnou myšlenku. Touto myšlenkou mělo být v podání nového předsedy přetřansformování HSD-SMS do středového hnutí prosazujícího sociálně-liberální myšlenky. Tento postoj nevnímala pozitivně radikálnější část příznivců, která se ztotožňovala s radikálním diskurzem s maximálním důrazem na moravskou otázku. Část z nich záhy založila v hnutí platformu „Moravskoslezské hnutí“ (MSH), která se začala vymezovat vůči Kryčerovu vedení a jeho počínání²⁰⁶ a která se prezentovala jako pravověrná skupina, následující jako jediná odkaz Boleslava Barty. Ač programově toto hnutí odmítalo extrémní směry, vystupovalo často velmi radikálně. Z HSD-SMS se stále více vydělovalo a v prosinci už bylo registrováno jako samostatné hnutí.²⁰⁷

Výrazných aktivit moravistů v této době výrazně ubylo. Hnutím stále zmítaly vnitřní spory, rozštěpení se nepodařilo zacelit a naopak vznikaly další dělicí linie. Poslanci FS sdružení v klubu HSD-SMS I. byli opět vyzváni k tomu, aby se vzdali mandátu, což samozřejmě nesplnili. Jednou z mála viditelných aktivit bylo iniciování a ustavení „Moravskoslezské rady“. Jednalo se o orgán sdružující zástupce politických hnutí působících na Moravě a ve Slezsku. Ty největší parlamentní strany vzešlé z OF se sice nezúčastnily, ale jinak se ke spolupráci přidala i například ČSSD, KSČM, ČSL či SPR-RSČ. Strany měly v tomto orgánu nalézt budoucí řešení postavení Moravy. V listopadu se sešly a vydaly krátkou deklaraci, v níž opět nechybí historizující argumenty. „*Vycházejí z principu Saint Germainské dohody, že národy, Čech, Moravy, části Slezska a Slovenska se rozhodli žít ve společném státě, i ze zkušenosti dosavadního fungování dualistické federace se rozhodly ustavit jako svůj politický, reprezentativní a konzultativní orgán Moravskoslezskou radu.*“²⁰⁸ (Jedná se o odkaz na tzv. „malou“

²⁰⁶ MZA, G - 635, kart. 1. *Delegátům druhého sjezdu hnutí... (leták Opoziční platformy HSD-SMS, Moravskoslezského hnutí)*

²⁰⁷ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 89 - 90.

²⁰⁸ *Deklarace ustavení Moravskoslezské rady.* In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 503.

Saint-Germainskou dohodu,²⁰⁹ která deklarovala že „...národy Čech, Moravy a části Slezska, jakož i národ Slovenska z vlastní vůle rozhodly se spojití a že se skutečně spojily trvalým spolkem za tím účelem, aby vytvořily jednotný, svrchovaný a samostatný stát s názvem Československá republika...“²¹⁰) Ustavení Moravskoslezské rady podpořila i nejsilnější slovenská strana, Hnutie za demokratické Slovensko.²¹⁰

3.10. Znovu do voleb

Hnutí si bylo vědomo své nejednotnosti, a tak se už v listopadu 1991 konal další sněm, který měl provést změny v organizaci i ve volebních cílech. Hnutí na sněmu znovu deklarovalo požadavek trojdílného uspořádání Československa, čímž se mimo jiné vymezilo vůči obviněním ze strany odštěpujícího se Moravskoslezského hnutí, které je vinilo z nedodržování tohoto programového bodu. Dál vyslovilo i podporu znovuzavedení trestu smrti a odmítlo, tehdy hodně propíranou, česko-německou deklaraci. Zpravodajství ze sněmu poněkud předčasně hovořilo o novém stmelení hnutí.²¹¹

Změny, které Kryčer deklaroval, zatím navenek příliš nevynikaly, viditelný byl jen určitý pokles radikality. V týdeníku Moravskoslezská orlice proběhly personální změny a poté začal působit mnohem méně radikálním dojmem, než tomu bylo za jarních měsíců. Téma Moravy zdatelně ustoupilo ve prospěch všeobecných politických a společenských témat. (Blíže k týdeníku v samostatné kapitole.) Vzhledem k blížícím se volbám bylo nyní úkolem postavit úspěšně kandidující celek. Proces přechodu na liberální středové pozice měl proběhnout skrze spojení s dalšími stranami, což mělo hnutí mimo jiné přinést možnost začít působit i v českých regionech. Nejdřív proběhl pokus o spojení s Liberálně-sociální unií (LSU), spojující některé neúspěšné politické subjekty. Jednání ale v únoru 1992 ztroskotala hlavně na odporu Strany zelených, která byla součástí Unie a které vadily velké programové rozdíly, například i prosazování trestu smrti. Přitom stranický tisk HSD-SMS ještě před uzavřením smlouvy

²⁰⁹ Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919. č. 508/1921 Sb. In: *Sbírka zákonů*. 31. 12. 1921. roč. 1921. částka 134.

²¹⁰ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 89.

²¹¹ *Cíle se upřesňují*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 47. s. 1,2.

inzeroval shodu na programu a oznamoval kandidaturu koalice pod jménem „Morava“.²¹²

Po ztroskotání tohoto záměru se Kryčer musel smířit s vytvořením nesourodého spojení s MNS, Demokratickou stranou práce (odštěpené z KSČM) a Hnutím žen. Postavili tedy kandidátku opravdu po celé republice, ale za cenu složení z velmi různorodých skupin, rozkročených zleva doprava. Přitom ještě v lednu Kryčer koalici s MNS vylučoval jako stát ohrožující podnik, který by přiblížil ČSR podobnému dění jako v Jugoslávii.²¹³ Nyní bylo spojení s MNS vydáváno za známku sjednocování moravistických stran.²¹⁴ Ani v případě úspěchu se tedy nedalo čekat, že by v hnutí zavládla jednota. Na Slovensku hnutí postavilo kandidátky s pomocí Strany nezávislých demokratů.

Co se programu týče, je téměř nemožné ho jasně zařadit, rozhodně ale neodpovídal Kryčerovým tezím o liberálním centristickém hnutí. Téma Moravy znatelně ustoupilo²¹⁵ a mimo hlavní teze o zemské samosprávě prosazovalo teď HSD-SMS transformaci ekonomiky, slibovalo ochranu domácí zemědělské produkce, ekologicky čistou výrobu, rozvoj školství, podporu biopotravin, deportaci provinilých cizinců, zamezení neúměrnému šíření cizí kultury (zvláště americké), trest smrti „*ve zvláště výjimečných případech bestiálních vražd*“ a zavedení domovského práva ke kontrole migrace romského obyvatelstva a zamezení kriminality.²¹⁶ Je patrné, že tento stručný výpis spadá spíše mezi programy populistických hnutí, případně nacionalistických stran a nikoliv mezi liberální strany středu.²¹⁷

Co se týče otázky rozštěpení klubu na půdě FS, Kryčer ho prezentoval jako programový rozdíl mezi pravicovým HSD-SMS I. a levicovým HSD-SMS II., přičemž oba kluby stojí na jedné moravistické platformě, a hnutí je tím pádem vlastně stále jednotné.²¹⁸ Reálně ovšem zdaleka nebyla situace tak stabilní, kluby se navzájem

²¹² SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 91 - 92.

Předvolební koalice Morava. In: *MS panorama.* roč. 1. (1992). č. 3. s. 1.

Liberálně sociální unie má jiný názor. In: *MS panorama.* roč. 1. (1992). č. 3. s. 2.

²¹³ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinosti: česká politika 1989 - 1997.* s. 142.

²¹⁴ *Svorní zůstaneme.* In: *MS panorama.* roč. 1 (1992). č. 15. s. 1.

²¹⁵ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinosti: česká politika 1989 - 1997.* s. 143.

²¹⁶ MZA, G - 635, kart. 1. *Volební program 1992.*

MZA, G - 635, kart. 1. *Programové zásady Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko.*

²¹⁷ *Předvolební koalice Morava.* In: *MS panorama.* roč. 1 (1992). č. 3. s. 1.

²¹⁸ *O Moravě s občany.* In: *MS panorama.* roč. 1 (1992). č. 10. s. 1.

MZA, G - 635, kart. 1. *Volební noviny,* s. 2.

neustále slovně odstřelovaly a samotné hnutí s klubem HSD-SMS I. de facto vůbec nekomunikovalo.²¹⁹ O týden později se ostatně přímo v Moravskoslezské orlici ohradil proti Kryčerovu vysvětlení i poslanec FS Aleš Kladivo (za klub HSD-SMS II.), který líčí rozdíly opět ve světle pravověrnosti a zrady.²²⁰ Vzájemné útoky pokračovaly, což vyvrcholilo krátce před volbami, kdy z klubu HSD-SMS I. vzešlo obvinění, že Boleslav Bárta zamýšlel na II. Kroměřížském sněmu vyhlásit vládu Moravskoslezské republiky či že plánoval nátlakové akce jako například přerušení železnic a dálnic na moravských hranicích.²²¹ „Pravověrný“ klub HSD-SMS II. se přitom dále rozpadal, opouštěli ho stále další poslanci a zakládali či vstupovali do různých marginálních subjektů, které většinou po čase zase mizely v propadlišti dějin. Kromě již zmíněného Moravskoslezského hnutí se tak na půdě FS objevili zástupci Moravské národní strany či Hnutí za sociální spravedlnost (HSS), přičemž z nich pak na čas vznikl ve FS i jakýsi sběrný poslanecký klub se zvláštním názvem „Klub poslanců následných politických stran“.²²²

Co se týče samotných výsledků hnutí na za předchozí dva roky, nebylo moc čím se pochlubit. Kromě několika neúspěšných návrhů zákonů o zemském zřízení si mohlo hnutí připsat k dobru jen podporu vzniku Opavské univerzity a zakotvení televizních a rozhlasových studií v Brně a Ostravě, což ale rozhodně nebyla jen jejich zásluha. K jejich hlavnímu cíli, tedy změně státoprávního uspořádání, bylo před volbami v roce 1992 dál než kdy předtím.

Hnutí se zapsalo u veřejnosti především neustálými vnitřními spory a rozkladem, zdáním fundamentalismu, a z toho vyplývající malou snahou dojít ke kompromisům, avšak pražádnými úspěchy. Velmi nešťastné se jeví ideologické kolotoče, kdy k sobě hnutí střídavě lákalo různé skupiny obyvatelstva, postupně je všechny zklamalo, a tím se stalo zcela nedůvěryhodným. Konkrétně jde o radikalizaci hnutí počátkem roku 1991, kdy k sobě přilákalo skupiny radikálů, nacionalistů a protestních voličů. Tyto voliče následně odradilo Kryčerovo vedení slibující změny směrem k liberalismu a centrismu. Potencionální liberální voličstvo ale odradila nedůvěryhodnost a faktické nenaplnění

²¹⁹ Rozhovor s PhDr. Alenou Ovčačikovou, Liberec, 23. 03. 2016.

²²⁰ *Poslanci a poslanci*. In: *MS panorama*. roč. 1 (1992). č. 13. s. 1,2.

²²¹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 93.

²²² MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 60. *Předvolební kreace a práva Moravy*. In: *MS panorama*. roč. 1 (1992). č. 12. s. 2.

těchto tezí a občasný náhlý návrat k moravským tématům působil již značně nedůvěryhodně. Velkou část voličů si rozebraly nové strany slibující větší úspěšnost.

Hnutí také počátkem dubna nečekaně přistoupilo ke zrušení vydávání svého tiskového orgánu, periodika MS Panorama, což byl přetransformovaný týdeník Moravskoslezská orlice, který na počátku roku změnil název a začal vycházet dvakrát týdně. Nyní, dva měsíce před volbami, jeho vydávání ustalo, a hnutí se tak zcela samo připravilo o jeden z informačních kanálů. Vyslalo tím navíc další jasný signál o svém úpadku.²²³

3.11. Parlamentní volby 1992

Výsledek voleb byl pro hnutí zklamáním, byť nikoliv nečekaným. Úpadek preferencí byl v průzkumech pozorovatelný minimálně od druhé poloviny roku 1991. Bylo patrné, že ač hnutí tentokrát kandidovalo i mimo Moravu, nikde nedokázalo oslovit nové voliče. Ač se snažilo profilovat jako hnutí, které přináší komplexní program, z výsledků lze jasně poznat, že voliči ho vnímali stále jen jako hnutí reflektující otázku Moravy, neboť nikde jinde než v klasických državách moravismu úspěšné nebylo.

Co se týče volebních zisků, hnutí zásadně oslabilo na všech frontách. Úplně ztratilo pozice v obou komorách Federálního shromáždění, kde získalo 4,90 % ve Sněmovně národů, respektive 4,23 % ve Sněmovně lidu, dostalo se jen do ČNR, a to se ziskem 5,87 % hlasů, což odpovídalo 14 mandátům. Oproti 10,33 % hlasů ve volbách do ČNR 1990 to bylo o polovinu méně. Na Moravě dělal součet hlasů zhruba 12 % hlasů, což je více jak o 10 % méně než v minulých volbách. Hnutí skončilo poslední mezi subjekty, co pronikly do parlamentu. LSU, se kterou chtělo HSD-SMS původně kandidovat, dostala 6,52 % hlasů a velké množství hlasů sebrali hnutí jistě i populističtí Republikáni (SPR-RSČ), kteří se na moravské problematice též profilovali²²⁴ a kteří dostali 5,98 % hlasů. Zisky HSD-SMS se geograficky přesunuly na jih, a zatímco v roce 1990 oslnily především v oblasti Brna a okolí, nyní nejlépe uspěly v oblasti Břeclavi, Hodonína a Znojma, kde dosáhly kolem 20 % hlasů. V samotném Brně spadly z 36,2 %

²²³ *Ne sbohem, ale na shledanou!* In: *MS panorama*. roč. 1 (1992). č. 21. s. 1.

²²⁴ SLÁDEK, Miroslav. *To, co mám na mysli, je svoboda*. Brno: Sekretariát SPR-RSČ, 1995. s. 104.
SLÁDEK, Miroslav. *Nikdy se nevzdám, aneb jak jsem se nemýlil v politice*. Brno: J.A.K., 2006. s. 48.

na 17,4 % a podobné poklesy můžeme sledovat ve většině dalších oblastí. Celkově lze říci, že se vzdáleností od jádra jižní Moravy klesala i úspěšnost hnutí.²²⁵

Co dále stálo za propadem hnutí? Jak už bylo naznačeno výše, hnutí se jevilo jako velmi nečitelné. Zatímco ostatní subjekty se již v této době začaly jasně ideologicky profilovat, HSD-SMS pořád vystupovalo jako nadstranické, což reálně způsobovalo, že mohlo jen těžko přitáhnout jiné voliče než ty, co pro ně byla hlavním tahákem problematika postavení Moravy. Ideologická roztržitost hnutí totiž v jiných otázkách nedávala voličům žádnou jistotu, že hnutí bude prosazovat jejich zájmy. Dobová atmosféra se přece jen od roku 1990 proměnila, a zatímco při prvních demokratických volbách bylo téměř jediným hlavním tématem vypořádání se s komunismem, a šlo v tomto směru spíše o jakési referendum, v roce 1992 už byla v plném proudu velká spousta nových či staronových problémů a k nim museli voliči zaujímat svá stanoviska. Hnutí, jehož jedinou čitelnou politikou bylo prosazování moravské problematiky, ztrácelo v takových poměrech půdu pod nohama. Řada dřívějších voličů vnímala v tuto dobu jako podstatnější ekonomické otázky či problematiku česko-slovenských vztahů. S tím pak souviselo i to, že jen málo voličů toužilo po tom, aby bolavou problematiku existence federace komplikovali ještě nejistou problematikou Moravy. Hnutí navíc silně postrádalo výrazné osobnosti, které by dokázaly zaujmout voliče. Od smrti Boleslava Bárty se neobjevil nikdo, kdo by si dokázal vytvořit kolem sebe auru autority, a to jak uvnitř hnutí, tak navenek.

3.12. Mimo hlavní cesty

Jestliže v minulém volebním období nedokázalo hnutí využít svých výsledků pro prosazení svých myšlenek, tak nyní, při slabém zastoupení pouze v ČNR, byly jeho šance ještě menší. Vláda se zdála být pevně v sedle a v otázkách státoprávního uspořádání nepřipouštěla vliv jiných než vládních stran. A zatímco dřív OF alespoň formálně zemské zřízení podporovalo, nyní se vládní strany hlásily k regionálnímu uspořádání, které bylo pro moravisty nepřijatelné.²²⁶

S neúspěchem ve volbách přicházelo další drobení hnutí. Radikální část stále trvala na trojspolkovém uspořádání, zatímco umírněná skupina se od moravistických

²²⁵ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 100 - 103.

²²⁶ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 107.

myšlenek stále víc odkláněla směrem k celostátním centristicko-liberálním směrům. V červnu se sešel sněm HSD-SMS, a přes protesty radikálnější části hnutí podpořil ve vedoucí funkci předsedu Kryčera. Zároveň ale, snad jako úlitbu radikálnější části, v dokumentu s názvem „*Prohlášení zemského sněmu HSD-SMS*“ uznává hnutí práva Slovenska na svrchovanost a opět využívá svého často opakovaného argumentu, že rozpadem ČSR by se stav vrátil do situace před podpisem Saint-Germainské smlouvy, a svazek českých zemí by tak právně přestal existovat.²²⁷

3.12.1. Pokusy o společnou řeč

Jako už několikrát, hnutí opět zkusilo organizovat společná setkání s představiteli ostatních stran zvolených na Moravě. Už v polovině června svolali do Brna zástupce všech stran, co souhlasili se spolkovým uspořádáním Československa. Šlo o zástupce Levého bloku, ČSSD, HSD-SMS, SPR-RSČ a LSU. Strany se zároveň vymezily proti rozdělení Československa, ke kterému vývoj už jasně směřoval. Navíc se opět dohodly na ustavení stálého koordinačního orgánu. To se pokusily realizovat koncem června v Olomouci, kde vzniklo „*Sdružení politických stran na Moravě a v části Slezska*“.²²⁸ Složení stran se ale mírně obměnilo. Olomoucké schůzky se už neúčastnila LSU, Levý blok a ČSSD, zato přibyla Strana moravského venkova, Moravskoslezské hnutí a Hnutí za sociální spravedlnost – moravskoslezská frakce. Je patrné, že zmizely strany usilující o umírněnější typ politiky a sdružení se stalo spíše spolkem radikálů a populistů. Na dalších jednáních se občas sestava ještě mírně obměnila, ale vesměs šlo o straničky a spolky bez větší známosti.²²⁹

Na olomouckém jednání bylo přijato i „*Memorandum o jednání promoravských stran a hnutí*“, které prohlásilo dvoufederaci za nefunkční, zásadně protestovalo proti rozbití společného státu, dožadovalo se pro Moravu rovnoprávného postavení a v závěru opět konstatuje: „*Až v případě, že se nepodaří udržet společný stát, hlásí se Morava a Slezsko ke svému právu zaručenému Saint-Germainskou smlouvou ze září 1919, která jí dává právo rozhodnout se, zda vytvoří svrchovaný a samostatný svrchovaný a suverénní státní útvar, nebo zda vytvoří společný stát se Slovenskem nebo Čechami. Rozhodnutí o tom může být učiněno pouze referendem, provedeným jen na*

²²⁷ *Prohlášení zemského sněmu HSD-SMS*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2002 - 2005*. Brno: Moravský národní kongres, 2006. s. 745.

²²⁸ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 62 - 63.

²²⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 113.

území Moravy a Slezska.“²³⁰ Tento ultimativní tón ale už příliš nepřekvapil, neboť jak jsme si ukázali, nebyl zdaleka prvním podobně laděným dokumentem vzešlým od moravských radikálů.

Aktivita tohoto sdružení pokračovala během celé druhé poloviny roku a postupně jeho vystupování nabývalo na radikalitě. V červnu vydalo „*Olomoucké artikuly*“, kde ještě vyzývá k zachování existence společného státu a obviňuje z vlastizrady ty, co se podílejí na rozbití federace. V srpnu v Přerově zúčastnění vydali „*Prohlášení moravského národa*“, v němž deklarují existenci moravského národa jako státotvorného subjektu.²³¹ O měsíc později ve verbální radikalitě pokračovali a opět varovali, že pokud dojde k rozpadu Československa, moravskoslezská země se státoprávně vrátí k 28. říjnu 1918 a Saint-Germainské smlouvě a Česká republika se stane pro Moravu cizí mocností, které Morava nebude podléhat žádnými povinnostmi či legislativou. Sdružení stran se dále přejmenovalo na Moravskoslezskou unii, podalo návrh na registraci a začalo se zabývat vyhlášením moravské svrchovanosti.²³² Asi není třeba zdůrazňovat, že těmito kroky sdružení opět definitivně překročilo hranice toho, o čem byli ochotni představitelé systémových stran jednat, a naprostá většina politiků a občanů je nebrala vážně. Došlo tak jen k další diskreditaci moravistických hnutí mezi umírněnými voliči.

Dalším projektem, který měl vést napříč stranami, bylo vytvoření „Moravskoslezského sněmu“. Ten vznikl v listopadu 1992 za účasti 24 poslanců ČNR zastupujících SPR-RSČ, HSD-SMS, Levý blok a LSU a neparlamentních zástupců MNS a MSH. Na prvním zasedání 6. prosince 1992 se dohodli, že sněm se stane moravskoslezským zákonodárným orgánem, pokud ústava nezohlední práva Moravy a Slezska.²³³ Tento další kontroverzní projekt ale záhy většina zástupců opustila, a to včetně HSD-SMS, jelikož mu začala dominovat SPR-RSČ charismatického předsedy Miroslava Sládka. Ve chvíli, kdy se Republikáni rozhodli ustavit moravskoslezskou vládu, došlo ke sporu i s jinak velmi radikální MNS, a sněm tak zůstal jen záležitostí Republikánů a MSH spojeného s některými představiteli radikálního směru kolem

²³⁰ *Memorandum o jednání promoravských stran a hnutí.* In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 591.

²³¹ *Prohlášení moravského národa.* In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 592 - 593.

²³² SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 114.

²³³ SLÁDEK, Miroslav. *Znamení doby.* Brno: Sekretariát SPR-RSČ, 1994. s. 120.

Moravskoslezské unie, kteří se už v červnu sdružili pod hlavičkou nadstranického „Moravského a Slezského informačního centra“ (MaSIC).²³⁴

Vedení HSD-SMS se od Moravskoslezského sněmu distancovalo hned záhy a obvinilo Miroslava Sládka, že se snaží na moravské problematice přiživovat, což byla do značné míry pravda.²³⁵ Jeho velmi hlasité populistické hnutí, které čerpalo především z charismatického Sládkova vedení, začalo velmi záhy po svém úspěchu ve volbách postupně okupovat všechna protestní a populistické témata, přičemž začalo silně využívat i moravskou problematiku. SPR-RSČ navíc nebylo hnutím jednoho tématu, a tak začala postupně jednostranně zaměřená radikální hnutí pohlcovat či vytlačovat ze scény. V nástupu Republikánů pak můžeme vidět jeden z důvodů úpadku HSD-SMS. Dalším důvodem jistě bylo i to, že přehnaně radikální a ultimativní požadavky moravských radikálů hnutí i celou myšlenku do značné míry před veřejností diskreditovaly. Stojí za zmínku uvést, že se dokonce objevily výhrůžky anonymní skupiny s názvem „Moravsko-slezská osvobozenecá armáda“, která v případě nedodržení práv Moravy a Slezska vyhrožovala teroristickými akcemi po vzoru skupiny IRA v Severním Irsku. Ač od výzvy se všechny moravistické skupiny záhy distancovaly, věc měla určitý mediální ohlas a jistě přispěla ke kompromitaci i těch racionálně myslících moravistů.²³⁶

Běžné moravské občany se na podzim 1992 chtěla pokusit znovu zachytit nepolitická Společnost pro Moravu a Slezsko, o jejíž společenskou aktivizaci se nyní začali někteří moravisté pokoušet, snažili se o nový nábor členů či znovuzískání těch, co byli nyní registrováni pouze v politickém hnutí HSD-SMS. Z SMS chtěli učinit jakési široké fórum sdružující občany Moravy a Slezska, především pro kulturní aktivity a podporu moravistických myšlenek. SMS v předchozích měsících stála spíše v pozadí a její činnost spočívala hlavně v podpoře kulturních, dobročinných či vydavatelských počínů.²³⁷ Samotné HSD-SMS si poté pozvalo předsedu SMS Ing. Zdeňka Tichého,

²³⁴ MAREŠ, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-86598-45-4. s. 204 - 205.

MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 65.

²³⁵ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 117 - 118.

²³⁶ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 65.

MAREŠ, Miroslav. *Moravismus a extremismus. Středoevropské politické studie* [online]. 2001, roč. 3, č.

4 [vid. 27.02.2016]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=66>

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 162.

²³⁷ MZA, G - 635, kart. 1. *Moravané, Slezané, demokraté, ctitelé dobrých tradic...*

MZA, G - 635, kart. 1. *Vážený příteli... (Náborový dopis organizacím HSD-SMS vzniklých transformací z SMS)*

který byl pod aktivitami podepsán, aby tyto náborové akce vysvětlil. Ten se podle zápisu ze zasedání vedení SMS bránil, že SMS není v podřízeném postavení k HSD-SMS, ale funguje jako jeho partner.²³⁸ Je tudíž patrné, že nešlo o akci iniciovanou přímo politickým hnutím.

3.12.2. HSD-SMS v posledních měsících Československa

Na otázky spjaté s dělením Československa samozřejmě HSD-SMS reagovalo i samostatně. Vyslovovalo se pro referendum o společném státu, stejně jako řada dalších stran. Pro případ, že by se nepodařilo společný stát udržet, deklarovali na začátku srpna, že stále budou usilovat o spolkové uspořádání, byť jen v rámci ČR. V polovině měsíce už ale svůj návrh mírnili a připouštěli jen zemské uspořádání, které mělo být zakotveno v nové ústavě.²³⁹

K té se hnutí poměrně často vyjadřovalo, byť jeho návrhy zpravidla nebyly vyslyšeny. Jeho zástupci se též snažili prosadit svůj návrh názvu státu. Nejprve prosazovali poněkud monarchistické označení „Země Koruny české“, přičemž později přešli na název „Česká spolková republika“ či „Českomoravská spolková republika“. Jako vzor pro novou ústavu se snažili uvést do života návrh profesora Vladimíra Kubeše z roku 1947, který tehdy prosazoval, oproti centralistické ústavě navrhované komunisty, svůj koncept počítající s decentralizovaným zemským zřízením.²⁴⁰ Argumenty moravistů byly vesměs stále totožné, především věrnost historické tradici a levnější fungování. Volali po moravskoslezské vládě, větší ekonomické autonomii zemských celků, vymezení zemských hranic a samozřejmě zemské ústavě. To vše mělo být zakotveno i do ústavy centrální - spolkové.²⁴¹

Mimo tyto požadavky, které se v různých variacích stále opakovaly, byl nejkompexnějším návrhem moravistů vlastní návrh Ústavy ČR, který předložili na

MZA, G - 635, kart. 1. *Vážení přátelé! K dokreslení obecných cílů... (dopis)*

MZA, G - 635, kart. 1. *Programové cíle společnosti pro Moravu a Slezsko.*

²³⁸ MZA, G - 635, kart. 1. *Zápis ze schůze ÚKV – SMS konané dne 23. 11. 1992 v Brně.*

²³⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje... s. 108.*

RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa... s. 322.*

²⁴⁰ SCHELLE, Karel (ed.). *Velké dějiny zemí Koruny české – Stát. s. 500 – 506.*

²⁴¹ BÍLÝ, Jiří. *Zamyšlení nad dvěma ústavními návrhy prof. Vladimíra Kubeše z let 1947 a 1968 o rovnoprávném postavení Moravskoslezské země. In: Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 465 - 470.*

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje... s. 109.*

přelomu září a října 1992, a návrh samostatné Ústavy republiky Moravskoslezské.²⁴² Oproti tomu stojící vládní návrh Ústavy hovořil místo zemí jen o Vyšších územněsprávních celcích, které měl dále definovat zákon.²⁴³ Ústava tak sice nechávala možnosti do jisté míry otevřené, reálně ale moravistům příliš nadějí nedávala. Vládní návrh byl 16. prosince schválen a jasně deklaroval vznikající Českou republiku jako jednotný stát.²⁴⁴ Ta 1. ledna 1993 vznikla bez toho, aby moravisté její vývoj a formování nějakým zásadním způsobem ovlivnili.

Do celého dění dále zasahovaly v menší míře i nové moravské iniciativy či strany, především Moravská národní strana, která s HSD-SMS často spolupracovala. Dál vyvíjela své aktivity skupina radikálů z MaSIC, která vzešla z hlavních organizátorů výše zmíněného „Moravského sdružení politických stran a hnutí“, pozdější „Moravskoslezské unie“. Souběžně s nimi působily i další menší moravistické skupinky. Vzhledem k omezenému rozsahu práce zde není prostor na celý popis jejich činnosti, a proto se k nim vrátíme pouze krátce v závěru.

3.13. Epilog: Konec starých časů

Už na 2. ledna 1993 si HSD-SMS naplánovala další sjezd, aby mohla zareagovat na rozdělení Československa. Bylo patrné, že situace hnutí se nelepší, což ostatně potvrzovaly i klesající preference v předvolebních průzkumech, kde se hnutí ocitlo už na podzim pod 2 % a v roce 1993 se pohybovalo v rozmezí od 0,5 do 3 %.²⁴⁵ Moravské téma se v této době zdálo z velké části odepsané a nesvědčila mu ani atmosféra doby. Lidé měli za poslední roky dost česko-slovenských sporů a dohadů, a to poslední, co by si přáli, bylo absolvovat to celé znova ve zmenšené míře v otázce Moravy. Společností hýbala socio-ekonomická témata, společná všem obyvatelům republiky, mezi nimiž se jisté skutečné či domnělé regionální rozdíly mezi Moravou a Českem zdály podružné. A v neposlední řadě se moravská otázka stala tématem populistů a radikálů, kteří svým

²⁴² *Návrh Ústavy Republiky Moravskoslezské z roku 1992.* In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2006 - 2010.* Brno: Moravský národní kongres, 2011. s. 820 - 831.

²⁴³ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 110.

DAVID, Roman. *Ústava české republiky: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů; Listina základních práv a svobod.* 3. přeprac. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2001. ISBN 80-7182-109-8. s. 158 – 163.

²⁴⁴ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989.* s. 66.

²⁴⁵ FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Vývoj systému politických stran v ČR 1992 - 1996.* In: *Politologický časopis.* Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1997. roč. 4. č. 3. ISSN: 1211-3247. s. 310.

vystupováním spolehlivě odrazovali ty obyvatele, co by byly ochotni se v rozumné míře problematikou Moravy zaobírat.

Vedení HSD-SMS se rozhodlo na tato fakta reagovat. Proto na lednovém sněmu přistoupilo hnutí k zásadní transformaci, kterou de facto končí dějiny hnutí původního HSD-SMS a začíná kolotoč dohadování, změn názvů a hledání cesty. Shrňme tedy nyní ještě další osud hnutí, až do jeho definitivního přetransformování.

Název hnutí byl změněn na Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska (HSDMS). I přes velký odpor radikálů byl Jan Kryčer opět zvolen do vedení hnutí a jednoznačně deklaroval snahu převést hnutí na středové pozice. Sněm projednal i několik bodů programu, které měly směřovat k onomu liberálnímu středu, a distancoval se od moravského nacionalismu. Hnutí se chtělo teď víc soustředit na komunální politiku a její problémy. Navíc na sněmu zazněl požadavek proměnit hnutí v jasně čitelnou stranu, jejíž členství by mělo exkluzivní charakter a nebylo by ho možné kombinovat s členstvím v jiných stranách. Moravskou problematiku hnutí samozřejmě ještě zcela neopustilo. Přálo si zemské zřízení, Moravskoslezskou zemi, jejímž hlavní městem by byla Olomouc. (Tím se chtělo vyhnout osočování s brnocentrismu od některých moravistů. Otázka hlavního města Moravy ostatně vždy byla na této scéně předmětem věčných dohadů.)

Tyto kroky samozřejmě vyvolaly nevoli radikálů a nacionalistů. Už 19. ledna opustili klub HSDMS v parlamentu čtyři poslanci. Souběžně s tím proběhla i roztržka s MNS, která obvinila hnutí ze zrady. Až v září pak došlo k určitému smíru mezi hlavními představiteli a k dohodě, že se nebudou navzájem veřejně konfrontovat a budou diskutovat o shodě na společných zájmech.

Hnutí se teď snažilo vystupovat smírněji, Kryčer v polovině roku připustil i vznik krajského zřízení, pokud na Moravě nebudou více než dva kraje. Pro moravské patrioty následující zesnulého Boleslava Bártu to samozřejmě bylo dalším definitivním potvrzením Kryčerovy zrady. Ve stejné době se rozhodl zahájit s hnutím expanzi i na české území, kde chtěl uspět s myšlenkou samosprávné demokracie a kde podle jeho tvrzení hned začaly vznikat místní organizace. Na podzim pak propukly naplno diskuze

o transformaci hnutí v politickou stranu, což bylo vyvoláno i přípravou nového zákona o politických stranách, který s existencí dosavadní formy hnutí již nepočítal.²⁴⁶

V poslanecké sněmovně se v červnu znovuobjevil klub s názvem HSD-SMS, který tvořili radikální moravisté, co opustili klub HSDMS v lednu, a několik bývalých Republikánů. Klub fungoval až do dubna 1994. Ač s názvem původního hnutí neměl tento klub žádné stranické zastřešení.²⁴⁷

Samotné HSDMS pokračovalo ve svém přechodu na centristické pozice a snažilo se o dohodu s potencionálními partnery, především parlamentní LSU či s menšími partnery mimo parlament. Celý tento proces provázely odchody pravověrných moravistů, kteří se již nemohli s hnutím dále ztotožňovat.²⁴⁸ 15. ledna 1994 se pak hnutí definitivně odpoutalo od původního názvu a přijalo nový, znějící „Českomoravská strana středu“ (ČMSS), a stalo se klasickou stranou.²⁴⁹ Ani to ale nepomohlo a ve volbách v roce 1996 strana naprosto propadla se zoufalým ziskem 0,45 % hlasů.

V dalších letech tento odkaz původního hnutí žil dál vlastním životem. Ani původní název hnutí ještě nějakou dobu neupadl v zapomnění. Několikrát se znovu objevil a v různých variacích si ho registrovaly či pod tímto názvem vystupovaly, další skupiny moravistů, přičemž všechny se zpravidla pokládaly za pravověrné nástupce původního hnutí. Popis těchto peripetií však přesahuje zaměření této práce, a proto odkazují čtenáře na citovanou literaturu, která se dalším vývojem zabývá.

²⁴⁶ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 121.

²⁴⁷ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 68, 70.

²⁴⁸ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinosti: česká politika 1989 - 1997*. s. 226.

²⁴⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 123 - 124.

4. HSD-SMS jako strana a organizace

4.1. Ideologie a program

Po představení základních dějin hnutí se nyní podrobněji podíváme na některé důležité kapitoly. Jako první zhodnotíme ideologickou a programovou základnu HSD-SMS. Pro většinu stran je program základem existence. Kolem něho se sdružují politici a aktivisté, jeho základní body by měli všichni sdílet a na prosazení jeho hlavních tezí společně pracovat. HSD-SMS mělo samozřejmě také svůj program, ovšem do značné míry nebylo standartní politickou stranou.

HSD-SMS bylo registrováno podle zákona č. 15/1990 Sb. o politických stranách,²⁵⁰ který v paragrafu 8 definuje „politická hnutí“, které mohou sdružovat jak občany, tak politické strany a společenské organizace. Takovým hnutím bylo i OF a VPN. Zákon nijak neomezoval členství v hnutí, a jeho součástí se tak mohl stát kdokoliv, bez ohledu na to, zda byl jinak evidován v jiné straně. Tento zákon je zrušen k 1. 11. 1991 a nahrazen zákonem č. 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.²⁵¹ Ten stále ještě připouštěl vícečetné členství, což se mění až zákonem č. 117/1994 Sb.,²⁵² který zákon č. 424/1991 Sb. novelizuje a definitivně umožňuje členství jen v jedné straně či hnutí.

Většinu doby tedy mohlo HSD-SMS sdružovat členstvo napříč stranami. To mu na počátku 90. let přineslo jasné výhody. V době, kdy se systém jasně ukotvených stran teprve pomalu začínal formovat a lidé se v něm teprve nově učili orientovat, hnutí šlo do voleb s přitažlivou myšlenkou, že sdružuje všechny ty, kterým jde o myšlenku samosprávné Moravy, přičemž nezáleží na jejich ideovém zakotvení. Hnutí tak mohli s čistým svědomím volit jak levicovní, tak pravicově orientovaní voliči. V době před volbami 1992, kdy už fungovala řada stran, nebyl problém být členem jiné strany

²⁵⁰ Zákon č. 15/1990 Sb. o politických stranách. In: *Sbírka zákonů*. 23. 1. 1990. roč. 1990. částka 4.

²⁵¹ Zákon č. 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a v politických hnutích. In: *Sbírka zákonů*. 1. 11. 1991. roč. 1991. částka 51.

²⁵² Zákon č. 117/1994. Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 8. 6. 1994. roč. 1994. částka 37.

a zároveň být členem hnutí HSD-SMS. To se často dělo například u MNS, jejíž členové byly zároveň členy HSD-SMS.

Ve volbách v roce 1990 většinová část voličů cítila potřebu vymezit se především proti komunismu, ale zatím nepocítovala nutnost zaujímat nějaké jiné jasně vymezené ideologické postoje. Tato doba nahrávala široce rozkročeným hnutím, samozřejmě především OF, ale i HSD-SMS. Jak jsme výše zmínili, útoky, které obviňovaly hnutí z inklinace doleva, byly vnímány jako ohrožující. Narušovaly onen široký záběr. Na kandidátkách OF i HSD-SMS bylo možné v této době najít jak pravicové ekonomy a intelektuály, tak sbírku nekomunistických levicových idealistů, trockistů či reformních komunistů s minulostí z roku 1968.

V roce 1992 se situace změnila. S nástupem nových témat bylo třeba zaujmout k nim jasný postoj, často definovaný na pravo-levé škále. V tuto chvíli už doba nepřála skupinám, které se k těmto novým tématům stavěly jen mlhavě a nedokázaly určit jasnou cestu. V případě HSD-SMS volič, který nevnímal problematiku Moravy jako naprosto klíčovou, neměl žádný důvod volit toto hnutí, jelikož nemohl tušit, jak se k zásadním problémům doby postaví. Hnutí bylo v tomto směru nečitelné.

I to byl jeden z důvodů neúspěchu a snah vedení hnutí o transformaci v jasně vymezenou stranu. Jak jsme viděli, tento záměr se spíše nezdařil. Tyto faktory tedy velmi silně komplikují ideové zařazení hnutí. Přesto se o to v následující kapitole pokusíme.

4.1.1. Upořádání státu

Alfou a omegou hnutí byla samozřejmě rehabilitace Moravy, tedy změna územněsprávního uspořádání státu. Tento programový bod byl jasně nejviditelnější, byl ústřední myšlenkou hnutí a nyní se mu budeme krátce věnovat v samostatné kapitole.

Jednalo se vlastně o jediný stabilní prvek programu, který přetrvával celou dobu. Zbytek tezí, s kterými šlo hnutí do voleb, byl připraven spíše dodatečně jako doplnění k tomuto zásadnímu bodu. Bylo patrné, že takto to vnímala i velká část voličů, neboť hnutí nikdy nedokázalo se svým dalším programem expandovat mimo své moravské základny, ač se o to několikrát pokusilo.

Jak si vlastně hnutí představovalo budoucí uspořádání státu? Jasnou představu podalo ve svém návrhu zákona o zemském zřízení podaném v roce 1990.²⁵³ Česká republika měla být rozdělena na tři části – Českou zemi, Moravskoslezskou zemi a hlavní město Prahu. Tyto celky měly být samosprávné v hospodářské a finanční oblasti. Každá země by měla zákonodárný zemský sněm složený ze dvou komor – Komory poslanců z ČNR (zvolených pro období 1990-1992, přičemž v dalších obdobích by jejich volbu stanovil zemský sněm) a komory delegátů obcí, volených nepřímo okresními zastupitelstvy starostů obcí, které by byly ustavovány z představitelů všešlých z komunálních voleb. Sněm by si zvolil své prezidium v čele s předsedou, místopředsedou, a 8-10 členy sněmu. Co se týče jeho práv, měl by zákonodárnou iniciativu k ČNR, usnášel by se na zemských zákonech, zřizoval orgány státní správy země, vymezoval jejich působnost a staral se o veškeré dění v zemi spadající do jeho kompetence, od zdravotnictví a školství, přes dopravu, průmysl a obchod, až k životnímu prostředí a turistice.

Sněm by volil i Zemskou vládu, nejvyšší výkonný orgán země v čele s předsedou a dalšími 10-12 členy, kteří by ovšem neměli funkce ministrů. Její členové by pak byli sněmem i odvolatelní. Zemská vláda by měla spíše dohlížitelenskou funkci, zajišťovala by plnění zákonů, kontrolovala orgány státní správy a případně vydávala nařízení. Země by hospodařila s vlastním majetkem, vybírala daně, měla by vlastní rozpočet a částečně se podílela na společném státním rozpočtu. Předsedovi zemské vlády by pak podléhal i ředitel zemského úřadu státní správy.²⁵⁴

Návrh počítal s maximální decentralizací státní správy, která by zasahovala jen ve vymezených nutných kompetencích. Při zdůvodnění návrhu zákona je samozřejmě uvedena řada již mnohokrát opakovaných tezí o levnějším, pružnějším a efektivnějším zřízení, odkazuje se zde na trendy v současné Evropě a uvádí i zdůvodnění, že je třeba předejít radikalizaci, neboť 99,3 % obyvatel Moravy se podle výzkumu považuje za Moravany (tento evidentně nadsazený údaj je ovšem bez uvedení zdroje) a v podnicích prý kvůli neřešení moravské problematiky narůstá tendence ke stávkám.²⁵⁵ Jinak je ale z důvodové zprávy k návrhu zákona patrná ještě snaha o kompromis, která v pozdějších radikálních tezích už chybí. Autoři návrhu se snaží dovodit, že přijetí zákona by nijak

²⁵³ *Dokumenty: proč a jaký zákon o zemském zřízení.* In: *Moravskoslezská orlice.* roč. 1. (1990). č. 1. s. 4.

²⁵⁴ *Dokumenty: Návrh zákona ČNR o zemském zřízení České republiky.* In: *Moravskoslezská orlice.* roč. 1. (1990). č. 2. s. 4.

²⁵⁵ *Dokumenty: proč a jaký zákon o zemském zřízení.* In: *Moravskoslezská orlice.* roč. 1. (1990). č. 1. s. 4.

zásadně nenarušilo dosavadní chod událostí, a udávají, že například podzimní komunální volby budou moci proběhnout zcela standardně, bez nutnosti větších zásahů.²⁵⁶

Po krátkém čase začalo hnutí stále více hovořit spíše o spolkovém uspořádání než o zemském zřízení.²⁵⁷ Zemské zřízení hnutí záhy začíná prezentovat jen jako mezikrok ke spolkovému uspořádání státu, což mimochodem potvrzovalo obavu některých jejích oponentů, že po přijetí zemského zřízení by okamžitě následovaly další požadavky. V únoru 1991 Moravskoslezská orlice zveřejnila program tohoto přerodu ve spolkový stát.²⁵⁸ Návrh první fáze zemského zřízení – spolkového uspořádání ČR je téměř totožný s výše popsáním, obsahuje pouze několik doplnění či změn, v základu ale je návrh totožný s předchozím. Některé otázky ale rozpracovává podrobněji, můžeme se tedy dočíst i o plánu na Zemskou ústavu a o tom, že centrální republikovým orgánům by byly přenechány některé otázky financí, energetika, telekomunikace, dálnice a železnice.

Po realizaci tohoto kroku by přišel krok číslo 2, kterým by bylo vytvoření spolkového Československa složeného ze tří a případně z více částí. V tomto dokumentu je pro slovenskou část navrhován název „Svobodný stát Slovensko“ a všechny tři státní útvary sjednocené ve „Spolkové republice Československo“ jsou deklarovány jako přímí dědici Velkomoravské říše.

V nově vzniklém spolkovém státě by pak existovaly i tři komory společného parlamentu, přičemž by pro každou z nich platil zákaz majorizace, tudíž případný spolkový zákon by musela každá z komor schválit 2/3 většinou. Počet spolkových ministerstev by byl zásadně omezen jen na záležitosti zahraniční politiky, obrany, měny, státního občanství a státní bezpečnosti. To, jak by byly na zemské úrovni uspořádány kompetence, by si rozhodly zemské orgány. Se zřízením zemských ministerstev návrh nepočítá.

Ze zmíněných návrhů de facto vycházely všechny další návrhy hnutí. V rámci složitých státoprávních jednání prvních porevolučních let byly samozřejmě spjaté i další

²⁵⁶ *Dokumenty: K návrhu zákona o zemském zřízení - Důvodová zpráva.* In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 3. s. 4 - 5.

²⁵⁷ *Náš cíl: Spolková republika.* In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 9. s. 1 - 2.

²⁵⁸ *Anketa za samosprávu Moravy a Slezska – Ne dalšímu vykořisťování.* In: *Moravskoslezská*. roč. 2. (1990). č. 5. s. 3.

návrhy či připomínky zákonů a nemáme zde prostor se jim věnovat všem, nicméně základní představy o záměrech moravistů si lze udělat na základě zmíněných návrhů. S postupem času, zvláště na sklonku roku 1992 a v roce 1993 je patrný ústup a objevuje se větší ochota ke kompromisu, například i k respektování regionálního uspořádání, pokud bude respektovat zemské hranice. Původní návrhy zemského zřízení byly v té době již neprosaditelné.

4.1.2. Programová a ideová východiska hnutí

Nyní se podíváme i na další programové teze hnutí. U nich ovšem už nenalezneme zdaleka takovou stabilitu jako u předchozího, stěžejního bodu. Jak už jsme si řekli, hnutí procházelo za dobu svojí činnosti určitým vývojem, který se dá popsat jako hledání cesty. Tato doba nastává především po smrti Boleslava Bárty v květnu 1991, kdy se vedení ujímá Jan Kryčer. Řekli jsme si už, že nový předseda chtěl s hnutím zakotvit v oblasti liberálního středu, což se ale setkala s odporem poměrně významné části členské základny, a realizace tohoto záměru probíhala dlouhou dobu velmi nedůsledně a leckdy končila jen u slovních deklamací.

Druhým nejvýznamnějším programovým bodem ještě za života Boleslava Bárty byla teze, kterou mělo hnutí i v názvu. Samosprávná demokracie. Tento koncept, se kterým přišel přímo předseda Bárta, byl založen na požadavku maximálně decentralizovat státní správu, a to od centra až po jednotlivé občany. Bárta tvrdil, že tento koncept propracovával už od dob potlačení pražského jara a že mu šlo o to vymyslet koncepci společnosti, kde by byl vyloučen nástup jakýchkoliv totalitních skupin.²⁵⁹ V Moravskoslezské deklaraci je tento koncept popsán jako vytvoření „*nové správní formy, v níž je hlavním činitelem subjektem i objektem v jedné osobě, svobodný, v podstatě sám sebe řídící občan v duchu zákonů a pravidel, na jejichž tvorbě a kontrole se podílí. ... Řešení, které zcela vylučuje ovládnutí občana byrokratickým aparátem a zajišťuje jeho snížení početního stavu při vyšší odborné kvalitě, vidíme v samosprávných obcích (vesnicích, městech i velkoměstech) s pravomocí dnešních okresních národních výborů a v samosprávě samofinancujících se přirozených geomorfologických a geograficko ekonomických celků, tj. zemi Čech, Moravy se Slezskem a Slovenska (s jejich národními či etnickými pospolitostmi), sjednocených ve společný*

²⁵⁹ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 223.

československý stát na spolkovém principu.“²⁶⁰ Tento koncept byl dále teoreticky rozvíjen jako lákadlo především pro obce a samosprávní celky.

Kromě tohoto konceptu „maximální samosprávy“ pracovalo hnutí i s běžným programem, kterým se snažilo přilákat další voliče. Hnutí se ve svých programových dokumentech zaobíralo i zdravotnictvím, sociálními službami, kulturou, sportem, školstvím či životním prostředím, ale vesměs šlo spíše o běžné a ne příliš konkrétní sliby o tom, že každou z těchto oblastí bude hnutí podporovat a rozvíjet, zvláště samozřejmě s důrazem na rozvoj Moravy.²⁶¹ Bárta se snažil hnutí zobrazovat jako středové, co rozumí oběma stranám, nalevo i napravo, a snaží se je spojit.²⁶²

Co se týče hodnocení dalších předvolebních témat, vyjadřovalo se hnutí často i k potřebě vytvořit fungující právní stát, velký důraz kladlo na sociální politiku, zároveň byla patrná silná kritika komunistického režimu (především s ohledem na „udušení“ Moravy) a snaha o návrat do Evropy. Naopak co se týče privatizace či otázky lustrací a restitucí, hnutí se k těmto otázkám téměř nevyjadřovalo.²⁶³

Když se po Bártově smrti Kryčerovo vedení rozhodlo převést hnutí na centristické pozice, byly výsledky spíše rozpačité. Hnutí sice v těchto vodách hledalo partnery, ti ale pak sami od HSD-SMS odešli kvůli tomu, že samotný program se tímto směrem neubíral. Hnutí slibovalo podporu ekonomické transformaci, ochranu domácích zemědělců, ekologicky čistou výrobu, trest smrti a zavedení domovského práva.²⁶⁴ Zvláště poslední dva body jejich liberální partnery odradily, neboť s tvrzeními o liberalismu se neslučovaly a hodily se spíše mezi strany řazené mezi nacionalisty a populisty. Ani obraz, který o sobě hnutí především v jarních měsících roku 1991 vytvořilo, neodpovídal obvyklému chování liberálních stran.

Hnutí tedy sice mělo určitý ne-moravistický program, ale nikdy s ním příliš veřejně nepracovalo. Většinou zůstával překryt tématem zemského zřízení

²⁶⁰ *Moravskoslezská deklarace*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 488.

²⁶¹ MZA, G - 635, kart. 1. *Volební program - Komunální volby 1990*.

Volební program HSD-SMS pro město Brno. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 10. s. 5.

²⁶² *Ani pravice, ani levice*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 4. s. 1.

²⁶³ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-88-0. s. 210.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 51, 210.

²⁶⁴ *Předvolební koalice Morava*. In: *MS panorama*. roč. 1 (1992). č. 3. s. 1.

MZA, G - 635, kart. 1. *Volební program 1992*.

MZA, G - 635, kart. 1. *Volební noviny*, s. 3. (*volební program*)

a samosprávy. Ani v hnutí nepanovala názorová a ideová jednota, jak jsme zmínili výše. Co se týče ideového zakotvení samotných poslanců hnutí, již jsme hovořili o jejich rozštěpení na dva kluby, přičemž bylo patrné, že „pravověrný“ klub HSD-SMS II. hlasoval častěji s levicí, zatímco odštěpenecký klub HSD-SMS I. se držel spíše pravice. Po rozpadu hnutí se pak jeho bývalí poslanci a představitelé rozprchlí všemi směry.

Politologická analýza v roce 1991 konstatovala, že hnutí nelze na pravolevé škále zařadit, neboť se pohybuje v celé její šíři.²⁶⁵ Co se týče preferencí jeho elektorátu, zatímco v roce 1990 většina příznivců hnutí sdílela pravicové myšlenky, v roce 1991 došlo mezi voliči k velkému posunu a HSD-SMS teď volili spíše voliči nalevo od středu. Patrný u nich byl velký důraz na státní paternalismus.²⁶⁶ Vzhledem k těmto hnutím o výsostné autonomii a samosprávě jedince je patrné, že deklarovaný program zde nemohl při rozhodování voličů hrát významnou roli. Část odborníků tedy došla k teorii, že HSD-SMS začalo sbírat ty voliče, kteří se obávali budoucího ekonomického vývoje a se ztrátou jistoty ve formě státu začali hledat ukotvení v nacionalismu.²⁶⁷ Ponechme zde stranou to, jaký rozdíl dělalo hnutí mezi odmítaným nacionalismem a prosazovaným zemským patriotismem. Je známým politologickým faktem, že nacionalistická hnutí se svými myšlenkami a aktivitami často přitahují voliče, kteří hledají jistoty, identitu a jasné ukotvení. HSD-SMS tomuto profilu odpovídalo, především v době svých nejradikálnějších projevů. Odklonem od nacionalizujícího radikalismu k liberalismu, který provedl předseda Kryčer koncem roku 1992 a v roce 1993, tyto voliče pochopitelně odradil.

Je tedy patrné, že jasné zařazení hnutí je možné jen velmi těžko. Můžeme konstatovat, že během jeho existence došlo k pohybu zprava doleva a že deklarovaný program hnutí neodpovídal vždy zaměření jeho voličů. Celkově se ale hnutí profilovalo

²⁶⁵ HUDEČEK, Jaroslav. *Pokus o identifikaci stran na „levo-pravém kontinuu“*. *Politické spektrum v České republice v roce 1991*. In: *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1992. roč. 1992. č. 2. s. 275 - 283. ISSN: 0038-0288. s. 278.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 86.

²⁶⁶ K politické orientaci Moravanů více:

MAREŠ, Petr. MUSIL, Libor. RABUŠIC, Ladislav. *Hodnoty a moravanství*. In: *Morava v českém státě včera, dnes a zítra. Příspěvek k diskusi na téma: Jaký národ žije na Moravě?: Sborník přednášek*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 1992. ISBN 80-7028-026-3. s. 37 – 45.

²⁶⁷ MAREŠ, Petr. MUSIL, Libor. RABUŠIC, Ladislav. *K moravskému nacionalismu*. In: *Sociologické aktuality*. Praha: Vodáková, Maříková, Ryba, 1993. roč. 1992, č. 3, s. 14 - 15. ISSN 1210-4620. s. 15. SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 86.

především na moravské otázce, a spadalo tak do rodiny stran a hnutí s regionalistickým programem, kde byl zbytek programu spíše podružný.²⁶⁸

4.2. Organizace a uspořádání

Jak bylo řečeno, hnutí bylo organizováno podle starého zákona o politických stranách, který ještě umožňoval členství ve více subjektech i vstup celých organizací. Tomu odpovídalo i organizační schéma hnutí. Členem mohl být každý svéprávný občan starší patnácti let. Členové se sdružovali do místních poboček, v jejichž čele stál minimálně pětičlenný výbor. Tyto výbory se mohly dále sdružovat do městských, okresních či regionálních výborů. Nejvyšším orgánem byl Sněm, do kterého městské a okresní výbory jmenovaly své zástupce. Sněm hnutí volil Zemskou radu, která pak řídila hnutí mezi sněmy a do které spadali i všichni poslanci zvolení za hnutí do některého ze zákonodárných sborů. Sněm volil i předsedu Zemské rady, který byl zároveň předsedou celého hnutí. Zemská rada pak volila ze svých členů výkonný výbor, zástupce předsedy a revizní komisi. Nejvyšším kolektivním vedením HSD-SMS byl zároveň Sněm mluvčích okresních center, který se scházel minimálně jednou za čtvrt roku, většinou to ale bylo častěji.²⁶⁹ Mezi Zemskou radou a Sněmem mluvčích okresních center pak existovaly některé nevyjasněné kompetenční otázky.²⁷⁰ Stejně tak nevyjasněny byly vztahy mezi Zemským sněmem a Sněmem mluvčích okresních center, a občas tak docházelo ke sporům.²⁷¹ Mimo jednotlivé členy se mohly do hnutí přihlásit i celé kolektivy, pro což byl vytvořen institut hromadného členství.²⁷² Kromě stabilních členů s členskou legitimací pak mělo hnutí i velký počet registrovaných příznivců, jakýchsi členů druhého řádu.²⁷³

Je zde třeba připomenout, že v některé literatuře panují zmatky ohledně statusu tzv. Kroměřížských sněmů. Ty oficiálně nebyly sjezdy HSD-SMS, ale sjezdy Společnosti pro Moravu a Slezsko, někdy označované jen jako sjezdy Moravanů a

²⁶⁸ MAREŠ, Miroslav. *Programy moravských regionálních stran*. In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*. 1. vyd. Brno: Maticе moravská, 2001. s. 195 - 200. ISBN 80-86488-04-7.

²⁶⁹ *Druhý kroměřížský sněm*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 7. s. 1,2.

Odvolat tři poslance a ministra. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 8. s. 1.

²⁷⁰ *Před olomouckým sjezdem*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 41. s. 1, 2.

²⁷¹ Rozhovor s PhDr. Alenou Ovčáčíkovou, Liberec, 23. 03. 2016.

²⁷² SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 64.

Odvolat tři poslance a ministra. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990). č. 8. s. 1,2.

²⁷³ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 43.

Slezanů. SMS v této době nadále existovala vedle hnutí, ale vzhledem k úzké propojenosti se brzy dostala do útlumu.²⁷⁴ Je samozřejmě faktem, že z významné části bylo osazenstvo totožné, spjaté s politickým hnutím, a při této příležitosti se scházely i vrcholné orgány HSD-SMS, ale samotné Kroměřížské sněmy nebyly sjezdem samotného hnutí. Hnutí nicméně bylo považováno za politického reprezentanta vůle těchto sněmů, a proto byla jeho politika a postup na sněmech aktivně řešena a diskutována.

4.3.Stranický tisk

Jedním z nejčastěji využívaných pramenů je v této práci i stranický tisk. Nyní se na něj tedy podíváme podrobněji. První číslo týdeníku Moravskoslezská orlice vyšlo 10. září 1990. Týdeník se ke své politické orientaci hrdě hlásil, i podtitul zněl „Týdeník Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko“. Nešlo ale přímo o čistě politicko-stranický tisk, ale snažil se mířit i na širší čtenářskou obec. Jeho zaměření se po celou dobu existence samozřejmě vztahovalo na Moravu, samotná témata, kterými se týdeník zabíral, byla poměrně různorodá.

Mimo politiku dostávala svůj prostor i kulturní, historická, sportovní, a běžná každodenní témata. První čísla týdeníku překvapí svým rozsahem. Počet 16 stran textu je na stranický tisk poměrně dost. První strana zpravidla obsahovala hlavní politické téma týdne a podobným směrem mířený úvodník. Ve stejném stylu pokračovaly většinou i následující tři strany, v menší míře pak i další strany týdeníku. Jednalo se zpravidla o směs zpráv z parlamentu, z vnitřního života hnutí a několik politických komentářů. Zvláště zpočátku pak hnutí publikovalo i své návrhy zákonů a různé výzvy z dílny svých poslanců či spřátelených institucí. Na dalších stranách pak lze najít kulturní témata, samozřejmě též spjatá s Moravou, ale nijak zvlášť nepolitizovaná. Šlo o rozhovory, vzpomínky či komentáře. Leckdy tyto komentáře sklouzly k dokazování diskriminace Moravy a k projevům nespokojenosti se soudobým děním. Dál bychom našli cestopisné texty, zvláště v rubrice „Z vandru“, které opěvovaly některé z moravských pamětihodností. Týdeník zpočátku obsahoval i jakousi literární rubriku povídek a ukázek z knih moravských autorů. Našli bychom i vlastivědnou rubriku s články o moravské historii a v závěru krátkou sportovní rubriku, případně běžné

²⁷⁴ *Netříštit naše síly*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 3. (1992). č. 1. s. 2.

novinové doplňky jako křížovky či osmisměrky. Obsah listu se neustále mírně měnil, objevovaly se i kuchařské recepty, humor, otištěné dopisy čtenářů, přetisknuté články z jiných listů, ukázky z historických vydání novin Moravská Orlice, ekologická témata či televizní program.

Po dvou korunách prodávaný týdeník se tedy snažil zaujmout svými tématy širší čtenářskou obec než jen členy hnutí. Na druhou stranu se ale nijak nesnažil předstírat nestrannost a jeho sepětí s hnutím bylo jasně viditelné. Určitý prostor byl někdy ponechán jiným moravistickým subjektům, nejčastěji MNS.

Po krizích, kterými hnutí začalo procházet na podzim 1990, začíná být týdeník stále více užíván jako prostor pro odrážení útoků ostatních stran a politiků. Častěji jsou k vidění různá provolání, prohlášení a protiútoky. Úvodníky poněkud přitvrzují, v textech se poprvé začínají objevovat obvinění proti konkrétním protivníkům. Jinak ale týdeník zůstává stále zaměřený i na dost jiných témat a začíná přetiskovat i televizní program.²⁷⁵

S prvním číslem roku 1991 přichází změny. Týdeník zdražuje na 2,90 Kčs, razantně snižuje svůj rozsah jen na šest stran a mění i svůj vzhled. V pozici šéfredaktora vystřídal dosavadního Otakara Rýdla Zdeněk Vyhlídal. Obsah listu pochopitelně dostal největších změn. Úvodní strana, nyní doplňovaná o poměrně zdařilé politické karikatury na aktuální téma, dostává modernější vzhled a zřetelně ve svých textech přitvrzuje. Obsah zbylých stran byl silně redukován, z jednotlivých rubrik byl uchován pouze výběr článků a kupodivu televizní program, zabírající téměř 2 ze 6 stran. Většina článků je tedy věnována moravistické politice, občas doplněná o některé kulturní, historické či společenské téma. Jak už bylo řečeno výše, v jarních měsících dostávají hlavní články v týdeníku velmi silný, někdy až téměř konspirační charakter. Objevují se slova o spiknutích proti Moravě, teze o pravověrnosti a zradě, obviňování politických protivníků i odpadlých členů z plánovaného a placeného rozbíjení hnutí a nepřátelství k Moravě. Toto vyhrocení bylo spjaté s masovými demonstracemi moravistů, sčítáním lidu, přechodem do opozice a krizí v hnutí. V toto době se Moravskoslezská orlice podobá obsahu tiskovin radikálních a nacionalistických stran. Po opadnutí jarních vášní

²⁷⁵ *Moravskoslezská orlice: týdeník Hnutí samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko*. Brno: 1991. roč. 1. (1990). č. 1 – 14.

se týdeník mírně navrácí k věcnějším článkům, ale v mnoha člancích si uchovává svůj konfrontační charakter.²⁷⁶

Dne 23. července 1991 dochází k další výměně šéfredaktora. Zdeňka Vyhlídala nahradil Pavel Odrazil, což bylo tentokrát způsobeno vypořádáním se s radikální opozicí, která vznikla v HSD-SMS po zvolení Jana Kryčera předsedou. Vydání Moravskoslezská orlice z 23. července, které poprvé vyšlo pod novým šéfredaktorem, se tomu poměrně obsírně věnuje. Přepis besedy s poslankyní ČNR Gertou Mazalovou pak odcházejícího Zdeňka Vyhlídala obviňuje z neschopnosti, agrese vůči kolegům, neřešení problémů týdeníku a podobně, v dalších číslech se přidává i obvinění z rozbíjení hnutí.²⁷⁷ Odmítnut je jakýkoliv politický motiv odvolání, stejně jako obvinění, že hnutí směřuje doleva ke KSČM, které konstatoval Zdeněk Vyhlídala v rozhovoru pro deník Mladá fronta Dnes. Pozoruhodně pak působí tvrzení poslankyně Mazalové: „...jsme jediní z politických stran a hnutí v ČNR, které se nerozštěpilo. ... Výmyslem je tvrzení o tom, že na druhém sjezdu Hnutí bylo hozeno 12 poslanců přes palubu. Sjezd pouze potvrdil již předem navržené vyloučení 11 poslanců.“²⁷⁸ Pověřený šéfredaktor Pavel Odrazil pak v úvodníku konstatoval bídný stav týdeníku, který kolísá na hranici minimálního udržitelného nákladu a je v současném stavu téměř neživotaschopný. Vyjadřuje nicméně snahu ho opět vyzdvihnout.²⁷⁹ Týden před tím přitom původní šéfredaktor Vyhlídala v jednom z úvodníků konstatoval, že zájem o Moravskoslezskou orlici naopak vzrůstá a objevily se pouze problémy způsobené neaktivitou brněnského centra, které se o distribuci dostatečně nepostaralo.²⁸⁰ Zdeněk Vyhlídala se později stal mluvčím MSH vzniknuvšího z radikální opozice v hnutí.²⁸¹

Po vyřešení těchto otázek nastává v týdeníku obrat. Nyní téměř mizí radikální výzvy a všudypřítomnost moravské otázky. Týdeník i v hlavních člancích směřuje pozornost k mnohem obecnějším tématům, které rezonují mezi obyvatelstvem, a zabývá se i zahraničními tématy. Problematika moravské samosprávy je v obsahu významně omezena, byť podle dění na politické scéně občas dochází k opětovnému nárůstu.²⁸²

²⁷⁶ Moravskoslezská orlice: týdeník Hnutí samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko. Brno: 1991. roč. 2. (1991). č. 1 – 27.

²⁷⁷ Jednota trvá. In: Moravskoslezská orlice. roč. 2. (1991). č. 29. s. 1.

²⁷⁸ Lež nemá dlouhé nohy. In: Moravskoslezská orlice. roč. 2. (1991). č. 28. s. 2.

²⁷⁹ Slovo týdne. In: Moravskoslezská orlice. roč. 2. (1991). č. 28. s. 1.

Létat bude. In: Moravskoslezská orlice. roč. 2. (1991). č. 28. s. 1.

²⁸⁰ Zájem o Orlici vzrůstá. In: Moravskoslezská orlice. roč. 2. (1991). č. 27. s. 1.

²⁸¹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. Analýza vývoje... s. 90.

²⁸² Moravskoslezská orlice. roč. 2. (1991). č. 27 – roč. 3. (1992). č. 4.

Občas dostaly prostor i výzvy k radikálnějším krokům,²⁸³ stejně jako opačné výzvy k umírněnosti.²⁸⁴ Nadále probíhaly redakční změny, týdeník na podzim upravil i grafickou stránku a ohlásil záměr začít v budoucnu vycházet jako obdeník či dokonce deník.²⁸⁵ Později se objevily i plány na vytvoření dalšího periodika, týdeníku pro kulturní, společenský a ekonomický rozvoj, což se ale nepodařilo zrealizovat.²⁸⁶

Počátkem roku 1992 začíná Moravskoslezská orlice vycházet dvakrát týdně a transformuje se v časopis MS Panorama.²⁸⁷ Titul zároveň zlevnil na 1,80 Kč a z jeho podtitulu zmizel odkaz na HSD-SMS. Vedení redakce nicméně zůstalo stejné a kromě titulu se MS Panorama od Orlice odlišovala zase jen o něco menším důrazem na moravistická témata, byť politice HSD-SMS samozřejmě dál věnovala pozornost. Opět se také objevují kulturní a sportovní rubriky. Dne 31. března 1992 pak přichází překvapení. V době, kdy se pomalu blížila horká fáze předvolební kampaně, týdeník náhle oznámil ukončení činnosti.

Šéfredaktor Pavel Odrazil se odvolal na rozhodnutí Zemského sněmu HSD-SMS a na zákon, který zakazuje stranám samostatně podnikat, a MS Panorama tedy nemá kdo vydávat. Zároveň tvrdil, že zatímco u Moravskoslezské orlice šel náklad týdeníku do tisíců, MS Panorama bylo distribuováno v desetitisících.²⁸⁸ Ve světle náhlého ukončení, předchozích problémů a zároveň nemožnosti sehnat sponzory se toto tvrzení jeví jako nepravděpodobné. Učinit takovýto krok dva měsíce před volbami se navíc z politického hlediska jeví jako naprosto neprozíravé.

²⁸³ Dva roky „demokracie“ pro Moravu a Slezsko. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 40. s. 1, 3.

²⁸⁴ Neuzavírat se před spoluprací. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 40. s. 1, 3.

²⁸⁵ Slovo týdne. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 42 – 43. s. 1.

²⁸⁶ Diskuse v Olomouci. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 48. s. 2.

MZA, G - 635, kart. 1. *Projekt nezávislého kulturního promoravského týdeníku.*

²⁸⁷ *MS panorama*. roč. 1 (1992). č. 1 - 21.

²⁸⁸ *Ne sbohem, ale na shledanou!* In: *MS panorama*. roč. 1 (1992). č. 21. s. 1.

5. Další moravistické subjekty

Celými dějinami moravistických hnutí se jako červená linka táhne jejich nejednota. Jedna z politických pouček říká, že nejednota nastává především v době neúspěchu, kdy si skupina není jista sama sebou, nemá jasného vůdce a hledá svoji cestu. Viděli jsme, že vyjma krátké doby se v takové pozici moravisté nacházeli téměř neustále. Jen za námi sledovanou dobu došlo k řadě štěpení a ustavování různých hnutí, stran, sdružení a parlamentních klubů, v jejichž vývoji, vzájemných vztazích a jednáních je velmi složité se vyznat. Není úkolem této práce je všechny zmapovat, vyčerpávající výklad o každém z nich by byl úkolem na několik dalších studií, proto zde pouze pro úplnost zmíníme těch několik významnějších, které působily zároveň s HSD-SMS.

5.1. Moravské občanské hnutí

O MOH jsme se již zmiňovali úplně z počátku dějin moravistů po roce 1989. MOH bylo prvním moravistickým subjektem, který se na polistopadové scéně etabloval. Vzniklo z kulturního spolku Gorazdovo bratrstvo, uspořádalo první velké shromáždění moravistů v brněnské hale Rondo a zpočátku bylo nejaktivnějším účastníkem bojů za zemské zřízení. Vedl ho Miroslav Richter. Po nástupu HSD-SMS ale MOH ustoupilo spíše od pozadí.

V únoru se HSD-SMS a MOH dohodly, že do voleb půjde jenom jeden ze subjektů, a druhý subjekt ho bude podporovat. Tato teze ale nebyla dodržena a do voleb šly oba dva subjekty. Nabídka MOH, že dodá kandidáty pro HSD-SMS byla odmítnuta, a tak se přidalo ke koalici KDU.²⁸⁹ Na jejich kandidátce pak dostalo hnutí do ČNR pouze jednoho svého kandidáta, což lze považovat za neúspěch. Kontakty s HSD-SMS pokračovaly, ale byly spíše formální a k integraci hnutí nikdy nedošlo. MOH se nezapojilo ani do většiny koordinačních projektů, které organizovalo Bártovo hnutí.

²⁸⁹ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 41 - 45.

Bylo spíše v pozadí a jen občas se předseda Richter objevil na některé z veřejných akcí, jako například v říjnu 1990 na manifestaci na náměstí Svobody v Brně.²⁹⁰

Hnutí postupně opouštěli členové, Richter sám ale odmítal uznat porážku, a jak píše Jiří Pernes, „*nakonec v něm pracoval jen sám dr. Richter se svou sekretářkou.*“²⁹¹ MOH svoji aktivitu zvýšilo opět před volbami 1992, kdy soupeřilo s HSD-SMS znovu na kandidátkách KDU, a předseda Richter se pustil i do útoků vůči svému konkurentovi, prohlašoval, že hnutí ničeho nedosáhlo, a údajně nechal o HSD-SMS rozšiřovat i hanlivé letáky.²⁹² Žádný z kandidátů MOH ve volbách neuspěl, a hnutí v roce 1992 postupně zanikalo.²⁹³

Co se týče programu MOH, ten byl téměř totožný s HSD-SMS. Rozpor mezi oběma hnutími byl spíše v personálních antipatiích vedoucích představitelů a v tom, že MOH bylo mnohem více spojeno s církevním prostředím a definovalo se jako striktně antikomunistické. Naproti tomu HSD-SMS neodmítalo spolupracovat s nikým a tvářilo se jako všem otevřené, a to včetně bývalých komunistů.²⁹⁴

5.2. Moravská národní strana

Patrně druhým nejvýznamnějším moravistickým subjektem po HSD-SMS byla MNS. Ta byla zaregistrována v září 1990, přičemž velká část členů se rekrutovala z členů MOH nespokojených s politikou předsedy Richtera. Hlavní rozdíl mezi novou stranou a oběma moravistickými hnutími byl v tom, že MNS stavěla otevřeně na moravském nacionalismu. To HSD-SMS i MOH odmítaly. Přesto se HSD-SMS stalo pro MNS nejbližším spojencem, a ač docházelo k rozporům, hlavně veřejné akce spolu strany často koordinovaly. Stranu vedl Ing. Ivan Dřimal, který se předtím angažoval po boku brněnského radikála Petra Cibulky i v Občanském fóru.²⁹⁵

V době spolupráce s HSD-SMS je možné říci, že MNS představovala jakousi akční složku, která se vždy dokázala postarat o náležitý rozruch a ohlas v médiích. Na

²⁹⁰ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 52.

²⁹¹ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 243 - 244.

²⁹² MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 60 – 61.

²⁹³ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 203.

²⁹⁴ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 46.

²⁹⁵ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 263.

MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 52.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 67 – 68.

demonstracích o sobě dávala MNS často vědět a sama výrazně napomohla radikalizaci i samotné HSD-SMS. Strana se dokázala poměrně dost zviditelnit i během diskuzí o moravské národnosti v době sčítání lidu a v této době též vydává svůj program, požadující vytvoření federativního státu tří republik, který ale někdy přecházel spíše až ke konfederaci. Připravila i návrh ústavy Moravskoslezské republiky. Ve volbách se oba subjekty dohodly na spolupráci, byť HSD-SMS se měla před MNS na pozoru, neboť panovala obava z přetahování poslanců hnutí do MNS, což potvrzoval i sám předseda Dřímál.

I díky tomu získala strana nakonec i parlamentní zastoupení, jelikož její členkou se v červnu 1992 stala poslankyně zvolená za HSD-SMS Alena Ovčačiková.²⁹⁶ I po volbách v roce 1992 si MNS uchovala parlamentní zastoupení, na kandidátce HSD-SMS byli zvoleni JUDr. Jiří Bílý a Ing. Petr Kavan.²⁹⁷ Strana si tak i skrze ně zachovala určitý mediální prostor, který občas zaplňovala svými často radikálními návrhy. V průběhu volebního období nicméně MNS o zastoupení přišla kvůli přechodu poslanců k jiným moravistickým subjektům.²⁹⁸ Na komunální úrovni získala v roce 1994 strana 14 mandátů.²⁹⁹

Vzhledem k radikálním postojům strany došlo po odklonu HSD-SMS na centristické pozice k rozporům mezi oběma subjekty. Od druhé poloviny roku 1992 byla spolupráce jen velmi vlažná, byť se MNS s HSDMS v roce 1993 dohodla, že na sebe nebudou navzájem útočit. MNS se podílela na řadě pokusů o spolupráci moravistických stran a hnutí i mimo parlament, například na vzniku Sdružení moravských politických stran a hnutí (pozdější Moravskoslezské unie) či Moravskoslezského sněmu.

Strana se sama deklarovala jako pravicová, konzervativní a křesťanská.³⁰⁰ V otázce Moravy razila nacionalistický pohled a drtivá většina základních tezí programu byla orientovaná na problémy Moravy a její emancipaci.³⁰¹ Vzhledem k jejím radikálním prohlášením budila ohlasy i v médiích. Byla dokonce spojována s výhrůzkami „Moravské osvobozené armády“, což ale straničtí představitelé jasně

²⁹⁶ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 56.

²⁹⁷ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 251.

²⁹⁸ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 104.

²⁹⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 127.

PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí...* s. 251.

³⁰⁰ Rozhovor s PhDr. Alenou Ovčačikovou, Liberec, 23. 03. 2016.

³⁰¹ MZA, G - 635, kart. 1. *Moravská národní strana. (program)*

odmítli.³⁰² Strana fungovala dál až do roku 1997, kdy se spojila s dalšími do Moravské demokratické strany (MoDS).³⁰³

5.3. Moravskoslezské hnutí

MSH vzniklo nejprve jako platforma opozice nesouhlasící s novým Kryčerovým vedením. Ustavili se v září 1991 a v prosinci již byli registrováni jako samostatné hnutí, k němuž se v tuto chvíli hlásili tři poslanci ČNR a další představitelé HSD-SMS, například již zmíněný bývalý šéfredaktor Moravskoslezské orlice Zdeněk Vyhlídal. Sami se pokládali za pravověrné jádro věrné odkazu Boleslava Bárty. Ve svých prohlášeních se snažili být jakýmsi kompromisem mezi nacionalistickou MNS a pro ně příliš umírněným Kryčerovým HSD-SMS. Požadavky byly téměř totožné s původními požadavky HSD-SMS, byť postupem času vystupovalo stále radikálněji.

Ve svém programu MSH slibovalo vybojovat Moravu všemi prostředky, i „*radikálními mimoparlamentními cestami*“.³⁰⁴ Svou kritiku MSH směřovalo i na některé aspekty ekonomické transformace. Ač poslanec Václav Tomis deklaroval, že k MSH se hlásí 45 % členské základny HSD-SMS, projekt nakonec neuspěl. Dva ze tří jeho poslanců se přidali k nově vznikajícímu Hnutí za sociální spravedlnost³⁰⁵ a poslankyně Alena Ovčáčiková nakonec skončila u MNS. Subjekt tak po krátké době zas zmizel z parlamentní scény.³⁰⁶

Mimo parlament fungovalo MSH ještě nějakou dobu dál. Už před tím několikrát vystoupilo s kritikou vedení HSD-SMS, mimo jiné napadlo vedení v letácích určených delegátům II. sjezdu, kdy Kryčera obvinili z manipulací se stanovami a z finančních nesrovnalostí.³⁰⁷ Těsně před volbami v roce 1992 MSH uspořádalo tiskovou konferenci, kde obvinilo Jana Kryčera ze zpronevěry financí a podalo na něj trestní oznámení.³⁰⁸ Ve známost vešlo MSH také jako jeden z mála vytrvalých členů Moravskoslezského sněmu a později i Moravskoslezské vlády. V listopadu 1992 se za součást MSH vyhlásilo

³⁰² SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 67 - 68, 96 - 98, 111 - 122.

³⁰³ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 153.

³⁰⁴ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 90.

³⁰⁵ *Hnutí za sociální spravedlnost*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 48. s. 3.

³⁰⁶ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. s. 58 - 60.

³⁰⁷ *Prohlášení*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 41. s. 2.

MZA, G - 635, kart. 1. *Delegátům druhého sjezdu hnutí... (leták Opoziční platformy HSD-SMS, Moravskoslezského hnutí)*

³⁰⁸ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinosti: česká politika 1989 - 1997*. s. 142.

MaSIC vedené Josefem Peclm, stalo se nejviditelnější složkou hnutí a vydrželo i po zániku MSH v roce 1995 jako radikální moravistická skupina.³⁰⁹

5.4. Moravské a Slezské informační centrum

MaSIC nebylo politickou stranou, samo se definovalo jako nadstranický subjekt sdružující strany a hnutí hájící zájmy Moravy a Slezska. Vzniklo v červenci 1992 jako iniciativa organizátorů Moravského sdružení politických stran a hnutí, pozdější Moravskoslezské unie. Hlavní představitelé hnutí tvořili Josef Pecl a Alena Ovčáčiková. V různých dobách byly s MaSIC spjaty různé, většinou marginální subjekty. Jak už jsme řekli, hnutí se po nějakém čase prohlásilo za složku MSH, ale i dále vystupovalo velmi autonomně.³¹⁰

Co se týče aktivit skupiny, MaSIC se silně angažovalo v projektu Moravskoslezského sněmu a Moravskoslezské vlády a do dějin vstoupilo i řadou svých radikálních prohlášení, která vydávalo po celá 90. léta. Ve svých prohlášeních nabádalo i k občanské neposlušnosti vůči Čechům, zpochybňovalo legitimitu České republiky a jejich zákonů (přičemž se často odvolávalo na Saint-Germainskou dohodu), vymezovalo se vůči adjektivu „český“ v názvech celonárodních institucí či obvinilo pražské centrum z kulturní genocidy Moravanů.³¹¹ Subjekt se zúčastnil i dalších projektů, například ustavení Kongresu moravské inteligence, pod nějž se pak i organizačně zařadilo jako nezávislý subjekt.³¹² Představitelé MaSIC byly politicky aktivní ve většině moravistických iniciativ či se k nim alespoň aktivně vyjadřovali. Rovněž se zaobírali širokou řadou témat, od jazykových, kulturních, historických, numizmatických, po zahraničně politická a další.³¹³ Poměrně velké množství pramenů

³⁰⁹ *Historie strany.* In: moravane.cz [online]. [vid. 02.03.2016]. Dostupné z: <http://www.moravane.cz/onas/historie-strany>

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 138 - 142.

³¹⁰ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 114 - 116.

³¹¹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 138 - 142.

³¹² SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 119.

PECL, Josef. *Moravské a Slezské informační centrum.* In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 581.

³¹³ PECL, Josef. *Moravské a Slezské informační centrum.* In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 579 – 590.

k MaSIC lze nalézt v sbornících Moravského národního kongresu, kde je řada prohlášení a článků jeho představitelů publikována.³¹⁴

5.5. Strana moravského venkova

Ve volbách roku 1990 kandidovala také Strana moravského venkova (SMV). Našli bychom ji v koalici s názvem Strana zemědělců a venkova, do které se spojila s dalšími podobně laděnými subjekty. Krom určitých tezí o rozšíření samosprávy se ale na moravistických tématech nijak výrazně neprofilovala. Koalice ovšem ve volbách neuspěla.³¹⁵

V roce 1991 pak zahájila spolupráci s MNS a formálně deklarovala podporu myšlenky sebeurčení moravského národa, což ale v praxi příliš nereflektovala a dále se soustředila spíše na otázky týkající se venkova a sociálních problémů doby, případně varovala proti přílišným ústupkům Německé spolkové republiky v rámci uzavírání mezinárodní smlouvy.³¹⁶ Později se zapojila i do několika pokusů o spolupráci moravských stran, nikdy v nich ale nehrála významnou roli a kromě menších úspěchů v komunálních volbách strana nikdy nevešla v širší známost.³¹⁷

³¹⁴ *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2006 - 2010.* Brno: Moravský národní kongres, 2011.

Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001. Brno: Moravský národní kongres, 2001.

³¹⁵ SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje...* s. 54.

³¹⁶ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989.* s. 56.

I v pohraničí žijí lidé. In: *Moravskoslezská orlice.* roč. 2. (1991). č. 32. s. 1.

³¹⁷ MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989.* s. 68.

6. Příčiny neúspěchu

Závěrem práce ještě zkusme shrnout příčiny neúspěchu moravistů v prvních letech po sametové revoluci. Většinu jsme jich již naznačili v předchozím textu.

Moravistické hnutí už od počátku stůně na nesvornost. Už zpočátku zde bylo několik hnutí a postupem času se jejich počet jen rozšiřoval. Důvodů tohoto stavu je několik. Tím nejjednodušším jsou osobní antipatie a ambice vůdců. V časech neúspěchu je to problém každého politického proudu. Leckdo se cítí povolán být tím „vyvoleným“, který svůj politický směr dovede ke slávě. Takový jedinec se pak nelibě dívá na své konkurenty, vnímá je často jako ty nepravověrné, co smysl boje ve skutečnosti ani plně nepochopili a jen narušují jednotu (která by samozřejmě měla být uskutečněna pod vlajkou dotyčného). Málokdo z těchto malých vůdců dokáže překonat svoji hrdost a podvolit se jinému, pokud ho k tomu okolnosti bezprostředně nepřinutí, a někdy ani tehdy. Ješitní vůdcové tak zůstávají v hloučku svých pravověrných a radují se z neúspěchu konkurence. Každý z nich přitom nabádá ke sjednocení, tato iniciativa ale končí ve chvíli, kdy by bylo ohroženo jeho vedoucí postavení.

Jediným, kdo politický proud dokáže sjednotit, je pak osoba, která se ukáže natolik schopná, že svým úspěchem přitáhne většinu příznivců konkurence, a ta pak fakticky zaniká. Celý kolotoč se ale roztáčí znovu, jakmile přijde doba neúspěchů. Tehdy se objevují zase oni malí vůdcové, co tvrdí, že by to dělali lépe. I takto se dá popsat vývoj moravistických hnutí. Když Boleslav Bárta dovedl své hnutí do zákonodárných sborů, drželo pohromadě. Jakmile ale začalo být patrné, že program se nedaří prosadit a hnutí se dostává do izolace, objevují se vnitřní spory. Spory o taktiku, o hlavní myšlenku a ideologii. Když Boleslav Bárta zemřel, a tím odešla osoba, která přece jen stále měla v hnutí autoritu, tento rozkol se projevil naplno. Kryčerovo nevýrazné vedení tak jen vedlo k rozpadu hnutí na frakce a vysloužilo mu přezdívku „Hrobař Moravy“.

Nebylo navíc ani jasné, nakolik některým členům hnutí o Moravu skutečně jde a nakolik chtějí hnutí jen využít jako žebřík k politickým postům. To, že hnutí bylo už v prvních volbách jakousi alternativou OF, způsobilo, že řada lidí, kteří již v OF nenašli uplatnění, se přidali k HSD-SMS, kde očekávali pro sebe další perspektivy. Tento efekt

sice způsobil velké nahromadění členstva, ale jednalo se často o lidi ne příliš schopné. Když se pak ti nejschopnější dostali do zákonodárných sborů a odešli působit do Prahy, na moravských sekretariátech často zůstala tato druhá garnitura, která postrádala potřebné schopnosti, a to jak organizovat hnutí, tak potřebné schopnosti reprezentace. Často se tedy stávalo, že když hnutí reprezentoval ten, kdo byl zrovna dostupný, aniž by byl nějak vybrán, proškolen či alespoň koordinován se zbytkem hnutí. Protiřečící si vystoupení různých členů a orgánů hnutí dál vyvolávala obraz nejednoty.³¹⁸

Výše popsaná nejednota samozřejmě působila i na voliče. I většina voličů jedná jaksí instinktivně, hledá jistotu a nerada svěřuje svůj hlas skupině, která si není jista ani sama sebou. Přesně takový obraz o sobě HSD-SMS a moravistická scéna obecně v době svého úpadku dávaly.

Tato nejednota se neodvíjela jen od personálních problémů. Skrze popsanou ideovou nejednoznačnost mělo tyto spory hnutí v sobě zakódované jaksí od narození. V ideálním případě se jeho představitelé dokázali shodnout na nutnosti obnovy moravských zemských práv, ale nic je už nespojovalo v otázkách ekonomických, sociálních či mezinárodních. Ve chvíli, kdy se tyto otázky dostávaly do popředí, nastávalo vnitřní napětí. Jediný způsob jak hnutí nerozbít bylo pak tyto otázky příliš nerozebírat a nekonkretizovat. Jenže pokud volič nepokládal za své největší téma Moravu, ale například privatizaci, pak pro něj bylo v tomto směru hnutí nečitelné, a v důsledku pravděpodobně tedy nevolitelné.

Jenže lze zajít ještě dál. Hnutí se shodlo na požadování práv pro Moravu. Ale i toto téma bylo velmi široké. V hnutí se nacházeli umírnění zastánci, jejichž cílem bylo žádat pro Moravu určitá práva, ale nemínili zajít za mez politických debat. Na druhé straně ale stáli radikálové, kteří byli ochotni při svém boji za práva Moravy zajít i k mimoparlamentním prostředkům veřejného nátlaku a občanské neposlušnosti. Ti byli ochotni zacházet do krajnosti, a žádat ne jen více práv, ale téměř samostatnou republiku. Zásadní spory o taktiku hnutí jsou pak samozřejmě nasnadě. Každá z těchto skupin má své voliče, ale je těžké zaujmout obě skupiny. Strana kompromisů a „mírného pokroku v mezích zákona“ nebude přitažlivá pro radikály a nacionalisty a nekompromisní tvrdé jádro těžko zaujme voliče, kteří si nepřejí vyhrocovat situaci. Většinou si lze vybrat jen jednu část či odstříhnout extrémů a vzít něco mezi tím. To se samozřejmě jeví z pohledu

³¹⁸ Rozhovor s PhDr. Alenou Ovčáčikovou, Liberec, 23. 03. 2016.

středového voliče jako ideální, ale ne vždy se to podaří. U nacionalistických stran to platí dvojnásob.

Dalším problémem hnutí bylo nenaplnění cílů. Hnutí, ač mu mnohdy byly rozdány poměrně dobré karty, nedokázalo žádnou z rozehraných partií vyhrát. Zpočátku většina stran zemské zřízení alespoň slovně podporovala, hnutí toho nedokázalo využít. I když v Brně vyhrálo komunální volby, vedoucí pozice pak určovali jiní. Takto bychom mohli pokračovat. Hnutí žilo v zásadě jedním tématem, které je navíc dlouhodobě neúspěšné, to znamená pro voliče obtížné sousto. Zvláště v otázce Moravy, která, ač se o to někteří moravisté snažili, nikdy nebyla nejzávažnějším problémem obyvatel ČR a není pocíťována zdaleka tak tíživě, jako je tomu v některých jiných státech Evropy, kde určité celky usilující o emancipaci plní svým tématem stránky světových novin. Zemské uspořádání by pro běžného moravského voliče bylo zajisté příjemným, ale ne životně nutným opatřením.

V návaznosti na tento bod je třeba říci i to, že voliči si často žádají činy a ne pouze slova. To platí dvojnásob u zásadních kroků a požadavků. Radikální a zásadní požadavky jsou oblíbeným politickým krokem opozičních politických stran. Tyto požadavky ale nelze vznášet stále dokola bez hmatatelných výsledků. Pokud se tak děje, stává se z těchto požadavků jen politický folklór, jemuž nikdo nevěnuje větší pozornost. Když hnutí poprvé žádalo práva Moravy pod hrozbou jednostranných radikálních kroků či občanské neposlušnosti, vyvolalo to mediální zájem, vlnu politických prohlášení a určitou zvědavost veřejnosti, která očekávala, „co se tedy na té Moravě stane“. Když ale tyto požadavky hnutí vznášelo poněkolkáté, výhružky jen stupňovalo až k extrémům a v praxi se nedělo nic a Moravané zachovávali svůj každodenní klid, přestali těmto prohlášením lidé věnovat pozornost. V očích mnoha voličů se tak hnutí stalo jen hlučnou skupinou radikálů.

Programové kotrmelce Kryčerova vedení hnutí jsme již zmínili. Balancování mezi dvěma těžko slučitelnými koncepty moravského nacionalismu a liberálního centrismu nakonec odradil obě skupiny. Jako schůdné východisko pro regionalistické hnutí se v takových časech jeví vytvoření několika subjektů, z nichž všechny sdílejí regionalistické téma, ale zároveň se ideologicky vymezují různými směry. Vzniká tak klasický politický model v malém, žijící na území emancipujícího se celku, napojený na celostátní systém například formou sesterských stran. To ale předpokládá, že téma

regionalismu je v oblasti natolik silné, aby ho tamní subjekty vnímaly jako pro sebe nezbytné. Tak silným tématem, aby podobný systém vznikl, ale Morava nebyla.

V neposlední řadě stály proti moravistům vnější podmínky jak v poměrech federace, tak v oblasti geopolitické. Po celou dobu zkoumaného období se stupňovaly spory mezi Českou a Slovenskou republikou, které nakonec vedly k rozdělení federace na dvě části. Tento fakt působil tak, že ani politici, ani řada lidí si nepřála tyto vztahy ještě více zkomplikovat. (Odhlédněme teď od názoru moravistů, kteří hovořili o tom, že splnění jejich požadavků by problém naopak vyřešilo. Tento názor, jistě do určité míry legitimní, se jim nepodařilo mezi lidmi masově rozšířit a dostali bychom se tedy do fáze spekulací.) Politické vedení obou částí federace nechtělo jednání ztěžovat moravskou otázkou, ke které navíc obě strany přistupovaly do značné míry pouze z pohledu svých zájmů. I mezi lidmi se rozšířila obava, že případné dělení ČR na Čechy a Moravu by mohlo nastartovat celý proces znovu, a to by vedlo jen k dalším sporům a tahanicím o kompetence, tentokrát v rámci ČR.

Stranou jistě nezůstal ani vliv dění ve zbytku Evropy. Ve stejné době se rozpadal Sovětský svaz, v Rusku i v emancipujících se republikách probíhaly státní převraty a rostlo etnické a národnostní napětí. Začínala se rozpadat také Jugoslávie, kde od roku 1991 začíná chorvatská a slovinská válka za nezávislost, o rok později doplněná o konflikt v Bosně a Hercegovině. Obrazy války vyvolávaly obavy řady lidí, které přirozeně napadala paralela mezi děním v jugoslávské federaci a narůstajícími rozpory v rámci československé federace.³¹⁹ V tomto kontextu si pak lidé nejen v ČR a SR, ale i v Evropě, po „sametovém rozvodu“ oddychli. Začínat s dalším dělením v rámci ČR, když se navíc tento problém nezdál tak ožehavý, se nikomu příliš nechtělo. I toto moravistům voliče spíše ubíralo.

Tolik tedy k nastínění možných vlivů na pád moravistické scény a jejího dosud nejvýznamnějšího reprezentanta v novodobých dějinách. Důvodů bychom samozřejmě mohli najít i více a o poměru jejich vlivu by bylo jistě možné vést řadu podnětných politologických a historických diskuzí.

³¹⁹ *Balkánský příklad varuje*. In: *Moravskoslezská orlice*. roč. 2. (1991). č. 49 - 50. s. 1, 3.

Závěr

Na úplný závěr nám tedy zbývá odpovědět na otázku, která stála na počátku této práce, a zhodnotit míru naplnění cílů a ohlas hnutí u veřejnosti. Velká část odpovědi už zazněla na předcházejících stránkách a nyní tedy shrňme to nejdůležitější.

Co se týče míry naplnění cílů, můžeme konstatovat, že do značné míry se HSD-SMS jeho cíle naplnit nepodařilo. Ač si mohlo připsat některé drobné dílčí úspěchy, kdy podpořilo procesy či projekty vedoucí k pozdvihnutí Moravy, jako například podporu Opavské univerzity nebo zřízení vysílajících studií České televize a rozhlasu v Brně, své hlavní cíle splnit nedokázalo.

Hnutí začínalo svou činnost v době, kdy se zdály možnosti vývoje státu do značné míry otevřené. Úspěch myšlenek promoravských aktivistů se mohl zdát i do jisté míry pravděpodobný, neboť na obnově Moravy jako zemského samosprávného celku se shodovala velká část veřejnosti a většina politických stran. Je těžké hodnotit, jak moc to někteří z nich mysleli vážně a nakolik jen vycházeli vstříc voláním po změnách.

HSD-SMS vstoupilo v roce 1990 do parlamentu jako až nečekaně úspěšné, dynamické hnutí, plné elánu a odhodlání k tomu prosadit své myšlenky v praxi. Jeho aktivisté ale brzo museli dojít ke zklamání. Svou roli sehrálo vícero okolností. Uvedme například některé ne příliš dobré diplomatické kroky hnutí, brzy počínající nejednotu a leckdy i nevybíravé kroky politické konkurence. Část politiků z jiných stran HSD-SMS vnímala jako nežádoucího konkurenta a přistupovala k němu s určitou nevráživostí. Kromě toho se hnutí muselo potýkat s obviněním vedoucích členů ze spolupráce s StB, terčem kritiky se staly i některá radikální prohlášení. To dál narušovalo jednotu hnutí, kde brzy začalo docházet k pnutí a později k faktickému rozštěpení, viditelnému především na půdě Federálního shromáždění.

V kritické době pak hnutí přišlo o svoji nejvýraznější postavu, doc. Boleslava Bártu, jenž byl nezpochybnitelnou vůdčí postavou moravistické politiky a kterého přímo při státoprávních jednáních postihla smrtelná srdeční příhoda. Po jeho skonu už se hnutí nikdy nedokázalo zkonsolidovat a směřovalo jen k dalším porážkám a drobení sil.

Dokázalo sice ještě těsně uspět ve volbách do České národní rady v roce 1992, ale procházelo neustále dalšími a dalšími krizemi a bylo jen taženo ve vleku dějinných událostí spojených s rozpadem Československa, které nedokázalo nijak ovlivnit. I z vnitřního života hnutí byla patrná silná nejistota ohledně vlastních cílů a identity, přičemž dlouhodobě kolísalo mezi nevyhraněností a do značné míry neslučitelnými politickými směry. Při tomto kolísání nakonec zvítězil směr, který původně zásadní myšlenku samosprávné Moravy do značné míry upozadil a pokusil se profilovat na směsi centristických, liberálních a samosprávných témat. Ani s těmito myšlenkami ale hnutí neuspělo, postupně se dál rozpadalo, několikrát změnilo svůj název a v dalších parlamentních volbách u voličů zcela propadlo.

Své cíle tedy naplnit nedokázalo. Důvody tohoto neúspěchu jsme analyzovali v předchozí kapitole a shrňme tedy jen to, že v tom sehrála roli nejednota, chyby a nevyužití prvotního potenciálu, odpor politické konkurence, nevyjasněnost cílů a v neposlední řadě dějinný vývoj, který v pozdější době myšlenkám moravistů příliš nepřál.

Co se týče míry ohlasu, jde o složitou otázku. Zpočátku byl ohlas hnutí více než velký. Hnutí se povedlo získat pro své myšlenky velkou část moravského obyvatelstva a podle průzkumů veřejného mínění, či podle dat ze sčítání lidu, v nějaké formě myšlenky pozdvihnutí statusu Moravy podporovala nadpoloviční část jejích obyvatel. HSD-SMS a doc. Bártovi se podařilo leckdy v rekordních časových úsecích zmobilizovat velké množství lidí pro volební kampaně, účast na manifestacích či pro jinou formu veřejného vyjádření moravistických myšlenek. Přispěla k tomu velkou měrou revoluční atmosféra doby a leckdy až přehnaně optimistické očekávání změn.

Postupem času, s prvními neúspěchy, počínajícím rozkolem, se smrtí doc. Barty a s rostoucí nevyjasněností myšlenek hnutí, začala tato veřejná podpora upadat. Roli opět sehrál měnící se duch doby, který přinášel nové problémy, vzestup politické konkurence mířící na stejné voliče a již zmíněný vnitřní úpadek HSD-SMS. Ohlas myšlenek moravistů opadal a hnutí se postupně stávalo nevýraznou skupinou, kterou řada lidí i politiků přestala brát vážně jako důvěryhodný subjekt. Ač probíhaly pokusy jiných skupin využít původního potenciálu hnutí a moravistickou scénu znovu oživit, žádné skupině se to ve větší míře nepovedlo, a to platí do značné míry dodnes.

Zajímavý je ohlas mimo Moravu. Lze říci, že myšlenky HSD-SMS se mimo ni nikdy nesetkaly s příliš vřelým přijetím a řada lidí se na ně dívala spíše se směsí podivu a nepochopení. Pokusy hnutí proniknout se svými myšlenkami samosprávy a zemského zřízení mimo oblasti Moravy skončily naprostým nezdarem. Některá radikálnější vystoupení moravistů se pak u většiny českých obyvatel a politiků setkávala rovnou s jasným odmítnutím či nepřátelstvím. Mimo Moravu pak bylo hnutí často vnímáno spíše jako rušivý politický element. Podle průzkumů veřejného mínění se velká část veřejnosti v Čechách dívala na snahy moravistů spíše s nepochopením a neviděla důvod provádět ve smyslu územního uspořádání nějaké vážnější kroky. Pozdější radikálnější vystoupení některých moravistických subjektů jejich přezírání moravistů spíše jen prohloubily.

Rovněž na Slovensku nebyl ohlas nijak výrazný. Ač je známo, že řada obyvatel Slovenska chápala (a dodnes chápe) Moravany jako jaksi sobě bližší, jako ty, „co jim víc rozumí“, v kontextu dělení federace převládalo vidění problému tak, že pokusy o Moravu jako o třetí subjekt federace by byly vlastně jen dalším způsobem, jak majorizovat český vliv v rámci státu. To Slováci, a především jejich politická reprezentace, jasně odmítli.

Co se týče ohlasu na politické scéně, ten byl z počátku poměrně výrazný a vedl velkou část českých představitelů k tomu, že se alespoň slovně vyjadřovali pro podporu některých myšlenek moravistů. Později ale tento ohlas opadl, a jak byl stále více znát úpadek hnutí, politická scéna začala k HSD-SMS přistupovat spíše s despektem. V době dělení federace pak nejsilnější hráči moravskou otázku již zcela ignorovali. Výjimečně došlo k pokusům využít moravisty ve svůj prospěch, o což se v malé míře několikrát pokusila slovenská strana, ale nikdy nezašla dál než k slovním proklamacím.

Celkově lze tedy shrnout zjištění práce tak, že vzednutí moravismu na počátku 90. let, reprezentované především skrze HSD-SMS, bylo jakousi vlnou, která se velmi rychle a s velkou silou vzedmula, ale po nějaké době začala upadat a před koncem první poloviny 90. let se zas téměř ztratila.

Zůstává otázkou, jaký bude další vývoj. Od doby úpadku HSD-SMS se zdá, že moravské téma opustilo politický prostor České republiky. Existují sice dál politické subjekty, které pokládají moravskou otázku za klíčovou, ale tyto strany dosahují ve volbách marginálních výsledků a k jejich největším úspěchům patří zisky několika

mandátů v komunálních volbách. Jde především o stranu s názvem „Moravané“, do které se v roce 2005 sjednotila rozdrobená moravistická scéna. Jak ovšem lze pozorovat, jejich úspěchům to příliš nenapomohlo.

Moravské téma tedy v současnosti spí a velké množství politiků ho pokládá za definitivně překonané. Nakolik mají pravdu a nakolik se pletou, to ukáže až historie. Někteří moravští nadšenci přirovnávají moravské téma k podzemní říčce Punkvě protékající Moravským krasem. Ta protéká z velké části podzemím, ale čas od času se náhle vynořuje na povrch a po chvíli zas mizí v útrobách krasových jeskyní. Stejně tak je tomu prý s Moravou. Ač politicky to není patrné, je slyšet, že někde v podzemí tato řeka protéká. Demonstrovat to můžeme na některých veřejně viditelných akcích. Na svátek sv. Cyrila a Metoděje například nabývá stále větší oblíbenosti akce, kdy radnice a obecní úřady vyvěšují moravskou vlajku. Jejich počet každým rokem narůstá a v roce 2015 se akce zúčastnilo již 1110 měst a obcí.³²⁰ Silně vnímané je téma moravanství i mezi fanoušky sportovních klubů, například na hokejových zápasech brněnského hokejového týmu Kometa Brno lze téměř pokaždé pozorovat projevy moravského patriotizmu. Do třetice zmiňme opětovný nárůst lidí hlásících se při sčítání lidu k moravské národnosti, kdy došlo v roce 2011 k markantnímu nárůstu, i když dosud toto číslo zdaleka nedosáhlo hodnot z počátku 90. let. Stejně jako jiné regiony, i Morava si i v globalizujícím se světě stále uchovává svůj určitý svéráz.

Je tedy patrné, že onen pocit moravanství v obyvatelstvu stále přetrvává, ač není nijak politicky demonstrován. Jaký bude další vývoj, to zůstává do značné míry otázkou. V současnosti nic nenapovídá tomu, že by se moravské téma v blízké době mělo stát nějakou více politicky diskutovanou otázkou. Jak se lze poučit z historie, v klidných dobách toto téma většinou nevystupuje. Pokud ale klidný tok dějin nabere nečekaný spád, objevuje se náhle řada jevů a věcí, včetně těch, o kterých jsme si mysleli, že už jsou dávno pryč. Záleží tedy, kudy nás dějiny povedou. Pokud se nás rozhodnou zavést do nějakých divokých časů, je možné, že se znovu objeví i problematika Moravy. Pak bude třeba mít na paměti, že svazek Zemí Koruny české tvoří už od temného středověku na mapě jeden celek. A ani Čechy, ani Morava by bez toho druhého nikdy nebyly tím, čím jsou.

³²⁰ *Moravskou vlajku vyvěsilo na svátek věrozvěstů přes 1110 obcí.* In: *Týden.cz* [online]. [vid. 13.03.2016]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/moravskou-vlajku-vyvesilo-na-svatek-verozvestu-pres-1110-obci_348245.html

Použité prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny

MZA, G - 635 - Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost Pro Moravu a Slezsko a jiné moravské aktivity (1989 – 1992), kart. 1.

MZA, G – 701 - Pecl Josef, Ing (1965 – 2010)

Vydané prameny

Deklarace ustavení Moravskoslezské rady. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 503.

Memorandum o jednání promoravských stran a hnutí. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 591.

Modlitba Moravanů. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 499.

Moravské iniciativy, které se sjednotily 20. 1. 1990 pod společným názvem Charta pro Moravu a Slezsko požadují:. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 485-486.

Moravskoslezská deklarace. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 488 - 490.

Návrh Ústavy Republiky Moravskoslezské z roku 1992. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2006 - 2010.* Brno: Moravský národní kongres, 2011. s. 820 - 831.

Programové cíle Společnosti pro Moravu a Slezsko. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 472 - 474.

Prohlášení moravského národa. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 592 - 593.

Prohlášení o obnově činnosti Společnosti pro Moravu a Slezsko. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 471 - 472.

Prohlášení zemského sněmu HSD-SMS. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2002 - 2005.* Brno: Moravský národní kongres, 2006. s. 745.

Rezoluce. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001.* Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 491.

Trojdílné uspořádání státu: návrh na rovnoprávné postavení Moravy a Slezska. Brno: Index, 1968.

Sbírky zákonů

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé (11. 7. 1945 – 23. 8. 1948)

Sbírka zákonů a nařízení státu československého (4. 11. 1918 – 26. 11. 1938)

Sbírka zákonů Republiky československé (1. 1. 1960 – 10. 7. 1960)

Sbírka zákonů Československé socialistické republiky (11. 7. 1960 – 31. 12. 1968)

Sbírka zákonů (všechny české, slovenské a československé republiky od 1. 1. 1969 do 31. 12. 1992)

Sbírka zákonů České republiky (12. 12. 1992 - 31. 12. 1999)

Sbírka zákonů (Česká republika od 1. 1. 2000)

Periodika

Moravskoslezská orlice: týdeník Hnutí samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko. Brno: 1990 - 1992. roč. 1, 2, 3.

MS panorama. roč. 1. (1992).

Literatura

BARTOŠ, Josef; TRAPL, Miloš. *Dějiny Moravy. Díl 4. Svobodný stát a okupace.* 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2004. ISBN 80-7275-044-5.

BĚLINA, Pavel, HLAVAČKA, Milan, TINKOVÁ, Daniela. *Velké dějiny zemí Koruny české XI.a. 1792 – 1860.* 1. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN: 978-80-7432-347-8.

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945.* 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-017-6.

ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech.* 4., opr. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-469-2.

DAVID, Roman. *Ústava české republiky: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů; Listina základních práv a svobod.* 3. přeprac. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2001. ISBN 80-7182-109-8.

Dějiny Moravy a Matice moravská. 1. vyd. Brno: Matice Moravská, 2000. ISBN: 80-86488-01-2.

ĎURICA, Milan Stanislav. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí.* 5. dopl. vyd., Vo vydavateľstve Lúč 3. Bratislava: Lúč, 2013. ISBN 978-80-7114-888-3.

GELLNER, Ernest. *Nacionalismus.* 1. vyd. Brno: CDK, 2003. ISBN 80-7325-023-3.

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Moravské letopisy: dějiny Moravy v datech.* 1. vyd. Brno: Jota, 1993. ISBN 80-85617-10-2.

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Moravské letopisy: dějiny Moravy v datech.* 1. vyd. Brno: Jota, 1993. ISBN 80-85617-10-2.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie.* 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-115-1.

HLOUŠEK, Vít. KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3192-6.

HROCH, Miroslav. (ed). *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. ISBN 80-86429-20-2.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.

HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-298-7.

JANÁK, Jan. *Dějiny Moravy. Díl 3/1. Hospodářský rozmach Moravy 1740 - 1918*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991. ISBN 80-85048-89-2.

KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997. ISBN 80-85765-73-X.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918-1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918-1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 571 s. ISBN 80-7277-027-61.

KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinnosti: česká politika 1989-1997*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN 978-80-87029-98-5.

KREJČÍ, Oskar. *Knih o volbách*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-88-0.

LYE, Keith. *Svět do kapsy: podrobný průvodce po státech celého světa od A do Z*. 1. vyd. Praha: Cesty, 2002. ISBN 80-7181-662-0.

MALÍŘ, Jiří. MAREK, Pavel. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl, Období 1938-2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-179-8.

MANDLER, Emanuel. *Škodolibé úsměvy svobody z let 1955 až 1992*. 1. vyd. Praha: Emanuel Mandler, 2005. ISBN 80-239-4519-x.

MAREŠ, Miroslav. *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN: 80-7325-026-8.

MAREŠ, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-86598-45-4.

MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*. 1. vyd. Praha: Progetto, 1999. ISBN 80-86366-00-6.

MEZIHORÁK, František. *Hry o Moravu*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1997. ISBN 80-204-0675-1.

Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek: sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28.2.2001 v Brně. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2001. ISBN 80-86488-04-7.

Morava v českém státě včera, dnes a zítra. Příspěvek k diskusi na téma: Jaký národ žije na Moravě?: Sborník přednášek. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 1992. ISBN 80-7028-026-3.

Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2002 - 2005. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2006.

Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2006 - 2010. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2011.

Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2001.

PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1919-6.

PERNES, Jakub. *Snahy o obnovu moravskoslezské samosprávy v roce 1968*. Brno: 2013. Magisterská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Denisa Nečasová.

PERNES, Jiří. *Až na dno zrady*. 1. vyd. Praha: Themis, 1997. ISBN 80-85821-51-6.

PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí aneb Dějiny moravanství*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 1996. ISBN 80-85947-12-9.

PITHART, Petr. *Osmašedesátý*. 3. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990. ISBN 0-946352-43-7. s. 125 – 126.

PITHART, Petr. *Po Devětaosmdesátém: rozpominání a přemítání*. 1. vyd. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2504-3.

POLEHLA, Kamil. *Separatismus na Moravě mezi lety 1938 – 1945*. Liberec: 2014. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie. Vedoucí práce Jan Rychlík.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3.

RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa: 1989-1992*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-296-5.

ŘEPA, Milan. *Moravané nebo Češi?: vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001. ISBN 80-7239-084-8.

ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: (evropské "dlouhé" 19. století)*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-406-3.

SCHELLE, Karel (ed.). *Velké dějiny zemí Koruny české – Stát*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2015. ISBN: 978-80-7432-652-3.

SLÁDEK, Miroslav. *Nikdy se nevzdám, aneb jak jsem se nemýlil v politice*. Brno: J.A.K., 2006.

SLÁDEK, Miroslav. *To, co mám na mysli, je svoboda*. Brno: Sekretariát SPR-RSČ, 1995.

SLÁDEK, Miroslav. *Znamení doby*. Brno: Sekretariát SPR-RSČ, 1994.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. *Analýza vývoje a činnosti moravistických politických subjektů v letech 1989–2005*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN: 978-80-7325-239-7.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2009. ISBN 978-80-7260-219-3.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-482-3.

URBAN, Otto. *Kroměřížský sněm: 1848-1849*. 2. vyd. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-190-2.

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.

VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991. ISBN 80-85048-17-5.

VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995. ISBN 80-85048-62-0.

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6.

WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906-1197*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7106-563-0.

ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století. I*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1987.

ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století. II*. 1. vyd. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2003. ISBN 80-7266-156-6.

Články a studie

BÁRTA, Boleslav. *Druhé křížení Moravy*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1996 - 1998*. Brno: Moravský národní kongres, 1998. s. 309 – 375.

BÍLÝ, Jiří. *Zamyšlení nad dvěma ústavními návrhy prof. Vladimíra Kubeše z let 1947 a 1968 o rovnoprávném postavení Moravskoslezské země*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 465 - 470.

CIBULKA, Pavel. *Moravská politika a český státoprávní program v druhé polovině 19. Století*. In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek: sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28.2.2001 v Brně*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2001. s. 99 – 110. ISBN 80-86488-04-7.

DLÚHÁ, Marie. KLADIVO, Aleš. *In memoriam*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 569 – 575.

DRÁPELA, Jiří. KAČENKA, František. *Parlamentní boje Moravanů o obnovu zemské samosprávy Moravy a Slezska v ČR*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 556 – 558.

FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Konstituování systému politických stran v České republice (1989 – 1992)*. In: *Politologický časopis*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1997. roč. 4. č. 1. s. 104 – 126. ISSN: 1211-3247.

FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Vývoj systému politických stran v ČR 1992-1996*. In: *Politologický časopis*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1997. roč. 4. č. 3. s. 305 – 316. ISSN: 1211-3247.

HUDEČEK, Jaroslav. *Pokus o identifikaci stran na „levo-pravém kontinuu“*. *Politické spektrum v České republice v roce 1991*. In: *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1992. roč. 1992. č. 2. s. 275-283. ISSN: 0038-0288.

MAREŠ, Miroslav. *Programy moravských regionálních stran*. In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2001. s. 195 - 200. ISBN 80-86488-04-7.

MAREŠ, Petr. MUSIL, Libor. RABUŠIC, Ladislav. *Hodnoty a moravanství*. In: *Morava v českém státě včera, dnes a zítra. Příspěvek k diskusi na téma: Jaký národ žije na Moravě?: Sborník přednášek*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 1992. s. 37 - 45. ISBN 80-7028-026-3.

MAREŠ, Petr. MUSIL, Libor. RABUŠIC, Ladislav. *K moravskému nacionalismu*. In: *Sociologické aktuality*. Praha: Vodáková, Maříková, Ryba, 1993. roč. 1992, č. 3, s. 14 - 15. ISSN 1210-4620.

PECL, Josef. *Docent Bárta, bílý silván a moravanství*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 576 – 578.

PECL, Josef. *Moravské a Slezské informační centrum*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 579 – 590.

PERNES, Jiří. *Snahy o obnovu zemského zřízení na Moravě v letech 1968 – 1970*. In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*. 1. vyd. Brno: Matice Moravská, 2001. s. 173 – 186. ISBN: 80-86188-01-2.

RYCHLÍK, Jan. *Morava mezi Prahou a Bratislavou. (Moravská otázka při státoprávních jednáních 1918-1992)*. In: *Dějiny Moravy a Matice moravská*. 1. vyd. Brno: Matice Moravská, 2000. s. 251 – 260. ISBN: 80-86488-01-2.

SCHELLE, Karel: *K názorům politických stran na Moravě a ve Slezsku na zákon o župních a okresních úřadech z roku 1920*, in: *XXII Mikulovské sympozium, Politické strany a spolky na jižní Moravě*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1992. s. 103 – 108.

SVOBODA, Jiří. *O Moravě v letech 1989 – 1992*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999 - 2001*. 1. vyd. Brno: Moravský národní kongres, 2001. s. 549 – 556.

ŠEBESTA, Jaroslav. *Vývoj Moravských zemských práv*. In: *Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 2002 - 2005*. Brno: Moravský národní kongres, 2006. s. 773 – 807.

Internetové zdroje

15. Schůze ČNR. Dostupné z:
<http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/015schuz/s015006.htm>

15. *Schůze ČNR*. In: *Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. 15. schůze ČNR (1990 – 1992)* [online]. 27.02.1990 [vid. 12.2.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/015schuz/s015005.htm>

Dějiny moravského hnutí. In: *ZaMoravu.cz* [online]. [vid. 13.03.2016]. Dostupné z: <http://zamoravu.eu/dejiny-moravskeho-hnuti/>

Historie strany. In: *moravane.cz* [online]. [vid. 02.03.2016]. Dostupné z: <http://www.moravane.cz/o-nas/historie-strany>

Katalánské volby vyhráli separatisté, do roka a půl chtějí nezávislost. In: *Idnes.cz* [online]. [vid. 06.03.2016]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/volby-v-katalansku-0aj-/zahranicni.aspx?c=A150927_103011_zahranicni_cen

KOPA, Ondřej. *Postavení politických stran maďarské národnostní menšiny ve slovenském stranickém systému*. *Středoevropské politické studie* [online]. 2008, roč. 10, č. 2 - 3 [vid. 11.03.2016]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=341>

MAREŠ, Miroslav. *Moravismus a extremismus*. *Středoevropské politické studie* [online]. 2001, roč. 3, č. 4 [vid. 27.02.2016]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=66>

Moravskou vlajku vyvěsilo na svátek věrozvěstů přes 1110 obcí. In: *Týden.cz* [online]. [vid. 13.03.2016]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/moravskou-vlajku-vyvesilo-na-svatek-verozvestu-pres-1110-obci_348245.html

Návrh zákona ČNR o zemském zřízení České republiky. In: *dalsimoravak.wordpress.com* [online]. 31.05.2011 [vid. 11.2.2016]. Dostupné z: <https://dalsimoravak.wordpress.com/2011/05/31/navrh-zakona-o-zemskem-zrizeni-z-roku-1990>

PASTOR, Jan. *K moravské národnosti se při sčítání přihlásilo přes půl milionu lidí*. In: *zpravy.tiscali.cz* [online]. 20.01.2012 [vid. 30.1.2016]. Dostupné z: <http://zpravy.tiscali.cz/k-moravske-narodnosti-se-pri-scitani-prihlasilo-pres-pul-milionu-lidi-117288>

Programové prohlášení vlády České republiky. In: *Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. 2. schůze ČNR (1990 – 1992)* [online]. 02.07.1990 [vid. 12.2.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/02schuz/s020001.htm>

11.2.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/002schuz/s002002.htm>

Skotsko zůstane součástí Británie, separatisté v referendu prohráli. In: Idnes.cz [online]. [vid. 06.03.2016]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/nezavislost-skotska-referendum-da5-/zahranicni.aspx?c=A140919_062506_zahranicni_skr

STRMISKA, Maxmilián. *Liga Severu: její postavení a role v italské stranicko-politické soustavě (1993–2002).* In: Středoevropské politické studie [online]. 2003, roč. 5, č. 1 [vid. 05.03.2016]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=13>

Struktura jiných národností. In: Český statistický úřad [online]. [vid. 30.1.2016]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/struktura_jinych_narodnosti

Usnesení federálního shromáždění č. 212 o obnovení moravsko-slezské samosprávy. In: Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna [online]. 09.05.1990 [vid. 11.2.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/usneseni/u0212.htm>

Volby do České národní rady konané ve dnech 8. - 9.6.1990, Celkové výsledky hlasování. In: volby.cz [online]. [vid. 11.2.2016]. Dostupné z: <http://www.volby.cz/pls/cnr1990/u4>

Seznam příloh

Obrázek 1: Územní členění po roce 1930;.....	i
Obrázek 2: Územní členění po roce 1939;.....	i
Obrázek 3: Územní členění po roce 1960;.....	ii
Obrázek 4: Územní členění po roce 2000;.....	ii
Obrázek 5: První číslo týdeníku Moravskoslezská orlice;.....	iii
Obrázek 6: Titulní strana Moravskoslezské orlice;.....	iv
Obrázek 7: Nová grafická podoba Moravskoslezské orlice v roce 1991;.....	v
Obrázek 8: Smuteční číslo Mor. orlice po smrti Boleslava Bártý;	vi
Obrázek 9: První číslo MS Panorama;.....	vii
Obrázek 10: Karikatura z titulní strany;.....	viii
Obrázek 11: Karikatura z titulní strany;.....	viii
Obrázek 12: Karikatura z titulní strany;.....	ix
Obrázek 13: Karikatura z titulní strany;.....	ix
Obrázek 14: Náborový plakát SMS;	x
Obrázek 15: Předvolební plakát;.....	x
Obrázek 16: Návrh předvolebního plakátu;	xi
Obrázek 17: Předvolební plakát;.....	xi
Obrázek 18: Předvolební plakát;.....	xii
Obrázek 19: Předvolební leták za trest smrti;	xii
Obrázek 20: Předvolební leták;.....	xiii
Obrázek 21: Karikatura ke smlouvě mezi ČSR a SNR;.....	xiii
Obrázek 22: Karikatura státního znaku;.....	xiv
Obrázek 23: Karikatura;.....	xiv
Obrázek 24: Předvolební leták;.....	xv
Obrázek 25: Předvolební leták;.....	xv
Obrázek 26: Předvolební leták;.....	xvi
Obrázek 27: Předvolební leták;.....	xvi
Obrázek 28: Předvolební leták;.....	xvii
Obrázek 29: Předvolební leták;.....	xvii
Obrázek 30: Volební noviny 1992;.....	xviii

Obrázek 31: Pozvánka na debatu;	xviii
Obrázek 32: Znak HSD-SMS;	xix
Obrázek 33: Volební program 1992;	xix
Obrázek 34: Leták vnitřní opozice v HSD-SMS (MSH);	xx
Obrázek 35: Předvolební plakát;	xxi
Obrázek 36: Předvolební plakát;	xxi
Obrázek 37: Program nástupnické strany, ČMSS;	xxii
Obrázek 38: Předvolební leták MNS;	xxii
Obrázek 39: Boleslav Bárta na demonstraci v Brně;	xxiii
Obrázek 40: Boleslav Bárta a Zdeněk Tichý, pochod Prahou;	xxiii
Obrázek 41: Boleslav Bárta v Praze;	xxiv
Obrázek 42: Jan Kryčer na předvolebním plakátu (výřez);	xxiv

Přílohy:



Obrázek 1: Územní členění po roce 1930;

Zdroj: http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/GCR2/GCR2_prednaska_02.pdf



Obrázek 2: Územní členění po roce 1939;

Zdroj: http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/GCR2/GCR2_prednaska_02.pdf



Obrázek 3: Územní členění po roce 1960;

Zdroj: http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/GCR2/GCR2_prednaska_02.pdf



Obrázek 4: Územní členění po roce 2000;

Zdroj: http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/GCR2/GCR2_prednaska_02.pdf



Obrázek 5: První číslo týdeníku Moravskoslezská orlice;

Zdroj: *Moravskoslezská orlice*. roč. 1. (1990), č. 1. s. 1.

MORAVSKOSLEZSKÁ

ORLICE

ČÍSLO 7/90

CENA 2 Kčs



**TÝDENÍK HNUTÍ
ZA SAMOSPRAVNOU
DEMOKRACII –
SPOLEČNOST
PRO MORAVU A SLEZSKO**



Představitelé sálů druhého sněmu Moravanů a Slezanů ve Sněmovním sále kroměřížského zámku
Foto LUBOMÍR ŽELINKA

Druhý kroměřížský sněm Poslanci proti voličům

Namohou skládat účty jen „svému svědomí“ • Ještě si uložíme trpělivost • Pokus o oslabení hnutí se nezdařil

KROMĚŘÍŽ — V sobotu 20. října po polední se ve Sněmovním sále kroměřížského zámku sešel II. sněm Moravanů a Slezanů, pořádaný Společností pro Moravu a Slezsko s HSD. Předcházela mu dopoledne proměnlivá koncert na náměstí a bohoslužby v chrámu sv. Mořice. A mimo to dvě náhle, původně nepředpokládané skvě. V budově muzea se sešel tzv. sněm mluvčích okresů a objektivu LŠU oba kluby poslanců.

V situaci, kdy předseda HSD—SMS doc. dr. Boleslav Bárta, ČSc., byl osáčen ze spolupráce s bývalou lidmi bezpečnosti, ho poslanci obvinili nevytržlivostí a bez průkazných důkazů ze lži, mechanizací a nesprávných postupů. Žádali jeho odstoupení z funkce a rovněž zavřeli přípravou tzv. druhou moravoslezskou deklaraci, která měla být projednána na odpolední jednání II. Sněmu Moravanů a Slezanů. Oznamovali, že vytvoří nové vedení hnutí. V čase nařídili sloj ministr česné vlády ing. B. Tichý. Sobotní Kroměříž tedy zřejmě byla připravována ještě v době, druhého sněmu. ... Kdo zná naše současné politické poměry, domýšlí se snadno, v kterém

druhém se postaví naproti záporně. Zároveň už při vstupu do sálu určilo pět a půl sta přítomných doc. Bártu bouřlivým potleskem a skandováním jeho jména.

Jednáni se zúčastnilo mnoho občanských hostů, jako předseda Jihomoravského a předsady ve severomoravském KřV, předsedové zemských organizací ČSS, socialistické demokratické zemědělské strany, Mladice slovenské, Rakovsko-moravské společnosti, generální vůdčí občanské asociace aj.

Projev obou hlavních, úvodních řečníků — doc. dr. L. E. Havlíka o státním správním postavení Moravy a Slezska v minulosti a doc. dr. B. Bárty o cestě, kterou SMS vykročila od dubna t. r. po dneš — byly retrospektivní. Vykřikl doc. Bárty však vyvolal samostatně v hodnocení současné situace a politiky HSD—HSD M. heř — a to se dotýká i rozporu, který vyvolal poslanci, že v hnutí existují dvě křes. Jedna jevná, zásadní, neosnapdruhá dvě křes. ... (Překračování str. 2)

Či nečisté prostředky k nečistým cílům

Podobnost čistě náhodná

Co se opakuje, nemůže být už přírodní. A tak máme-li po jarní „aféře B 1“ s dr. Bartoňkem, (jak to 18. 10. 1990 napsaly přílohy Zemědělské noviny, Gaiši „aféru B 2“, tentokrát o předsedovi HSD—SMS doc. B. Bártu, není to už podobnost čistě náhodná, ale úmysl, záměr. Pod nadtitulem Nečistými prostředky k nečistým cílům (bez ohledu na zásadu presumpce viny), a pod štůhem Krycí jméno „Kantor“ otiskly Lidové noviny 17. 10. na počátek poslanecké PS Stanislava Deravého jeho prohlášení, v němž se m. j. říká:

„Dne 12. října jsem obdržel z hodnověrných pramenů informaci, že předseda HSD—SMS pan docent Boleslav Bárta byl evidován od června 1976 do ledna 1989 pod krycím jménem „Sibásek“ a od června 1989 do prosince 1989 pod krycím jménem „Kantor“ jako agent SSI. V obou případech byl registrován u z. útvarů z. úst. (to) s určitým nepřítelům v oblasti „problematiky právo“.

Tuto informaci považuji za velmi závažnou, a proto jsem se rozhodl osádnout a je veřejnost. Vířím, že příspěje k pochopení podobných jevů, které jsou používány na půdě Jihomoravského KřV. Mám záru, že nečisté prostředky vždy vedou k nečistým cílům. Nevadí mi, že dostávám (Havřík a Barta) vyhraně a správné dopisy (ty jsem dostával i za komunistů), nevadí mi, že mi někdo poskytl kuse u informací, ale vadí mi, že zaří raději ne demokraticky vedou náklady k němu a nepřítelům česným moravským lidem, bezohledně se zachovávají za tržbu společnosti. To už tedy však jednou bylo.“

Pro nedostatek místa v našem skromném listě (a hlavně vzhledem k lidským právním poměrům) tu vyznačíme Deravého pasáž o „nových pravidlech, používaných na půdě Jihomoravského KřV, vyjádřím se k nim v příštím čísle.

Článek v LN, který nebyl dán k dispozici ČTK — můžeme sledovat, že to měly být „důkazy“ jen první — si druhého dne vřídila v krátké poznámce MF dr. a smírně Zemědělské noviny. Až další den nato se uvádějí Lidové, Směrné svědomí, a Lidové demokratické přinesla potom rozsáhlý rozhovor se svým doc. dr. Bártou, ČSc.; přivězně, nežádá a podivným způsobem měla už dřívější zkušenost. Není to tedy vešná podstatná. A lidské lůdru zřejmě v nositelské branži v, že významu publikovaného „přepisu“ odpovídá rozsah jeho publikity.

Pan Deravý tedy nedokáže objektivně, co si od svého vystoupení očekává.

Lidové noviny řekly 18. října daly slovo doc. Bártovi a otiskly jeho státní stanovisko, které celé otiskáme (s totožného znění, které nám nepatrný poskytl) na straně 2, pod štůhem Na krycím jménu Kantor.

Čtete dnes v listě:

- Ke krycímu jménu Kantor • Kdybych byla českým přeměrem ...
- Moravský host z Vídně • Bude objasněna loupež stovky? • Jak z toho, Jihlavo ... • jako se lidé totalita od svobody • Varovné petiční stávky • Svornost po moravsku? •

V dalším čísle:

- Případ a dotazy rodiny Kořínkových • David a Goliáš pod jedním jménem Dukovany •

Obrázek 6: Titulní strana Moravkoslezské orlice;
Zdroj: Moravkoslezská orlice. roč. 1. (1990). č. 7. s. 1.

Velký úspěch demonstraci HSD-SMS
 Demonstrace nepokojných veteránů nad Moravou a Slezskem

v Brně, v Olomouci a v Opatovci se v úvodu 28. ledna uskutečnila demonstrace, která měla za cíl upozornit na problémy s důchody veteránů. Demonstrace proběhla úspěšně a byla doprovázena hudbou a zpěvy. Demonstrace proběhla v Brně, Olomouci a Opatovci. Demonstrace proběhla úspěšně a byla doprovázena hudbou a zpěvy. Demonstrace proběhla v Brně, Olomouci a Opatovci.



Neznalost, nebo ignorance?
 AUTORŮ ČLOUVI „Krabice od banánů“...

AUTORŮ ČLOUVI „Krabice od banánů“...

Ani pravice, ani levice
 Doc. dr. B. Štěrba, OČK

Větrnáky se v poslední době v...

Pravda a dezinformace

PRAVDA A DEZINFORMACE...

PRAVDA A DEZINFORMACE...

Prohlášení HSD-SMS k situaci v Litvě a v Perském zálivu
 V BUDOVĚ...

Prohlášení HSD-SMS k situaci v Litvě a v Perském zálivu...

Obrázek 7: Nová grafická podoba Moravskoslezské orlice v roce 1991; Zdroj: Moravskoslezská orlice. roč. 2. (1991). č. 1. s. 1.

II. sjezd HSD-SMS - 8. června 1991

VIŠŤENKÉ HNUTÍ
ZA KAMOSPRÁVNOU
DEMOKRACII —
MORAVSKOSLEZSKÁ
ORLICE
21/91
III. TÝDEN
CENA 2,30 Kčs

MORAVSKOSLEZSKÁ ORLICE



ČTETE DNES V LISTĚ: ● Vino, nebo patoky? ● Nemávisť, či tolerance? ● Závist, nebo krátkozrakost? ● Zjete v památkové rezervaci? ● Když hrával v Brně Oldřich Nový? ● Zachránili nezachránili pověst? ● Projevme národní hrdošť? ● Křižovka o ceny ● Programy československé, polské a rakouské televize



Předseda HSD-SMS doc. dr. B. Bárta, CSc., zemřel

V podvečerních hodinách dne 30. května 1991 přišel na světlo světa mladý člověk jménem Bolešlav Bárta, CSc. Vzhledem ke své mladosti se mu nepodařilo zúčastnit se II. sjezdu HSD-SMS, který se konal v Brně. Předseda HSD-SMS, doc. dr. Bolešlav Bárta, CSc. Vzhledem ke své mladosti se mu nepodařilo zúčastnit se II. sjezdu HSD-SMS, který se konal v Brně. Předseda HSD-SMS, doc. dr. Bolešlav Bárta, CSc. Vzhledem ke své mladosti se mu nepodařilo zúčastnit se II. sjezdu HSD-SMS, který se konal v Brně.

Usnesení vrcholných orgánů HSD-SMS

Snava předšedů okresních středků a Zemska rada HSD - SMS vložila se ve svém usnesení, při svém schůzování v Brně dne 2. června 1991, které bylo usneseno v ústřední kanceláři HSD-SMS, aby byla provedena následující opatření: 1. Zřídit v každém okresním středku HSD-SMS ústřední kancelář. 2. Zřídit v každém okresním středku HSD-SMS ústřední kancelář. 3. Zřídit v každém okresním středku HSD-SMS ústřední kancelář.

Slovo ke sjezdu HSD-SMS

... dr. Bolešlav Bárta, CSc., předseda HSD - SMS
... V tomto slovu ke sjezdu HSD-SMS bych chtěl poděkovat všem účastníkům a organizátorům. ...

První moravskoslezský den

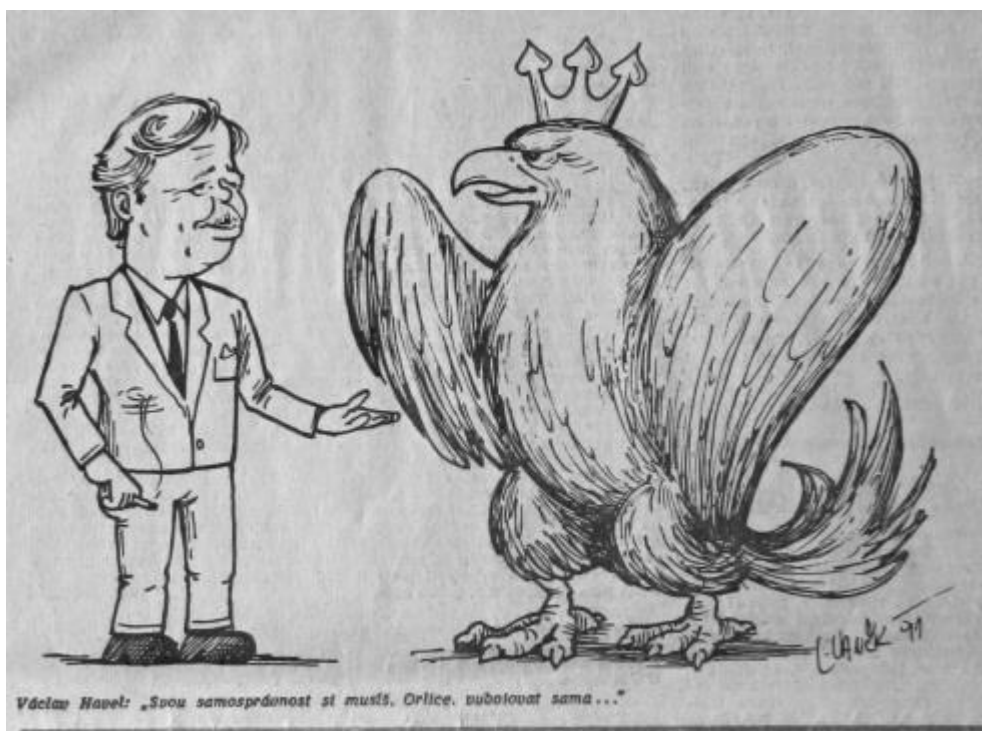
Schůze HSD byla jak se říká jedinečná - měla charakter i kultury. ...

Moje poslední setkání s Bolešlavem Bártou

... Bolešlav Bárta, CSc. ...

Obrázek 8: Smuteční číslo Mor. orlice po smrti Bolešlava Bárty;

Zdroj: Moravskoslezská orlice, roč. 2. (1991), č. 21. s. 1.



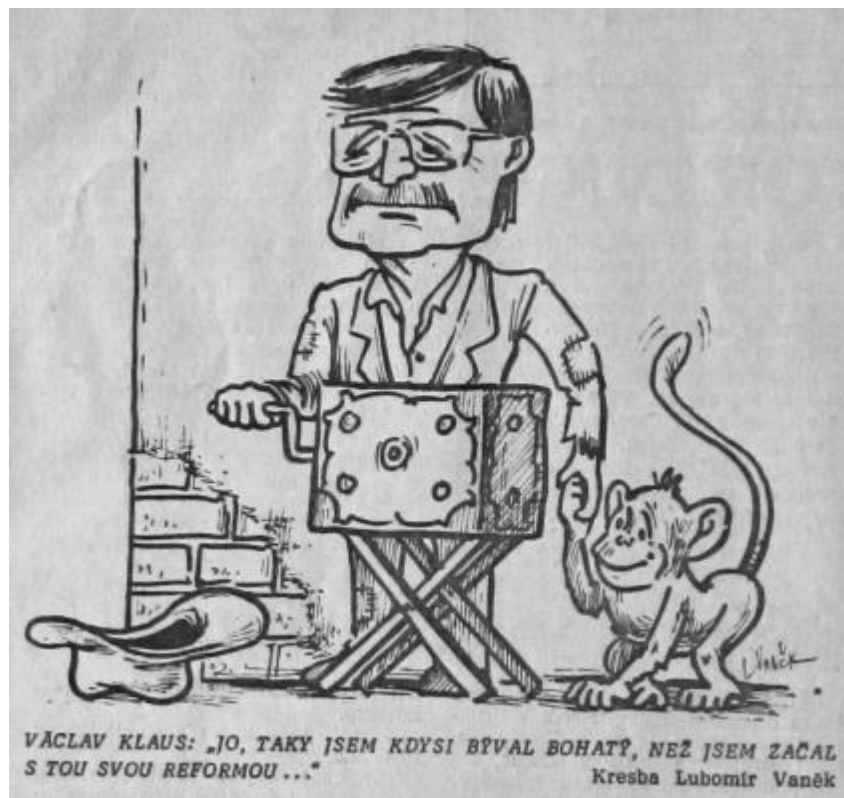
Obrázek 10: Karikatura z titulní strany;

Zdroj: Moravskoslezská orlice, roč. 2. (1991), č. 2, s. 1.



Obrázek 11: Karikatura z titulní strany;

Zdroj: Moravskoslezská orlice, roč. 2. (1991), č. 8, s. 1.



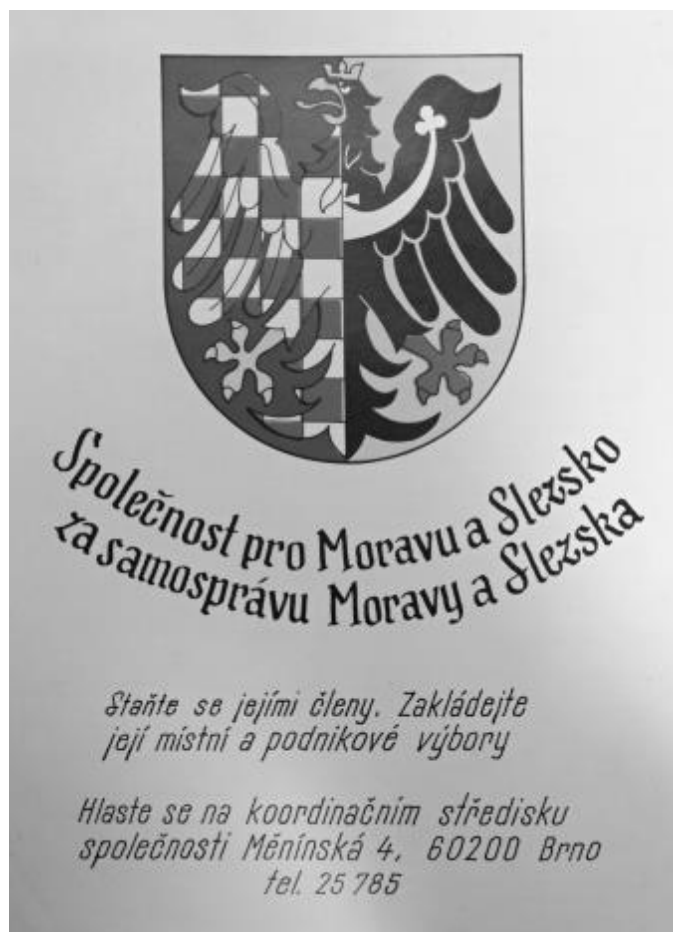
Obrázek 12: Karikatura z titulní strany;

Zdroj: Moravskoslezská orlice, roč. 2. (1991). č. 6. s. 1.



Obrázek 13: Karikatura z titulní strany;

Zdroj: Moravskoslezská orlice, roč. 2. (1991). č. 1. s. 1.



Obrázek 14: Náborový plakát SMS;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 15: Předvolební plakát;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 16: Návrh předvolebního plakátu;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



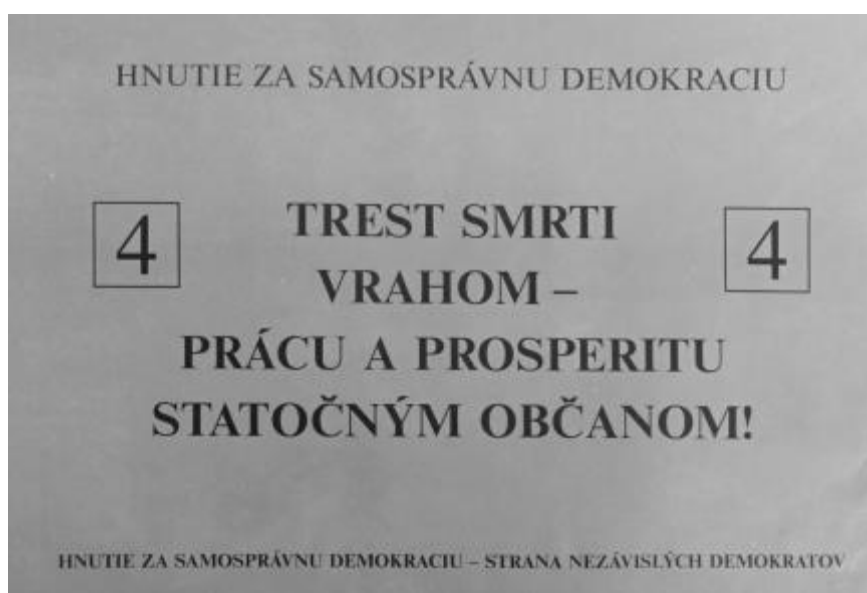
Obrázek 17: Předvolební plakát;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 18: Předvolební plakát;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 19: Předvolební leták za trest smrti;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



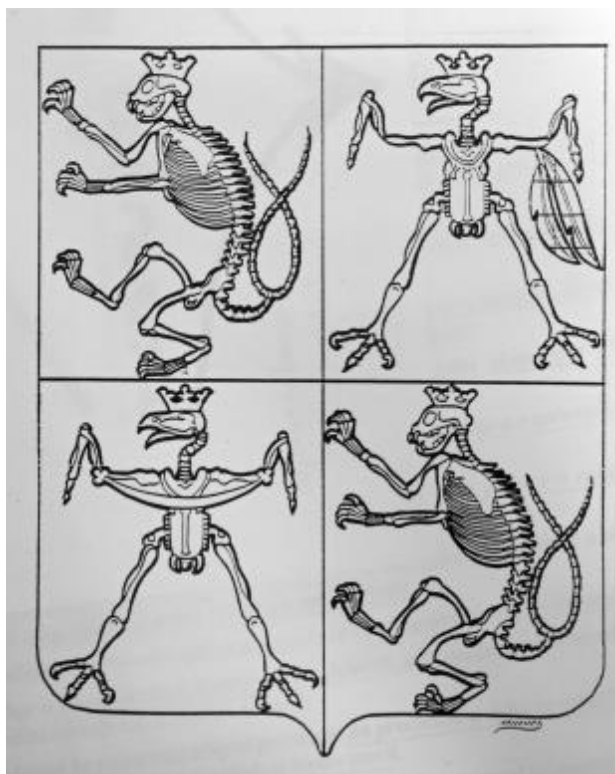
Obrázek 20: Předvolební leták;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 21: Karikatura ke smlouvě mezi ČR a SRN;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



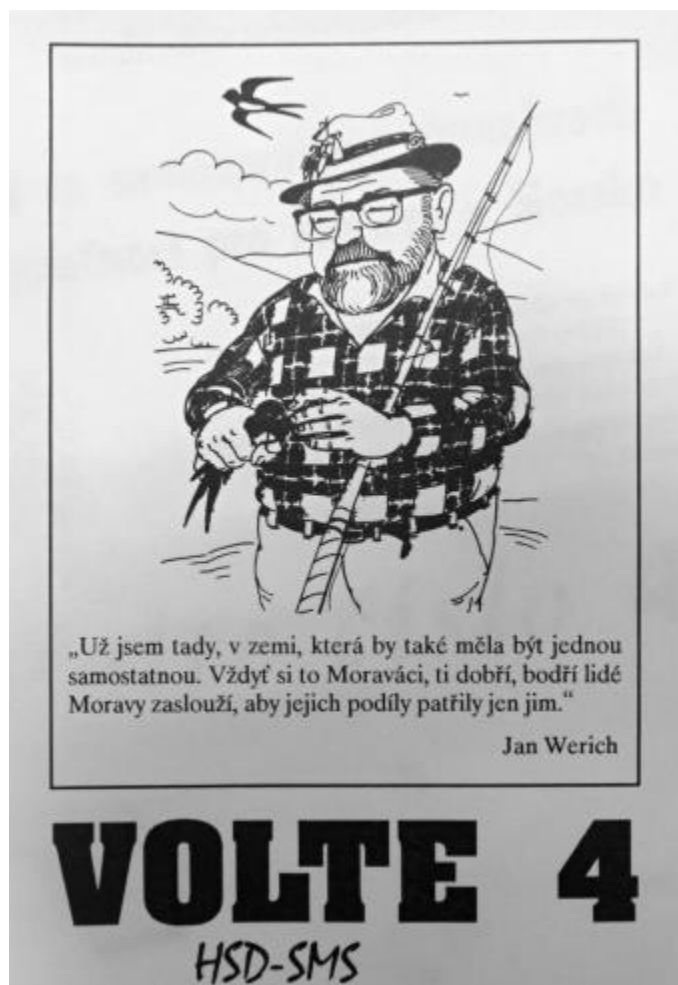
Obrázek 22: Karikatura státního znaku;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 23: Karikatura;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



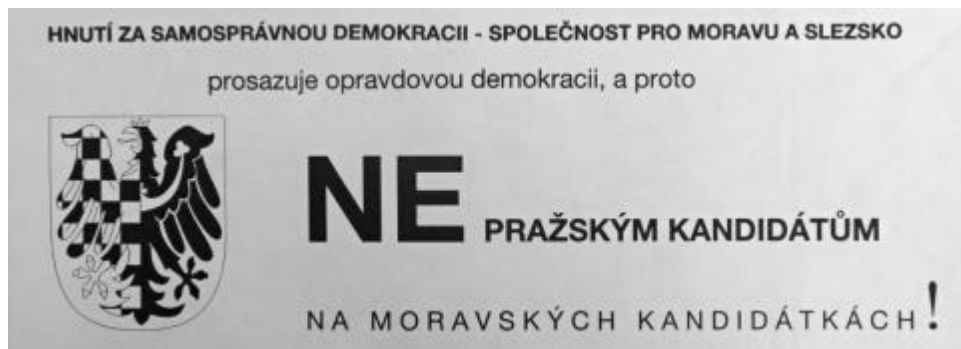
Obrázek 24: Předvolební leták;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 25: Předvolební leták;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 26: Předvolební leták;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 27: Předvolební leták;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.

NE

těžkopádným úřednickým aparátům

ALE

malý okres s malým počtem pracovníků-odborníků,
opravdový servis pro občany
a maximální samosprávu obcím



NÁVRH ÚZEMNÍHO ČLENĚNÍ
MORAVSKOSLEZSKÉ ZEMĚ
NA SPRÁVNÍ OKRESY

Z programu HSD-SMS:

HSD-SMS se vyslovuje pro urychlené řešení státoprávních a územněsprávních otázek, aby se tak vytvořilo příznivé prostředí pro úspěšnou realizaci hospodářské reformy. Oddělování obou procesů, preference jednoho na úkor druhého nevede ke skutečně demokratickému řízení státu.

Obrázek 28: Předvolební leták;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 29: Předvolební leták;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 30: Volební noviny 1992;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 31: Pozvánka na debatu;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.

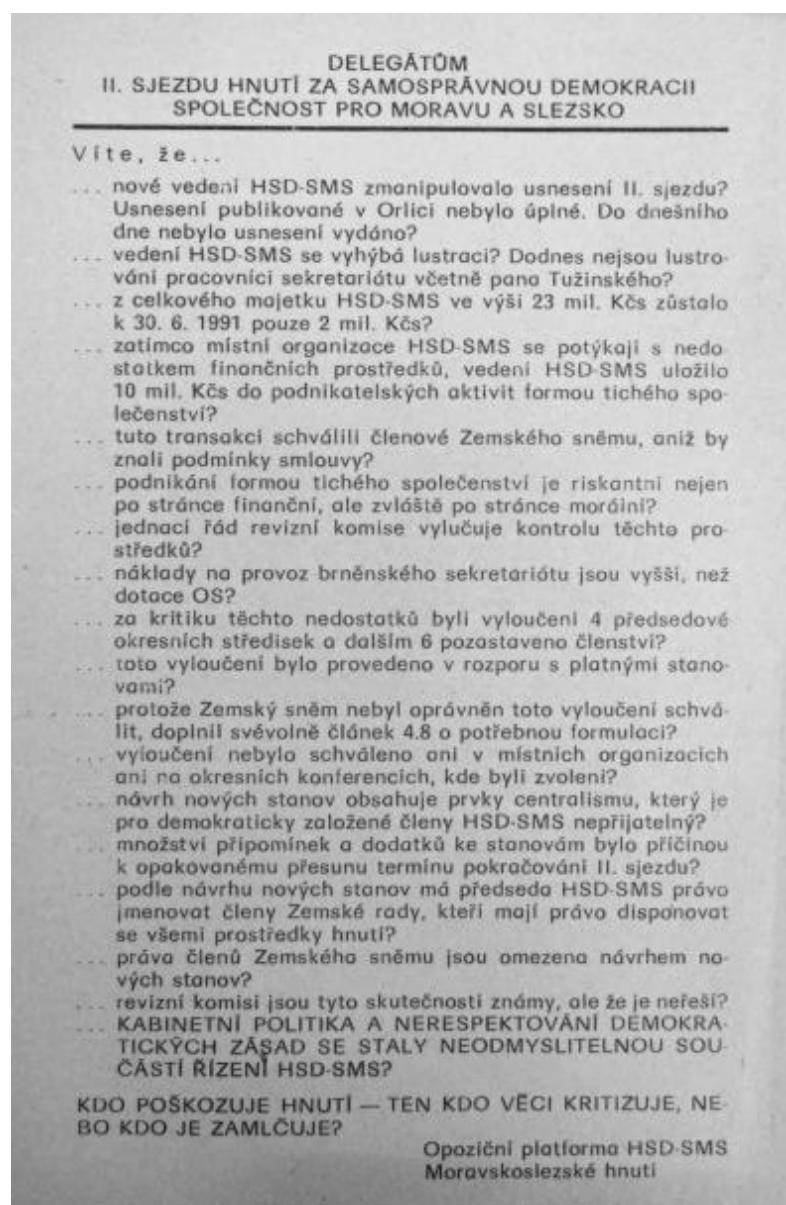


Obrázek 32: Znak HSD-SMS;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 33: Volební program 1992;



Obrázek 34: Leták vnitřní opozice v HSD-SMS (MSH);



Obrázek 35: Předvolební plakát;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 36: Předvolební plakát;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 37: Program nástupnické strany, ČMSS;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 38: Předvolební leták MNS;

Zdroj: MZA, G - 635, kart. 1.



Obrázek 39: Boleslav Bárta na demonstraci v Brně;

Zdroj: Dějiny moravského hnutí. In: ZaMoravu.cz [online]. [vid. 13.03.2016]. Dostupné z: <http://zamoravu.eu/dejiny-moravskeho-hnuti/>



Obrázek 40: Boleslav Bárta a Zdeněk Tichý, pochod Prahou;

Zdroj: Dějiny moravského hnutí. In: ZaMoravu.cz [online]. [vid. 13.03.2016]. Dostupné z: <http://zamoravu.eu/dejiny-moravskeho-hnuti/>



Obrázek 41: Boleslav Bárta v Praze;

Zdroj: Boleslav Bárta v Praze s HSD - SMS. In: wikipedia.cz [online]. [vid. 13.03.2016]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Boleslav_B%C3%A1rta_v_Praze_s_HSD_-_SMS.jpg



Obrázek 42: Jan Kryčer na předvolebním plakátu (výřez);

Zdroj: Volební plakát HSD-SMS, MZA, G - 635, kart. 1.